

СОЦІАЛЬНО- ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК

Видання орієнтовано на викладачів, наукових співробітників, студентів, аспірантів та всіх, кого цікавлять сучасні проблеми педагогіки, соціології, філософії, психології, соціальних комунікацій, філології, мистецтвознавства, культурології, історії, економіки, юриспруденції, політики та публічного адміністрування.

Автори несуть відповідальність за зміст (авторство та самостійність досліджень), точність та достовірність викладеного матеріалу. Редакція може не поділяти точки зору авторів.

Наукові праці публікуються в рамках проведення всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні тенденції соціально-гуманітарного розвитку України та світу», 27 листопада 2019 р., м. Харків, Україна.

Редакційна колегія:

Кучин Павло Захарович, заслужений артист України, СГ НТМ «Новий курс» (головний редактор)
Акінішина Ірина Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Гончаренко Тетяна Ігорівна, СГ НТМ «Новий курс» (відповідальний секретар)
Дубовик Наталія Анатоліївна, кандидат політичних наук, доцент, Державний університет телекомунікацій
Дуна Наталія Геннадіївна, кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Захаревич Михайло Васильович, кандидат мистецтвознавства, доцент, Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого
Кислюк Любов Вікторівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, Луганський національний аграрний університет
Кожедуб Олена Василівна, кандидат соціологічних наук, доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Колчанова Людмила Миколаївна, кандидат мистецтвознавства, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
Косуля Ірина Юріївна, кандидат соціологічних наук, доцент, Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) GmbH
Кучин Сергій Павлович, доктор економічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
Мкртчян Оксана Альбертівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Наголюк Олена Євгенівна, кандидат юридичних наук, Луганський національний аграрний університет
Сторож Олена Василівна, кандидат психологічних наук, доцент, Рівненський державний гуманітарний університет
Субота Євген Володимирович, кандидат культурології, Харківська державна академія культури
Тополевський Віктор Юрійович, кандидат педагогічних наук, доцент, Харківська державна академія культури
Федоренко Микола Олександрович, кандидат філософських наук, доцент, Національна музична академія України імені П. І. Чайковського
Харченко Артем Вікторович, кандидат історичних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Шевчук Інна Володимирівна, кандидат наук з державного управління, Хмельницький університет управління та права
Шпак Світлана Григорівна, кандидат психологічних наук, доцент, Рівненський інститут Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
Яцишин Уляна Володимирівна, кандидат політичних наук, Національний університет «Львівська політехніка»

УДК 009:3(082)

ББК 6/8я43

С69

Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. пр. – Вип. 29-30. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2019. – 104 с.

Збірник засновано 2010 року.
Засновник та видавець збірника:
«Соціально-гуманітарна науково-творча
майстерня «Новий курс»
(рік заснування – 1989).
Контакти: +380970440309, sgvisn@gmail.com,
вул. Манізера, 3, м. Харків, 61002, Україна.
Докладна інформація розташована на сайті
www.newroute.org.ua.

Збірник зареєстровано в
Департаменті державної реєстрації та нотаріату
Міністерства юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації КВ №23259-13099ПР від 19.04.2018) та в
Міжнародному центрі реєстрації серійних видань
(Міжнародний стандартний серійний номер (ISSN): 2305-9869).
Збірник включено до міжнародної бази даних періодичних видань
Ulrichsweb (Ulrich's Periodicals Directory)

Видання за цільовим призначенням: наукове.
Наукові праці публікуються українською, російською
та англійською мовами.

Матеріали, що подані авторами розміщуються
в базі даних інформаційного ресурсу
«Наукова періодика України»,
в пошуковій системі наукових публікацій «Google Scholar»,
на сайті засновника та видавця збірника СГ НТМ «Новий курс».
Друковані примірники збірника надсилаються згідно із
Законом України «Про видавничу справу»,
Законом України «Про обов'язковий примірник документів»,
Постановою Кабінету Міністрів України
«Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів».
Публікація у збірнику вважається науковою працею,
що опублікована у вітчизняному друкованому науковому періодичному
виданні та підтверджує апробацію наукових досліджень автора.
Збірник не входить до переліку фахових видань України.

© СГ НТМ «Новий курс», 2019

© Автори, 2019

ЗМІСТ

Стор.

Розділ перший**Педагогіка, соціологія, філософія, психологія, соціальні комунікації****Статті**

<i>Тихонова Ілона Юріївна, Турлак Людмила Петрівна, Константинова Тетяна Михайлівна</i> ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ	... 5
<i>Тищенко Николай Андреевич</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА НА ПРИМЕРЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ	... 7
<i>Куба Катерина Олександрівна</i> ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	... 9
<i>Шевченко Віталія Олександрівна</i> ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ДИТЯЧИХ ЗАКЛАДАХ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ	... 12
<i>Бондарець Богдана Михайлівна</i> КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНА ЦІННІСТЬ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	... 14
<i>Літвінчук Вікторія Іванівна</i> ФІЗИЧНІ ПОКАРАННЯ – ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ ЩОДО ДИТИНИ	... 16
<i>Karasyova Olena Vyacheslavivna</i> ORGANIZATION OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK WHEN DEVELOPING ENGLISH SPEAKING	... 19
<i>Маценко Леся Миколаївна</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ШКІДЛИВИЙ ВПЛИВ ВЕЙПІНГУ НА ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	... 20
<i>Малишева Анастасія Вадимівна</i> ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА В РЕАЛІЯХ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	... 24
<i>Глуценко Микита Олексійович, Хомік Іван Васильович</i> ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕАДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ ООС	... 28
<i>Глуценко Микита Олексійович, Степанченко Анатолій Васильович</i> НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	... 30
<i>Давыденко Владимир Владимирович</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ В ИЗУЧЕНИИ РЕЖИССЕРСКОЙ ПРОФЕССИИ	... 33
<i>Маценко Леся Миколаївна</i> ПРИЧИНИ СПАДУ ЗГУРТОВАНOSTІ СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ ТА МЕТОДИКА ЇХ НЕЙТРАЛІЗУВАННЯ	... 35
Тези	
<i>Бурлака Юлія Русланівна</i> УПРАВЛІННЯ ІМІДЖЕМ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	... 39
<i>Кожурін Дмитро Олегович</i> МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДАМИ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	... 40
<i>Штефан Анна Костянтинівна, Кузін Кирило Віталійович</i> ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	... 41
<i>Явдошук Анастасія Андріївна</i> МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЮРИСТІВ ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»	... 42

<i>Дозорець Ольга Володимирівна</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	... 43
<i>Іваничко Інна Іванівна</i> ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК БАГАТОАСПЕКТНЕ ПЕДАГОГІЧНЕ ПОНЯТТЯ	... 45
<i>Куліченко Тетяна Сергіївна</i> ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ	... 46
<i>Лук'яничук Дар'я Іванівна</i> ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ ЯК ВИЯВ СИНТАКСИЧНОЇ СПЕЦИФІКИ БУДЕННОСТІ В РОМАНІ ТАРАСА ПРОХАСЬКА «НЕПРОСТІ»	... 47
<i>Суховій Лідія Анатоліївна</i> ОНЛАЙН КУРСИ З ГЕНДЕРНИХ ПИТАНЬ НА ПЛАТФОРМІ PROMETHEUS	... 48
<i>Кузик Яна Дмитрівна</i> ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ЖІНОК КЛІМАКТЕРАЛЬНОГО ВІКУ	... 49
<i>Малієнко Ганна Валентинівна</i> СПЕЦИФІКА РОБОТИ ПРОФЕСІЙНОГО РЕЖИСЕРА В ФОРМАТІ ТЕАТРУ-СТУДІЇ	... 51

Розділ другий

Мистецтвознавство, культурологія, філологія, історія

Статті

<i>Космін Леонід Георгійович</i> ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СЦЕНІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ	... 52
<i>Цицирев Віктор Миколайович</i> ПОДОЛАННЯ СЦЕНІЧНОГО ХВИЛЮВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ДИРИГЕНТА	... 57
<i>Тополєвський Віктор Юрійович, Цицирев Віктор Миколайович</i> СПАДКОЄМЦІ МАРСЕЛЯ МАРСО...	... 61
<i>Довгопола Анна Сергіївна</i> СУЧАСНА АНГЛОМОВНА ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ (НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТНОГО ТА ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІВ)	... 63
<i>Яковійчук Олексій Юрійович</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ЗА ДОПОМОГОЮ СИНТАКСИЧНИХ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ КАРЛА ЕМІЛЯ ФРАНЦОЗА)	... 67

Тези

<i>Добрунова Наталя Костянтинівна</i> ВИСТАВА РЕЖИСЕРА К. ДОБРУНОВА «ЧОРНЕ ТА ЧЕРВОНЕ АБО МАРІУПОЛЬСЬКИЙ СКАРБ НЕСТОРА МАХНО»	... 71
<i>Щербина Анна Олександрівна</i> СИСТЕМА К.С. СТАНІСЛАВСЬКОГО ЯК РУШІЙНА СИЛА ФОРМУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ШКІЛ	... 72
<i>Лавренко Наталія Олександрівна</i> ВПЛИВ ІВАНА ВИРИПАЄВА НА ФОРМУВАННЯ «НОВОЇ ДРАМИ»	... 73
<i>Андрєєва Катерина Олексіївна</i> ФОРМИРОВАНИЕ МЕТОДА АНАТОЛИЯ ВАСИЛЬЕВА: ИГРОВЫЕ СТРУКТУРЫ	... 74
<i>Гребенюк Роман Вікторович</i> ТВОРЧИЙ ДОРОБОК ЗАСЛУЖЕНОГО ДІЯЧА МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ ВІКТОРА НІКІТИНА В ДНІПРОВСЬКОМУ МІСЬКОМУ ТЕАТРІ ЛЯЛЬОК (1995 – 2019 рр.)	... 75
<i>Войтенко Мирослава Василівна</i> ДАВНІ ФОЛЬКЛОРНІ ТАНЦЮВАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ЯК ОСНОВА ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПЛАСТИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОМУ ТЕАТРІ	... 76

<i>Мишеніна Наталя Іванівна, Шеїна Лариса Олександрівна</i> ПЕРЕВАГИ, ЯКІ НАДАЄ АНГЛІЙСЬКА ЯК ПЕРША ІНОЗЕМНА МОВА ПРИ ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ	... 78
<i>Іванова Марія Олексіївна</i> ЕВОЛЮЦІЯ ТЕАТРУ ТІНІ ТА СИЛУЕТУ ВІД ТРАДИЦІЙНОЇ СХІДНОЇ МОДЕЛІ ДО АВТОРСЬКИХ ВЕРСІЙ РЕЖИСЕРІВ	... 79
<i>Кохан Людмила Йосипівна</i> ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М. СТАРИЦЬКОГО В ІНШИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ТРУПАХ	... 80
<i>Лубенець Тетяна Олегівна</i> КОНСТРУКЦІЯ ЛЯЛЬКИ ТРАДИЦІЙНОГО ЯПОНСЬКОГО ТЕАТРУ «БУНРАКУ»	... 81
<i>Стефанишин Олена Василівна</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИСТАВКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	... 82
<i>Назаревич Леся Тарасівна</i> ВІЙНА В НОВЕЛІСТИЦІ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ	... 83

Розділ третій

Економіка, юриспруденція, політика, публічне адміністрування

Статті

<i>Івіна Ірина Вікторівна</i> СУТНІСТЬ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	... 85
<i>Мартинюк Уляна Андріївна, Яхно Тетяна Петрівна</i> ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ГАСТРОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	... 89
<i>Симоненко Олена Іванівна</i> ПРОГНОСТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА	... 92
Тези	
<i>Щербаківа Аліна Дмитрівна</i> СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК СИСТЕМА ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ МЕХАНІЗМІВ	... 94
<i>Гаватюк Людмила Станіславівна, Вітюк Марія Степанівна, Орлик Яна Володимирівна</i> МЕТОДИ ОПТИМАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ В ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМАХ	... 95
<i>Кравцова Вікторія Євгенівна</i> УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ – НЕВІД'ЄМНА УМОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ГОСПОДАРЮЮЧОГО СУБ'ЄКТУ	... 96
<i>Клейно Сергій Русланович</i> ПРИНЦИПИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА	... 97
<i>Квітка Антон Володимирович, Олійник Ярослава Валеріївна</i> РЕКЛАМНА КОМПАНІЯ ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТІВ	... 98
<i>Сергієнко Станіслав Геннадійович</i> ПРОБЛЕМИ НАБОРУ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ	... 99
<i>Кондрашева Олена Миколаївна, Ковальова Євгенія Вікторівна</i> ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ	... 100
<i>Феофанова Елеонора Андріївна</i> МОДЕЛІ СУДУ ПРИСЯЖНИХ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СКЛАДУ	... 101
<i>Новохатський Ярослав Олегович</i> ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ ТОРГОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	... 102
<i>Гончаренко Тетяна Ігорівна</i> СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	... 103

Розділ перший

Педагогіка, соціологія, філософія, психологія, соціальні комунікації

УДК 378.134:656.61

Тихонова Ілона Юрїївна

Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»

Турлак Людмила Петрівна

Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»

Константинова Тетяна Михайлівна

Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

В даній статті розглядаються питання необхідності вивчення іноземної мови курсантами вищих морських навчальних закладів у контексті професійної підготовки. Визначаються основні особливості роботи морських фахівців в умовах багатонаціональних екіпажів. Аналізується необхідність використання навичок іноземної комунікації під час виконання професійних обов'язків моряків. Звернуто особливу увагу на особливості формування іноземної компетенції.

Ключові слова: Комунікативний підхід, іноземна компетентність, мовленнєва діяльність, виконання посадових функцій, мовна одиниця.

Сучасні навчальні програми і найбільш поширені навчальні матеріали з англійської мови базуються на засадах навчання саме комунікації, принципи якої є базою для викладання англійської мови як загального, так і професійного спрямування. Навчання англійської мови майбутніх фахівців морської галузі не залишилось осторонь і активно використовує комунікативний підхід.

Згідно Модельного курсу ІМО з англійської мови (IMO Model Course 3.17 Maritime English), покладеного в основу навчальних програм, для ефективної комунікації морякам потрібно в різноманітних ситуаціях вміти використовувати і розуміти англійську мову, визнану ІМО офіційною і загальноприйнятою мовою спілкування на морі.

Вміння використовувати англійську мову означає здатність поєднати «будівельні блоки» мови (граматику, лексику, фонологію) з метою оформлення чіткого і вірного висловлювання в усній і писемній формах. Ці вміння можливо реалізувати ще на елементарному і середньому рівні англійської мови загального спрямування, яка в Дунайському інституті Національного університету «Одеська морська академія», наприклад, вивчається протягом першого курсу підготовки бакалаврів судноводіння і першого, другого й третього семестрів підготовки бакалаврів суднової енергетики.

Під вмінням розуміти англійську мову мають на увазі здатність правильно інтерпретувати почуті чи прочитані висловлювання, відповідним чином і доступно зреагувати на ці повідомлення. Здатність моряка продемонструвати ці вміння доводить його комунікативну компетентність з англійської мови. На формуванні здатності розуміти потрібно більше акцентувати в курсі англійської мови професійного спрямування з метою забезпечення кореляції зазначених у Міжнародній конвенції про підготовку, дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ) компетенцій з тими положеннями англійської мови, які походять із відповідних практик і операцій на борту судна [3].

Метою нашого дослідження є окреслити особливості формування іноземної компетентності у майбутніх фахівців морської галузі .

Історично комунікативний підхід визначився в результаті методичного осмислення наукових досягнень в галузі лінгвістики – теорії комунікативної лінгвістики і психології та теорії діяльності, що знайшло відображення в роботах з психології та методики навчання іноземних мов О.О. Леонтєва, І.О. Зимньої, Ю.Л. Пасова, С.Ф. Шатілова, Г.В. Рогової та інших. Реалізація комунікативного підходу у навчальному процесі з іноземної мови означає, що формування іноземних мовленнєвих навичок і вмінь відбувається шляхом і завдяки здійсненню іноземної мовленнєвої діяльності, іншими словами, оволодіння засобами спілкування (фонетичними, лексичними, граматичними) спрямоване на їх практичне застосування у процесі спілкування. Опанування уміннями говоріння, аудіювання, читання та письма

здійснюється шляхом реалізації цих видів мовленнєвої діяльності у процесі навчання в умовах, що моделюють ситуації реального спілкування.

У зв'язку з цим навчальну діяльність курсантів доречно організовувати таким чином, щоб вони виконували вмотивовані дії з мовленнєвим матеріалом для вирішення комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей та намірів спілкування. З позиції комунікативного підходу процес навчання іноземної мови будується адекватно реальному процесу мовленнєвого спілкування, тобто процес навчання є моделлю процесу мовленнєвої комунікації, але йдеться тільки про максимальне зближення процесів навчання і реального спілкування за такими найважливішими параметрами як комунікативно-вмотивована мовленнєва поведінка викладача та курсантів і предметність процесу спілкування, що забезпечується ретельним відбором комунікативно-мовленнєвих тем, ситуацій, що віддзеркалюють інтереси та потреби майбутніх фахівців [1]. Акцент робиться саме на розвиткові здатності курсантів до використання професійної англійською мови для полегшення ефективної комунікації відповідно до своїх посадових обов'язків. Разом з тим до завдань викладача відносяться підбір і адаптація тем для задоволення потреб курсантів.

Зауважимо, що для ефективного викладання і навчання викладачам, в першу чергу, потрібне розуміння методології комунікативного підходу, аби бути здатними створювати завдання, які відповідають потребам курсантів і розвивають їх комунікативну компетентність.

До переваг комунікативного підходу у формуванні іншомовної компетентності у майбутніх фахівців морської галузі порівняно з традиційним підходом можна віднести наступне: сфокусований на комунікації; базується на мовних одиницях, яких потребує курсант у виконання посадових функцій; наголос на змісті, значенні, відповідності і цікавості; метою є охопити тільки те, що потребує курсант і вважає необхідним; різноманітність мови приймається і визначається характером певного комунікативного контексту; акцент на автентичній, повсякденній мові; метою є сприяння ефективній комунікації курсантів і тим чином, який підходить до оточення, в якому вони працюють; студенто-центрований; частково правильні і неповні висловлювання вважаються більше вагомими сходянками у навчальному процесі, ніж «невідними»; нагадує природний процес навчання мови, на що спрямовано зміст висловлювання, ніж на форму [3; 204].

Розглянемо більш детально особливості формування іншомовної компетентності на четвертому курсі спеціальності «Судноводіння». З метою успішного виконання обов'язків вахтового помічника і повсякденних процедур на борту і в порту, як того вимагає ПДНВ з поправками, майбутні фахівці мають навчитись, серед іншого, розуміти, коментувати, вірно інтерпретувати і використовувати COLREGs; пояснювати значення і використання різних вогнів, фігур і туманних сигналів; обґрунтовувати підвалини для прийнятих дій; робити усний/письмовий звіт про випадки на морі [4].

За результатами проведеного анкетування курсантів найбільш ефективними методами при вивченні Міжнародних правил запобігання зіткненню суден на морі (COLREGs) на англійській мові є вивчення COLREGs за допомогою обговорення реальних зіткнень суден, навчання в аудиторії з відпрацюванням правил шляхом виконання різноманітних вправ.

Кожне дослідження випадку (кейс або case study) має бути розроблене так просто, наскільки тільки можливо, з мінімальним обсягом інформації, необхідної для опису ситуації, що виникла. Кейс ставить певну кількість питань, але відповіді не надаються. Метою таких кейсів є викликати поширені дискусії стосовно запобігання зіткнень.

Опитування викладачів англійської мови професійного спрямування, анкетування і тестування курсантів виявило результативність і зацікавленість в продовженні застосування таких видів роботи у подальшому формуванні іншомовної компетентності на заняттях з англійської мови.

Список використаних джерел

1. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
2. COLLISION CASE STUDY – FISHING IN A TRAFFIC SEPARATION SCHEME. Signals. Issue 105: October 2016. Loss Prevention News Letters for North's Members.
3. IMO Model Course 3.17 Maritime English. – London: IMO, 2015. – 333 p.
4. The SeaTALK project [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.seatalk.pro

УДК 371:31:004

Тищенко Николай Андреевич*Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»***ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
В ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА НА ПРИМЕРЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО
ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ**

В статье исследованы актуальные проблемы применения современных информационно-коммуникационных технологий в процессе организации учебного процесса в высшей школе. Проанализированы преимущества и недостатки интеграции инновационных технологий в образовательную среду. Сделан анализ реализации такого подхода на примере коммерческих организаций и отечественного высшего учебного заведения. Предложены пути реализации интеграции современных средств и технологий обучения в высших учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: высшее образование, информационно-коммуникационные технологии, Интернет, образовательная среда, веб технологии.

В наши дни мы стали свидетелями преобразования социума из потребителей информации в создателей. В этом немаловажную роль сыграло создание и распространение всемирной сети Интернет, которая повсеместно опоясала весь земной шар. Но сильные и слабые стороны использования сети Интернет в образовательной среде изучены не в полной мере, что и обуславливает актуальность изучения данного вопроса.

Современные отечественные и зарубежные учёные в области методики преподавания иностранных языков из года в год доказывают преимущества использования сети Интернет в образовательных целях. Более того, они постоянно изучают разные подходы и методы обучения иностранным языковым навыкам с помощью веб технологий. Преимущества развития такой методики в результате показывают сильные стороны применения современных методов обучения на всех этапах изучения иностранного языка, а именно: открытость, гибкость, эффективность, интерактивность.

Не только государственные образовательные учреждения стараются преобразовать свой учебный процесс из классического в инновационный, где применяются не только информационно-коммуникационные устройства, но и технологии. Основной мотивацией для частных обучающих организаций является внедрение современных технологий в процесс обучения иностранным языкам, а именно:

- экономия средств, тратящихся на оплату труда преподавателей. Современные языковые курсы готовы нанять профессионального преподавателя и записать курс видео уроков с его участием, а потом продавать доступ к этим урокам ученикам языковой школы, регистрируя их на своей коммерческой платформе. Такой подход способен сэкономить массу средств и времени, поскольку нужен всего один преподаватель для вычитки материала и один менеджер частных языковых курсов для предоставления доступа студентам к определённому информационному пакету;

- экономия материальной базы средств обучения. Изучая предложенный выше подход, мы можем понять, что учредителям не нужно тратить на приобретение большого количества компьютеров, устройств ввода и вывода данных, не нужно нанимать системных администраторов, которые бы следили за исправностью технической базы средств обучения, поскольку обучаемые используют свои собственные устройства (стационарные компьютеры, ноутбуки, планшетные персональные компьютеры или смартфоны);

- экономия времени. Используя современные технологии, обучаемые могут иметь доступ к языковым курсам (или определённым модулям курсов) в любое удобное для себя время. Это преимущество является одним из самых важных, когда клиенты, не желая тратить время на дорогу и из языковых курсов, могут обучаться перед, в течении или после рабочего дня в комфортных для себя условиях;

- экономия места. Всё чаще и чаще частные языковые курсы арендуют не большую площадь для размещения своего представительства, а не большие учебные площади для студентов. Намного эффективнее вложить эти деньги в развитие обучающей платформы и маркетинговой стратегии языковой школы, чем тратить деньги на аренду помещений и счета за электричество и отопление.

Проводя аналогии с современной системой высшего образования нашей страны, мы можем отметить готовность львиной доли учебных заведений к интеграции современных технологий в свою образовательную среду. Более того, многие украинские высшие учебные заведения уже давно и плодотворно используют такой подход в своей практике на всех уровнях работы, начиная от документооборота внутри университета между структурными подразделениями, заканчивая проведением вебинаров среди преподавателей и студентов.

Хорошим примером высокого уровня реализации современных информационно-коммуникационных технологий в образовательный процесс и в процесс администрирования университетом может быть Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», где информационные технологии используют не только в качестве инструментария для обучения, но и как отдельные модули управления документами и делами учебного заведения. Далее мы более детально проанализируем структуру информационно-коммуникационную среду управления высшим учебным заведением, которая состоит из основных подсистем, таких как: приёмная комиссия, кадры и деловодство, учебный процесс, наука, международное сотрудничество, АГР и развитие материально-технической базы, экономика и финансы, общественные и другие организации, документы, веб портал. Следует отметить чёткую иерархию всех подсистем, которые представляют собой некую цепь взаимосвязанных подразделений, а именно:

1. Подсистема «Приймальна комісія».
2. Подсистема «Кадри і діловодство».
3. Программный модуль «Клієнт».
4. Программный модуль «Генерація наказів»: АІС "Студент"; АІС "Професорсько-викладацький склад"; АІС "Учбово-допоміжний персонал"; АІС "Науковий та інженерний персонал"; АІС "Канцелярія"; АІС "Юридичний відділ"; АІС "Архів"; АІС "Документообіг та контроль виконання доручень".
5. Подсистема «Навчальний процес»: АІС "Визначення рейтингу науково-педагогічних працівників"; АІС "Навчальні плани"; АІС "Педнавантаження викладачів"; АІС "Розклад занять"; АІС "Методичне забезпечення дисциплін"; АІС "Графіки навчального процесу"; АІС "Навчально-виховна робота"; АІС "Деканат"; АІС "Інститут"; АІС "Соціальна робота"; АІС "Системний аналіз і статистика".
6. Подсистема «Наука»: АІС "Організаційний відділ НДЧ"; АІС "Аспірантура та докторантура"; АІС "Інтелектуальна власність"; АІС "Науково-дослідний інститут"; АІС "Науковий центр"; АІС "Інноваційні структури"; АІС "Бібліотека"; АІС "Політехнічний музей"; АІС "НТО КПІ-Телеком".
7. Подсистема «Міжнародне співробітництво»: АІС "Підготовче відділення для іноземних громадян"; АІС "Деканат по роботі з іноземними студентами"; АІС "Протокольно-візовий відділ"; АІС "Відділ зовнішньоекономічної діяльності"; АІС "Відділ міжнародних проєктів"; АІС "Рекламно-інформаційний відділ".
8. Подсистема «АГР та розвиток МТБ»: АІС "Експлуатаційно-технічний відділ"; АІС "Облік та аналіз використання будівель та приміщень"; АІС "Договори оренди приміщень"; АІС "Господарський відділ"; АІС "Відділ МТ постачання"; АІС "Виробничо-експлуатаційний комбінат"; АІС "Відділ проектування та реконструкції"; АІС "Відділ підготовки проєктних робіт"; АІС "Автотранспортне підприємство".
9. Подсистема «Економіка та фінанси»: АІС "Розрахунки по заробітній платі"; АІС "Розрахунки по стипендії"; АІС "Планово-фінансовий відділ"; АІС "Зведена податкова звітність"; АІС "Централізований облік та звітність"; АІС "Розрахунково-касові операції".
10. Подсистема «Громадські та інші організації»: АІС "Профспілковий комітет співробітників"; АІС "Профспілковий комітет студентів"; АІС "Студентське містечко"; АІС "Студентська соціальна служба"; АІС "Студентський центр праці"; АІС "Центр культури і мистецтв"; АІС "Спортивний комплекс"; АІС "Студентське самоврядування"; АІС "Поліклініка"; АІС "Оздоровчі комплекси".
11. Подсистема «Документи»: АІС "Нормативно-правові документи"; АІС "Документи Верховної ради та кабміну"; АІС "Документи міністерства освіти та науки"; АІС "Накази та розпорядження по університету"; АІС "Внутрішні документи"; АІС "Бухгалтерські документи"; АІС "Навчально-методичні документи"; АІС "Навчально-організаційні документи"; АІС "Документи навчально-виховної роботи"; АІС "Документи наукового напрямку"; АІС "Документи міжнародного напрямку"; АІС "Документи напрямку АГР та розвитку МТБ"; АІС "Документи для абітурієнтів та студентів"; АІС "Документи для аспірантів та докторантів".
12. Подсистема «WEB-портал»: WEB-сайт університета; WEB-сайти інститутів; WEB-сайти факультетів.

Таким образом, мы можем сделать выводы, что интеграция современных информационно-коммуникационных средств может быть использована не только локально в масштабах одного практического занятия или учебного модуля, но и способна качественно изменить способы организации работы всего учебного заведения. Основными коэффициентами в реализации успешности такого подхода должны быть стремление к усовершенствованию учебного процесса и желание преобразовать методы работы из классических в инновационные.

Список использованных источников

1. Тищенко М.А.. сайт "КПІ ім. І. Сікорського". Retrieved 17 жовтня 2019, from <https://kpi.ua/>
2. Тищенко М.А.. сайт "КБ ІС". Retrieved from <http://kbis.kpi.ua/>
3. Тищенко М.А.. сайт "УІТО". Retrieved from <https://do.ipokpi.ua/>

УДК УДК 378.126

Куба Катерина Олександрівна

Національний університет водного господарства і природокористування

**ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» МАЙБУТНЬОГО
ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті проаналізовано проблеми формування позитивної педагогічної «Я-концепції» майбутнього викладача закладу вищої освіти. Визначено сутність основних якостей, необхідних для діяльності в підготовці фахівців.

Ключові слова: Позитивна «Я-концепція», професійні компетенції, науково-педагогічний працівник, навчальний процес.

У педагогічну освіту покладено значні сподівання щодо вирішення підготовки майбутнього викладача закладу вищої освіти (МВЗВО). Студент, який навчається на МВЗВО- є однією з найважливіших постатей майбутнього суспільства, адже значно простіше трансформувати у самосвідомості МВЗВО необхідні національно-культурні та морально-психологічні цінності, ніж намагатися змінювати сформовані установки досвідчених викладачів. Лише той викладач, який здатний оволодіти принципами саморозвитку, може допомогти і студентам у цьому процесі.

Враховуючи актуальність і недостатню теоретичну розробку задекларованої проблеми ми вибрали тему дослідження.

Об'єкт дослідження – процес формування позитивної педагогічної «Я-концепції» МВЗВО.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови формування позитивної «Я-концепції» МВЗВО.

Постановка проблеми. В основі дослідження – гіпотеза: відмінності в структурі та змісті «Я-концепції» МВЗВО зумовлені впливом психолого-педагогічних умов навчального процесу ВНЗ, провідною серед яких є характер взаємин між викладачами і студентами у процесі навчально-професійної діяльності. Найефективнішими щодо формування позитивної «Я-концепції» МВЗВО будуть, на наш погляд, особистісно-орієнтовані взаємини, які передбачають цілеспрямовану психопрофілактичну і психокорекційну роботу викладачів зі МВЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою дослідження були наукові праці, в яких вмотивується *технологічний підхід до професійної підготовки* (С. Архангельський, В. Безпалько, І. Богданова, М. Кларін, Б. Ліхачов, М. Нікандров, О. Падалка, О. Пехота, І. Підласий, О. Пометун, С. Сисоева, В. Серіков та ін.); наукове обґрунтування сутності креативності (Д. Богоявленська, Д. Векслер, Дж. Гілфорд, Г. Грубер, Р. Кеттел, А. Маслоу, А. Олах, Р. Стернберг, А. Танненбаум, К. Тейлор, Р. Термен, Е. Торренс та ін.); інновації наукових досліджень, у яких висвітлюється *співвідношення інтелекту і креативності* (О. Григоренко, В. Дружинін, М. Лейтес, О. Матюшкін, Н. Хазратова, та ін.); наукові дослідження, присвячені *формуванню креативності* (Н. Вишнякова, Т. Галич, Н. Мойсеюк, Л. Подимова, Л. Романишина, Т. Сидорчук, М. Сметанський, Л. Степанов, Г. Тарасенко, В. Фрицок, І. Шахіна, В. Шинкаренко та ін.); положення теорії єдності свідомості, самосвідомості та діяльності (О.М. Леонт'єв); єдності самосвідомості та соціального розвитку особистості (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонт'єв); особливості функціонування психологічних механізмів самосвідомості (І.С. Кон); розуміння структури і розвитку «Я-концепції» в рамках інтеракційного підходу (Р.Бернс, А. Маслоу, М.Кун, К. Роджерс), а також ідеї вчинкового підходу в психології (О.В. Киричук, В.А. Роменець, Т.М. Титаренко та ін.) тощо.

Мета статті – виявлення психолого-педагогічних умов формування позитивної «Я-концепції» майбутнього викладача закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Однією з найважливіших функцій навчального процесу у закладі вищої освіти (ЗВО) є розвиток майбутнього викладача закладу вищої освіти (МВЗВО), як особистості. Щоб сповна реалізувати її, кожному учаснику навчального-педагогічного процесу слід розуміти механізми особистісного зростання МВЗВО та враховувати їх під час професійної підготовки. Особливу увагу при цьому слід надавати формуванню позитивної «Я – концепції» МВЗВО, як обов'язкової умови його особистості. Під «Я-концепцією» розуміють науково професійне зростання. «Я-концепція» – важливий самоутворюючий компонент.

Педумова 1. Взаємини викладач-студент.

За соціально-рольовим статусом викладача велике значення має зміст і характер взаємин «студент – викладач» згідно з умови конкретної інструкції щодо МВЗВО. Для цього важливим є врахування основних ідей педагогіки, проведення пропедевтичної роботи з тими викладачами, котрі, за оцінками студентів належали до «малоефективних типів» (низька оцінка гностичного, емоційного та поведінкового компонентів їхньої педагогічної діяльності).

Мета такої роботи – сформувані готовності викладачів сприймати й оцінювати студента як МВЗВО, подолати небажані стереотипи функціонування взаємин системи «викладач-студент», поступово замінити її системою «викладач - МВЗВО», а в умовах педагогічної практики- системою «викладач – учитель – практикант». Результатом цього має бути трансформація установки МВЗВО «Я - студент» у професійно-рольову установку «Я - МВЗВО». Однак зміни у свідомості викладачів, їхній настановній системі щодо студентів не ведуть автоматично до істотної зміни в оцінюванні студентами ставлення викладачів до них як до МВЗВО. Помітні позитивні зміни спостерігаємо лише у першокурсників (43,2% їх дали ствердну відповідь). На старших курсах ця оцінка залишається значно нижчою, тому її можна пояснити як наявність у першокурсника «ефекту новизни»: наприклад, викладач звертається до нього на «ви», інколи називає його на ім'я й по батькові, дає змогу виступити перед групою з рефератом-повідомленням. Цікаво, що, відповідаючи «так», студенти нерідко записували: «Але з боку окремих викладачів». Відповідь же «інколи» нерідко доповнювалась словами: "Коли це вигідно самому викладачеві". (Наприклад, щоб студенти не списували під час самостійної роботи, окремі викладачі наголошують: «Я вам довіряю, адже бачу перед собою МВЗВО, своїх колег»). Чи існує взагалі у студентів потреба у ставленні до них викладачів як до МВЗВО, а не просто як до студентів? Результати опитувань свідчать, що 80-95 % студентів як на 1-му, так і на старших курсах мають таку потребу й вбачають важливим для них таке ставлення до себе; студенти 3-х курсів, а особливо 4-х курсів вважають, що їхні взаємини з викладачами повинні поступово переходити у площину «викладач - майбутній колега».

У чому ж причина розбіжностей в оцінюванні студентами й викладачами характеру взаємин між ними? Одна з них полягає в тому, що вони вкладають різний зміст у поняття взаємин «викладач – студент». Результати дослідження показують, що у студентів 55,7% усіх характеристик ідеальних взаємин (проти 3,7% у викладачів) стосуються лише одного учасника взаємин - викладача. 28,7% опитаних студентів вважають, щоб склалися нормальні взаємини, викладач має бути тактовним; 13 % - повинен розуміти студента, вміти поставити себе на його місце; 11,3% - повинен враховувати думки студента й не нав'язувати своїх поглядів, вбачати в особі студента свого колегу. Значення цієї характеристики зростає до 3-го курсу, коли студенти розпочинають практично виконувати (поки що тимчасово) професійно-рольові функції викладача. Викладачам, методистам-керівникам педагогічної практики слід зважувати на ці зміни у соціально-рольовій позиції студента і не продовжувати ставитися до нього лише як до «студента» [15; 108].

Відомо, що «вживання у роль» передбачає особистісні зміни у людині. Студент же під час практики, виконуючи професійну роль викладача, починає вживатися у неї, поступово реалізуючи своє «ідеальне – Я» МВЗВО. Якщо викладач ставиться до нього лише як до «студента», то це може породити внутрішню суперечливість у «Я – концепції» останнього, конфліктність ситуації у взаєминах з викладачем. Водночас висловлювання студентів не обмежуються лише зауваженнями на адресу викладачів. Майже половина названих характеристик однаково стосується як студентів, так і викладачів: викладачі й студенти, які навчаються на викладача - це майбутні колеги, в яких єдині плани й спільні цілі, тому передусім між ними має бути абсолютне взаєморозуміння, взаємодопомога. 7% викладачів також висловлюються за взаємоповагу, такт між студентами і викладачами; 15,6% викладачів і 16,5% студентів - за взаєморозуміння. 30,4% студентів убачають ідеальні взаємини з викладачами як рівноправні та дружні. Суттєва розбіжність думок студентів і викладачів спостерігається щодо шляхів оптимізації взаємин між ними. Якщо 26,5% викладачів бачать можливість покращити взаємини, змінивши власну позицію, то серед студентів так вважає лише двоє. 21,8 % викладачів переконані, що саме вони повинні бути доброзичливішими до студентів, поважати їхнє почуття власної гідності. Слід зважати на те, що позиція «обвинувача» властива, на наш погляд, тим викладачам, а особливо студентам, які мають низьку самооцінку, невисокий рівень самоповаги. Ті, у кого самооцінку в експерименті навмисно занижували (наприклад, їм повідомляли, що вони отримали найнижчий бал з тесту на інтелект), з високою ймовірністю починали ставитися до інших зневажливо. Ті, які недооцінюють самих себе, схильні недооцінювати інших [11; 216].

Спрацьовує при цьому своєрідний психологічний-захисний механізм – «схильність на користь власного Я», що знижує тривожність і депресію. Спостерігається досить чітка тенденція збереження високого рівня тривожності студентів протягом усього періоду навчання на педагога. Проблема ще й у тому, що майже третині викладачів притаманні негативні тенденції в «Я – концепції». Все це впливає на характер функціонування взаємин «викладач – студент» і оцінку їхніми учасниками цієї взаємодії. Отже,

розвиток позитивної «Я-концепції» студента варто розглядати в контексті загальних психологічних умов у період навчання на педагога і пов'язана з оптимізацією міжособистісних взаємин у системі «студент – викладач».

Зміцнення і формування позитивної «Я-концепції» – це завдання вищої школи, оскільки позитивна «Я-концепція» сприяє розкриттю і реалізації внутрішніх можливостей студента в напрямку його успішної професійної підготовки. Позитивна «Я-концепція» студента характеризується такими показниками: висока когнітивна складність і диференційованість «Образу-Я»; професійно-рольова ідентифікація («Я-МВЗВО»); наявність власне особистісних компонентів у структурі уявлень про себе (любов до дітей); внутрішня цілісність і узгодженість між модальностями «Я-реальне», «Я-ідеальне», «Я-дзеркальне»; відносна стійкість. Стабільність уявлень про себе як особистість і майбутнього педагога; переважання серед них моральних суджень і загальний позитивний їх характер. Студенти з позитивною «Я-концепцією» відрізняються високою (здебільшого адекватною) самооцінкою педагогічних здібностей, особистісних якостей і наслідків своєї навчально-професійної діяльності; високим рівнем самоповаги, самокритичності, але без самобачення. Вони здебільшого очікують на позитивне ставлення з боку авторитетних осіб, емоційно стійкі, з низьким рівнем особистісної і реактивної тривожності. Їм притаманна висока активізація вчинку самобачення, наявність позитивних мотивів навчально-професійного й особистісного самовдосконалення, здатністю до вольових дій щодо подолання вад власного «Я», домінування інтернальних (внутрішніх) тенденцій локусу-контролю. Людина з позитивною «Я-концепцією» відповідально усвідомлює свої потреби і намагається їх реалізувати, але робить це за власним бажанням, а тому відчуває внутрішню свободу. У змісті «Я» наявні професійні якості і настанови, що свідчить про професійну спрямованість особистості студента та є важливою особистісно-психологічною передумовою психологічної адаптації молодого викладача. Студенти з позитивною «Я-концепцією» активніші у навчанні, успішно оволодівають навичками самоосвіти, намагаються оволодіти рисами особистості, які притаманні професійній моделі [14; 84].

Під час взаємин із викладачами студент відтворює професійний досвід через механізм наслідування стилю педагогічної діяльності наставників, манери їх поведінки. Це одна з ситуацій, де проходить процес самопізнання студента, в результаті якого формується уявлення про себе як МВЗВО, коригується й стабілізується професійне самовизначення. «Педагогічна взаємодія викладача та студентів тривала в часі, оскільки є довгим шлях пізнання особистості, що формується, своєї індивідуальності та освоєння засобів прояву себе в світі» [3; 93].

Однак ця ситуація взаємодії може стати й загрозовою для вже сформованої «Я-концепції». У ході психологічної бесіди та спостережень встановлено, що причиною цього були взаємини з окремими викладачами. Конфліктність ситуації вчинку породила внутрішньо-особистісний конфлікт (кризу, стрес, тривожність). «Людина не народжується з «Я-концепцією». Вона формується у спілкуванні людини з іншими людьми, які виявляють певне ставлення та оцінюють її як особистість, структуруючи відповідним чином переконання людини про себе» [6; 65].

Щоб процес формування особистості МВЗВО і в умовах педагогічного навчального закладу був керованим, необхідно усвідомлювати, як особливості самої ситуації взаємин викладачів і студентів, так і встановлення механізмів впливу на «Я-концепцією» студента. Передусім цікаво, яке місце посідають взаємини «студент-викладач» у системі життєвих цінностей викладачів і студентів. Результати досліджень свідчать про те, що цінність взаємин «студент-викладач» для студента вища, ніж для викладачів. Лише у першокурсників цей показник нижчий, що пояснюється складністю періоду (нові умови проживання, інші вимоги, нові товариші, віддаленість від батьків тощо).

Педумова 2. Правильно підібрана методика навчання.

Взаємини ж з викладачами виявилися (на їхню думку) досить схожими із взаєминами зі шкільними вчителями, тому й не викликають у них особливих переживань. Стійка тенденція зростання цінностей взаємин «студент-викладач» на наступних курсах свідчить, з одного боку, про збагачення семантичної простору «Я» студента конструктами «Я - МВЗВО», «Я - вчитель практикант», що дає йому можливість ідентифікувати себе з викладачем, сприймати його як свого потенційного колегу, з іншого - прояв загострення протиріч між сформованим уявленням студента про себе з позиції прийняття соціально-професійної ролі невинуватим сподіванням на зміну ставлення до себе викладачів, що можна розглядати як посягання на цілісність «Я-концепції» студента. Олена П, студентка ЗВО розповіла: «Коли під час пробного уроку в школі методист почала робити мені зауваження, ніби під час відповіді на занятті в університеті, в цей момент відчула: «Я – НИХТО». Ця ситуація може спричинити підвищення рівня тривожності студента як міри неадекватності між «Я – образом» (когнітивна підструктура «Я-концепції») і реальною поведінкою, суб'єктивною інтерпретацією реакції викладачів в умовах навчально-професійної діяльності. На думку К. Роджерса, «індивід прагне, з одного боку, привести відповідно уявленням про себе,

своїм реальним «Я» якомога більше своїх зовнішніх переживань. Із іншого боку, він намагається наблизити уявлення про самого себе з тими глибинними переживаннями, які складають «його ідеальне Я» і відповідають тому, який він хотів би бути» [2;56]. Тому й набувають для студента такої цінності взаємини з викладачами, від характеру змісту яких залежить або укріплення позиції свого «Я», або можливий вибір у критичній ситуації внутрішньо особистісного конфлікту подолання розбіжностей у структурі «Я». Із самоаналізу студентки Олени П.: «Провела кілька пробних лекцій, жодна мені не сподобалась. Почав закрадатися сумнів, а чи зможу я бути хорошим викладачем?.. І лише під час лекції з «Методики викладання» в навчальному закладі, зустрівшись зі схвальним поглядом методиста, вперше відчула «Я - викладач!» Лекцію провела на «подиху натхнення». Спілкування з методистом під час обговорення лекції зміцнило мою віру в себе». Таким чином, якщо педагогічна діяльність здійснюється в гармонії з ціннісними орієнтирами, з «Я-концепцією» людини, то вона буде для неї не тільки перестигною, але й суспільно значущою, мати життєвий смисл.

Оптимальними є такі взаємини між викладачами й студентами, які є особистісно-зорієнтованими: забезпечують дотримання психологічних умов для самоствердження й самореалізації студента як МВЗВО, створюють емоційно-психологічний клімат, який сприяє виникненню почуття психологічної захищеності, зняттю надмірного хвилювання у ситуації випробування (наприклад, на іспиті чи під час пробної лекції на парі), зниженню рівня реактивної тривожності студентів (зокрема у ситуації їхньої взаємодії з викладачами); виробленню адекватного емоційно-оцінного ставлення викладача та студента один до одного тощо.

Висновки. Підсумовуючи можемо сказати, що у виявленні психолого-педагогічних умов формування позитивної «Я – концепції» МВЗВО. Визначено основні функції і педумови. Згідно яких є важливі норми і правила щодо взаємин «викладач-студент». Саме це вимагає, щоб взаємини «викладач – студент» у закладі вищої освіти були усвідомлено керованими, а нормативність їх цілком має визначатися педагогічною доцільністю. Доцільним є також обговорення питання взаємин викладачів із студентами на засіданнях методичної ради факультету. Взаємини між викладачами та студентами розгортаються передусім у конкретних ситуаціях навчально-професійної діяльності. Саме тому одним із шляхів втілення особистісно-зорієнтованої моделі педагогічної взаємодії може бути механізм взаємообміну соціально-рольовими функціями між викладачами і студентами у навчальному процесі. Її реалізація дасть змогу кожному студенту найбільш повно самоутвердити й самореалізувати себе як майбутнього викладача закладу вищої освіти. Отже, розвиток позитивної «Я-концепції» сприятиме розкриттю і реалізації внутрішніх можливостей студента у напрямку його успішної професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Развитие «Я-концепции» и воспитание: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1986. – 80 с.
2. Бодалев А.А. Личность и общество: Избранные труды. – М.: Педагогика, 1989. – 212с.
3. Долинська Л.В. Діалогічна взаємодія викладача і студента як умова особистісно-професійного зростання майбутнього вчителя // Психологія: 36. наук. праць. – К.: НПУ, 1999. – Вип.4. – С.64-69.
4. Майерс Д. Социальная педагогика: Пер с англ. – СПб.: Питер, 1993. – 684с.
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для аспірантів і магістрантів. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
6. Ткачук С. Психологічний аналіз самотворення позитивної «Я-концепції» // Психологія і суспільство. –2003. – №3. – С.107-113.

УДК 371.217.3

Шевченко Віталія Олександрівна

Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка

Науковий керівник: Клішевич Наталія Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент

Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ДИТЯЧИХ ЗАКЛАДАХ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ

У статті розглядається проблема професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, проаналізовано проблему їх готовності до соціально-педагогічної роботи у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку. Визначено зміст та переваги роботи у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку. Охарактеризовано критерії щодо визначення рівня підготовки студентів до роботи у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку.

Ключові слова: професійна компетентність, підготовка студентів, соціально-педагогічна робота, заклади оздоровлення та відпочинку, дитячі заклади оздоровлення та відпочинку.

Зміни, які відбуваються у суспільстві підвищують значення підготовки соціальних педагогів. На даний момент організація підготовки студентів до роботи у дитячих закладах оздоровлення і відпочинку перебуває на складному етапі розвитку, у зв'язку з цим у студентів спостерігається низький рівень мотивації до роботи з дітьми в умовах літніх канікул, а також недостатній рівень психолого-педагогічних знань та вмінь. Як наслідок, суттєвого практичного значення набуває питання підвищення якості підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку.

Проблему формування професійної компетентності соціального педагога розглянуто в працях А.Белінської, В.Бочарової, В.Сидорова, А.Ляшенка, І.Миговича, Г.Поповича, Є.Холостової та інших. Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутнього соціального педагога у вищому навчальному закладі переконливо розкрито в дослідженні О. Пожидаєвої.

Питання організації соціально-педагогічної роботи в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку деталізовано в працях: А. Капської, Є. Коваленко, Ж. Петрочко, та ін. Функції діяльності соціального педагога в літньому дитячому оздоровчому таборі було визначено у праці О.Бартків, Є. Дурманенко. Проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в закладах оздоровлення та відпочинку було розглянуто у статті Р. Вайноли.

Сучасні тенденції розвитку суспільства стали причиною розширення кола об'єктів соціальної роботи. У зв'язку з цим особливого значення набуло: посилення соціально-педагогічної спрямованості дій більшості літніх оздоровчих закладів; створення в багатьох регіонах країни цільових програм літнього оздоровлення дітей-сиріт, дітей з кризових родин, дітей з сімей, що перебувають в складних життєвих обставинах, дітей-інвалідів тощо; відродження практики спеціалізованих таборових змін (спортивних, екологічних, волонтерських тощо); розвиток інноваційних форм літнього відпочинку дітей та молоді: пересувні табори, етнотабори, сюжетно-рольові ігри, програми додаткової освіти тощо [2]. Масштабність соціальних проблем актуалізували професію соціального педагога, а також важливість формування їх компетентності. Проте особливості підготовки соціальних педагогів до роботи в закладах оздоровлення та відпочинку та переваги діяльності даних закладів у розв'язанні завдань соціально-педагогічної роботи не знайшли повного відображення в сучасних педагогічних дослідженнях.

Формування професійної компетентності соціального педагога – це складний процес, який вимагає забезпечення певних педагогічних умов, з метою створення можливості у кожного студента сформувати свою власну модель на шляху до удосконалення професійної майстерності. Найбільш активно професійна компетентність майбутніх соціальних педагогів формується під час проходження літньої педагогічної практики [4]. Літня педагогічна практика для студентів є своєрідним каталізатором перетворення теоретичних надбань у практичну соціально-педагогічну реальність фахівця, а також вказує на рівень готовності студентів до професійної діяльності, формує уявлення про себе як про фахівця.

Літня педагогічна практика в дитячих закладах оздоровлення й відпочинку покликана створити реальні умови для формування в студентів професійних умінь з організації виховної роботи з дітьми та молоддю в умовах відпочинку, формування їхньої професійної спрямованості і якостей соціально активної особистості [1].

Змістом підготовки студентів до роботи в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку є:

- ознайомлення з умовами побуту, правилами внутрішнього розпорядку, традиціями оздоровчого закладу, планування роботи дитячого колективу, формування органів самоврядування;
- вивчення специфіки проявів вікових та індивідуальних особливостей дітей, стану їхнього здоров'я, умов життя та виховання;
- організація самообслуговування, колективно-творчої діяльності за всіма напрямками виховання (розумового, морального, естетичного, трудового, фізичного, екологічного);
- забезпечення активного відпочинку дітей, дотримання режиму проведення санітарно-оздоровчої та індивідуальної виховної роботи з ними [5].

Для соціального педагога важливим завданням є визначення переваг роботи літнього тимчасового дитячого оздоровчого табору в розвитку та формуванні особистості клієнта, оскільки:

1. Соціально-педагогічний процес в літньому оздоровчому таборі планується з урахуванням того, що вихованці відірвані від звичного для них сімейного, побутового середовища.
2. Процес формування та розвитку особистості клієнта здійснюється в умовах тимчасового колективу, тому вирізняється певною нестабільністю, ситуативністю.
3. Соціально-педагогічна робота будується на засадах добровільності, тому має передбачати можливості для вільного вибору вихованцем видів та форм діяльності.
4. Обмежений період перебування вихованця потребує надзвичайно чітких дій педагогічного колективу, визначення місця, позицій, доручень кожного, надання можливостей для самореалізації.

5. Тимчасовий колектив надає можливості для руйнації стереотипів, розкриття обдарувань, потенційних можливостей особистості.

6. Педагогічний колектив літнього оздоровчого табору володіє більш широким та більш демократичним арсеналом засобів педагогічного впливу, ніж традиційний педагогічний колектив.

7. Соціально-педагогічний вплив здійснюється в умовах природного середовища і нового соціального оточення.

8. Соціально-педагогічна робота в умовах табору накладає на педагога відповідальність за дотримання санітарно-гігієнічних норм, попередження захворювань та травматизму [3].

Діагностика готовності студентів до роботи в дитячих закладах оздоровлення і відпочинку ґрунтується на дослідженні професійної компетенції, визначенні рівня мотивації до роботи з дітьми. Основними критеріями у визначенні рівня підготовленості студентів до роботи в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку є :

– особистісний – наявність професійно значущих особистісних характеристик та їх прояв у процесі взаємодії з тимчасовим дитячим колективом;

– теоретичний (когнітивно-рефлексивний) – наявність знань про особливості розвитку особистості в умовах тимчасового дитячого колективу;

– мотиваційний – включає професійно-мотиваційну спрямованість соціального педагога під час роботи в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку;

– технологічний – володіння вміннями і навичками, технологічними прийомами проведення соціально-педагогічної роботи в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку.

Отже, активне формування професійної компетентності відбувається під час літньої педагогічної практики в дитячих закладах оздоровлення й відпочинку, що вимагає від молодого фахівця не лише оволодіння основними психолого-педагогічними знаннями, але і професійними вміннями та навичками з проблем соціального виховання дітей і підлітків в умовах табірної зміни. Саме тому необхідно вдосконалювати підготовку студентів до роботи в дитячих закладах оздоровлення й відпочинку та сприяти підвищенню їх мотивації до здійснення професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Бартків О. С. Організація оздоровлення та відпочинку дітей у літньому таборі : навч.-метод. посіб. / О. С. Бартків, Є. А. Дурманенко, В. Г. Грановський. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 248 с.
2. Вайнола Р.Х. Проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в закладах оздоровлення та відпочинку / Р.Х. Вайнола // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка.– Випуск 22: збірник наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. – С. 10-18
3. Програма та науково-методичні рекомендації для проведення педагогічної практики //Л.Вовк, Г.Панченко, О.Падалка. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004.- 78 с.
4. Уйсімбаєва Н. В. Вплив педагогічної практики на формування професійної компетентності майбутнього педагога / Н.В.Уйсімбаєва // Збірник наукових праць: Наукові записки кафедри педагогіки. – Випуск XXVIII Ч. 1. – Харків: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – 2012. – С. 223-229
5. Цуприк С. І. Підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів до роботи в літніх оздоровчих таборах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / С. І. Цуприк. – Вінниця, 2011. – 22 с.

УДК 37.034

Бондарець Богдана Михайлівна

Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНА ЦІННІСТЬ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті уточнено сутність поняття комунікативної компетенції педагога початкової школи і розкрито його зміст. Розглянуто основні підходи вчених до визначення проблеми розвитку комунікативної компетентності як професійної цінності сучасного вчителя початкових класів.

Ключові слова: вчитель початкових класів, комунікативна компетентність, педагогічна діяльність, початкова школа.

У сучасному освітньому просторі для досягнення найкращих результатів роботи, підвищення якості освіти, досягнення поставлених цілей педагогу необхідно звернути увагу на свій рівень розвитку компетенцій.

Компетентнісний підхід в освіті – головна складова нової парадигми освіти, орієнтованої на результат. Саме тому, вважаємо за необхідне звернути увагу і розкрити зміст комунікативної компетентності, яка є однією із складових професійної компетентності вчителя початкової школи.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок про те, що в педагогічній науці приділяється значна увага проблемі комунікативної компетентності педагогів. Теоретичні й методичні засади формування комунікативної компетентності учителів досліджували О. Аршавська, О. Беляєв, М. Васильєва, М. Вашуленко, Л. Виготський, Н. Волкова, М. Вятютнев, Н.Гез, А. Годлевська, Є. Голобородько, М. Жинкін, Д. Ізаренков, І. Зимняя, В. Кан-Калик, А. Капська, Ю. Караулов, Р. Козьяков, М. Коць, Т. Ладиженська, Л. Мацько, Н. Пашківська, М. Пентилюк, В. Півторацька, В. Підгурська, С. Савіньон, Л. Савенкова, Г. Сагач, О. Скворцова, О. Яковліва та інші.

На думку дослідників (Б. Оскарссон, А. Хуторський) [6, с. 5; 3, с. 12], комунікативну компетенцію можна віднести до базових навичок – «це особистісні та міжособистісні якості, здібності, навички і знання, які виражені в різних формах і різноманітних ситуаціях роботи і соціального життя».

Одним із значущих чинників ефективності педагогічної діяльності вчителів початкових класів є професійна компетентність. Професійна компетентність педагога нерозривно пов'язана з комунікативною компетентністю, адже будь-яка педагогічна діяльність – це взаємодія, контакт вчителя з учнями в процесі спілкування.

Важливість комунікативної компетентності вчителя початкових класів відзначає Дубовик С., яка основою успішної професійної діяльності вчителя, комунікативної діяльності зокрема, вважає його культуру мовлення, що ґрунтується на загальній культурі особистості, моральних поглядах, переконаннях. Від їх стійкості та міцності залежить рівень культури спілкування, уміння правильно її використовувати як у професійній діяльності, так і в повсякденному житті [1].

У різних джерелах можна побачити різні тлумачення поняття комунікативної компетенції, які хоч принципово й не відрізняються, проте визначають і підкреслюють різні його аспекти. Ми підтримуємо думку академіка О. Савченко, яка розглядає компетентність як інтегровану здатність особистості, набуту у процесі навчання, що охоплює: знання, вміння, навички, досвід, цінності, які цілісно реалізуються на практиці [7]. Та поділяємо погляди С. Мартиненко, яка вважає, що «професійна компетентність полягає в умінні самостійно формулювати педагогічні задачі та знаходити їх оптимальне розв'язання» [5, с.79].

Виходячи з означених підходів різних дослідників суть комунікативної компетенції можна уявити як вміння і готовність вступати і підтримувати різного роду контакти (усні / письмові, вербальні / невербальні), які допоможуть вирішити різні комунікативні завдання (передача повідомлення, спонукання до дії, встановлення контакту та ін.).

І. Зимова включає до складу компетентності різні аспекти. Зупинимося на них детальніше:

- мотиваційний аспект компетентності (готовність до прояву компетентності);
- когнітивний аспект компетентності (володіння знанням змісту компетентності);
- поведінковий аспект компетентності (досвід і вміння проявити компетентність в різних життєвих ситуаціях);
- ціннісно-смысловий аспект компетентності (відношення до змісту компетентності);
- емоційно-вольовий аспект компетентності (регуляція процесу і результату прояву компетентності) [2].

Спираючись на структуру компетентності, представлену І. Зимовою, дослідниками була розроблена модель комунікативної компетентності. Вона включає в себе наступні компоненти:

– мотиваційно-ціннісний (готовність вчителя до професійного та педагогічного вдосконалення, розвитку зацікавленості в професійному зростанні, самореалізації та саморозвитку);

– когнітивний (знання самої суті, сутності та ролі комунікативної компетенції і відображення цих знань у професійній педагогічній житті вчителя, в ефективності вирішувати різні проблеми, які виникають безпосередньо під час спілкування і взаємодії);

– операційно-діяльнісний (досвід прояву комунікативної компетентності в різних стандартних і нестандартних ситуаціях, вміння вирішувати конфлікти, зберігати емоційну рівновагу в колективі класу, здатність до особистісно-орієнтованого взаємодії в освітньому процесі, володіння мистецтвом оратора, грамотністю писемного та усного мовлення, вміння виробляти різні стратегії і тактики взаємодії в людях, організовуючи їх спільну діяльність для досягнення соціально-значущих і освітніх цілей, вміння об'єктивно оцінити ситуацію взаємодії суб'єктів освітнього процесу, прогнозувати і обґрунтовувати результат ефективності такої взаємодії) [4].

Слід зазначити, що всі складові професійної компетентності тісно взаємопов'язані. В процесі розвитку комунікативної компетенції вчителя йде розвиток всіх її компонентів, володіння технікою комунікації і застосування її в практичній діяльності.

Поділяємо думку Н. Кипиченко, що комунікативна компетентність учителя початкової школи – це система внутрішніх ресурсів ефективного вирішення фахових завдань, а саме: позицій спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок, яка певним чином пов'язана з цілісністю особистості [4].

Таким чином, комунікативна компетентність – значима особистісна якість вчителя, яка формується в ході його саморозвитку. Для того щоб більш успішно реалізувати особистісно-орієнтовані освітні технології, необхідно, щоб педагог володів високим рівнем комунікативної компетентності. Це дозволить вчителю початкових класів в ході навчальної та виховної діяльності більш гнучко і глибоко управляти процесами взаємодії. Також, педагог зможе доцільно застосовувати комунікативні технології, сприяти взаєморозумінню. Це особливо важливо в період навчання в початковій школі, так як саме в молодшому шкільному віці у дітей закладаються основи і правила спілкування та взаємодії дітей як один з одним, так і з учителем.

Саме від рівня сформованості комунікативної компетенції вчителя буде залежати сприятливий психологічно-моральний клімат в колективі, ефективність спілкування при вирішенні педагогічних, особистих проблем, більш успішне встановлення контактів, задоволеність своєю працею.

Слід зауважити, що комунікативно компетентний учитель буде підтримувати демократичний і гуманістичний стиль спілкування при взаємодії з учнями і при їх безпосередньому контакті між собою.

Важливо відзначити, що розвинена комунікативна компетентність педагога може бути одним із способів самореалізації і розвитку всіх учасників освітнього процесу. Це, в свою чергу, сприятиме підвищенню якості освіти.

Вищесказане дає змогу побачити очевидну необхідність підвищення розвитку рівня комунікативної компетентності у вчителів початкових класів.

Список використаних джерел

1. Дубовик С. Г. Культура професійного мовлення педагога / С. Г. Дубовик // Початкова школа. 2014. № 12. С. 1-4.
2. Зимова І. А. Ключові компетентності як результативно-цільова основа компетентнісного підходу в освіті / І. А. Зимова. -М.: Дослідницький центр проблем якості підготовки фахівців, 2004. - 40 с.
3. Кан-Калик В. А. Вчитель про педагогічне спілкування. М., Просвітництво, 1987. 190 с.
4. Кипиченко Н. С. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя початкової школи як психолого-педагогічна проблема / Н. Кипиченко // Педагогіка вищої та середньої школи. 2012. Вип. 36. С. 274-279.
5. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: [монографія] / С.М. Мартиненко. – К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. 434 с.
6. Оскарссон Б. Базові навички як обов'язковий компонент високоякісного професійної освіти / Б. Оскарссон // Оцінка якості професійної освіти. доповідь; під заг. ред. В. І. Байденко, Дж. В. Занторта. Європейський фонд підготовки кадрів; Проект ДЕЛФИ. М., 2001. 52 с.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. ф-тів / О.Я. Савченко. К.: Абрис, 1997. 416 с.

УДК 37.013.42:173.5

Літвінчук Вікторія Іванівна

Київський університет імені Бориса Грінченка

Науковий керівник: Клішевич Наталія Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент

Київський університет імені Бориса Грінченка

ФІЗИЧНІ ПОКАРАННЯ – ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ ЩОДО ДИТИНИ

У статті розкриваються поняття «домашнє насильство», характеризуються види насильства над дітьми (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне); авторами проаналізовано причини та фактори жорстокого поводження щодо дітей, як методу виховання, а також запропоновано шляхи профілактики цього явища (механізми схвалення і покарання). Також, в статті перераховуються основні нормативні документи, які гарантують захист прав дитини від різних форм насильства. Проаналізовано методи покарання дитини без фізичного насилля щодо неї.

Ключові слова: домашнє насильство; фізичне насильство; психологічне насильство; економічне насильство; сексуальне насильство; профілактика; соціалізація;

Перший соціальний інститут у якому соціалізується дитина – це її сім'я. До трьох років малюки ростуть і розвиваються максимально швидко, вони підсвідомо копіюють поведінку батьків, адже іншої ще не бачили, у цей віковий період дитині важливо перебувати у «здоровій» сімейній атмосфері, аби відчувати себе захищено, інакше у малюка на підсвідомому рівні може сформуватися недовіра до дорослих людей, з'явитися страхи тощо.

Метою статті є дослідження теоретичної бази наукових досліджень проблеми жорстокого поводження щодо дитини в сім'ях, визначення чинників, що обумовлюють таке поводження, та окреслення особливостей методів виховання дитини без застосування щодо неї фізичних покарань.

Проблема жорстокого поводження щодо дітей розкривається в працях таких науковців, як Т. Гончарова, О. Коломієць, О. Кочемировська, О.Калашник, Д. Пукас, Т. Цюман досліджують індикатори насильства щодо дитини, Г. Кобенюк, О. Павленко, Т. Павленко розглядають заходи профілактики насилля. Правові, медичні та психологічні аспекти досліджували В. Бондаровська, Г. Лактіонова,

Ю. Онишко, Г. Христов. Науковці В.Бондаровська Т. Журавель, К. Сергеева та інші розробляють методичні рекомендації та корекційно-реабілітаційні програми з метою виявлення та подолання жорстокого поводження у сім'ях.

У суспільстві існує думка, що дієвим способом виховання дитини є застосування щодо неї методу фізичних покарань. Проте відповідно до законодавства України це є правопорушенням. Важливо розуміти, що будь-які фізичний вплив на дитину, від легкого ляпасу до побоїв паском, відповідно до Закону України «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Загальній декларації прав людини», «Конвенції про захист прав людини та основних свобод», «Конвенції ООН про права дитини», та низці інших нормативно-правових документів та міжвідомчих аспектів, що регулюють та забезпечують захист прав дитини – класифікуються як фізичне насильство, та можуть нести за собою кримінальну відповідальність.

У статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначено, що *домашнє насилля* – це діяльність чи бездіяльність одного з членів сім'ї спрямована проти інших, використання існуючої чи створеної, завдяки обставинам, переваги чи сили, те, що позбавляє членів родини особистих прав і свобод, а передусім загрожує життю і здоров'ю (фізичному і психічному) викликаючи у них страждання і ушкодження [2].

Класифікують чотири види домашнього насильства:

Фізичне насильство щодо дитини – умисне нанесення їй іншою особою побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалої дитини, порушення фізичного чи психічного здоров'я, заподіяння шкоди її честі і гідності, у т.ч. у сім'ї [1, с. 251].

Психологічне насильство – це насильство, пов'язане з дією особи на психіку дитини шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно викликається емоційна непевність, нездатність захистити себе, і може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю [6, с. 147].

Економічне насильство щодо дитини – свідоме нехтування її потребами, послідовна відмова вихователів, батьків або осіб, що їх замінюють, забезпечити життєві потреби дитини в їжі, одязі, житлі, медичному обслуговуванні [5, с. 214].

Сексуальне насильство щодо дитини – протиправне посягання на статеву недоторканість дитини, а також дії сексуального характеру по відношенню до дитини, у т.ч. у сім'ї [6, с. 148].

Найчастіше фізичне насильство - побої як покарання за погану поведінку - є невід'ємною частиною психологічного насильства. Адже під час побиття дитина окрім болю та негативних емоцій переживає приниження.

Проаналізуємо причини та фактори жорстокого поводження щодо дітей, як методу виховання. Виділяємо такі найпопулярніші причини бити дитину:

Першою з причин є так званий «народний аргумент» - так треба або у виховних цілях. Адже на суспільному рівні закладено, що карати дитину за допомогою рукоприкладства прийнято: «Мене батьки били, і я виріс хорошою людиною». Це є хибною думкою, що формулює соціальну проблему насилля щодо дитини через фізичні покарання.

Насправді такі методи виховання батьків призводять до складних наслідків, адже, як стверджують психологи, насилля провокує до ще більшої жорстокості у відповідь. Дитина яка переживає насилля відчуває яскраво виражену палітру негативних емоцій таких, як біль, страх, гнів, тим самим придушуючи розвиток таких якостей як співчуття, емпатія, співпереживання. Через це у дитини може сформуватися така поведінка, коли їй не турбує, що батьки хвилюються за неї; дитина може не вважати за потрібне повідомити дорослим про своє місцезнаходження, якщо затримується, тощо.

Дослідники стверджують, що здебільшого батьки жорстоко поводяться з дитиною тому, що вони фізично сильніше, і знають, що дитина не може себе захистити. Така поведінка може викликати у дитини бажання відігратися на слабших. Наприклад ламати іграшки свої, або друзів; знущатися над тваринами, бити менших тощо. А це породжує інші соціальні проблеми [4, с. 16].

Ще однією причиною жорстокого поводження щодо дитини можна назвати втрату батьками контролю. Часто, коли дорослі дуже зайняті, а дитина вередує, не може вгамуватися та надмірно намагається звернути на себе увагу, батьки не витримують, і можуть просто фізично заспокоїти дитину, аби вона їм не заважала. Але, такий метод виховання негативно впливає на психологічний стан дитини, адже у цей момент вона відчуває когнітивний дисонанс через нерозуміння за що покарана.

Так само негативно відіграє на психіці дитини метод фізичного покарання – «щоб до неї дійшло». Це відбувається через те, що коли у батьків немає аргументів пояснити дитині виразно, щоб вона зрозуміла що робить не правильно, та чому так робити не слід, то батьки вдаються до аргументів у вигляді рукоприкладства.

Також виділяємо причину – «Незгода з тим, що інша людина може бути інакшою». Найчастіше це відбувається через нерозуміння та неприйняття батьками того, що дитина може мати свою точку зору, мати інтереси відмінні від батьківських, та намагаться відстоювати їх, сперечатися. В результаті батьки через незгоду можуть принижувати та бити дитину придушуючи таким чином її бажання.

Але за погані вчинки дитину все одно потрібно карати. Враховуючи особливості зміни вікових періодів та криз, дитина уже в процесі соціалізації дізнається що таке добре, а що погано. І тут батьки повинні зуміти пояснити своєму малюкові межі допустимої поведінки та правила, за якими живуть люди.

Для цього існують прості механізми: схвалення і покарання.

За гарні вчинки дитину треба хвалити, тоді вона буде розуміти що робить усе правильно й буде намагатись поводитись так і далі, проте фахівці стверджують, що для формування гарної поведінки дитині не достатньо лише заохочення до правильних вчинків, більш важливим є «правильність» та своєчасність покарання. Дитину треба карати одразу після того, як вона повела себе погано, поки вона ще пам'ятає і усвідомлює що відбулося, але тут важливо не використовувати метод «під гарячу руку».

«Епізодичні покарання дітей зустрічаються навіть у найблагополучніших родинах. Мало хто з батьків розцінює таку поведінку як емоційне насильство над дитиною, але саме така поведінка дорослих принижує гідність дитини та знижує її самооцінку, породжує страх і тривогу. Дітям необхідно відчувати себе захищеними» [3].

Для вирішення даної проблеми важливо займатися просвітою батьків. Показати альтернативу фізичних покарань, пояснити чим саме шкодить такий метод виховання, і застосовувати первинну профілактику, тобто працювати на попередження випадків жорстокого поводження щодо дитини.

Метод фізичного покарання є найбільш простим та зручним для батьків. Під впливом страху дитина починає поводитись так, як в даний момент хочуть батьки, але насправді виховного впливу такі дії за собою не несуть. Дитина починає боятись не того, що вчинила погано, а самого покарання. Вченими доведено, що діти які часто переживають страх від власних батьків формують у собі комплекси недовіри до інших, дуже важко встановлюють контакти та адаптуються у соціумі.

Виховання повинне спиратись на систему визначених правил, які Допоможуть дитині зрозуміти що добре, а що погано. Правила мають бути адаптованими до вікових та особистісних особливостей дитини, та мають чітко виконуватись як дитиною так і дорослим. Такий метод виховання є дієвим якщо дитина знає, що за порушенням правил слідує покарання.

Також не слід одразу карати дитину за те що вона розкидала іграшки по квартирі, краще зацікавити їх зібрати. Якщо дитина навмисно щось забруднила поясніть їй, чого так робити не можна та спонукайте її до роздумів, аби дитина самостійно захотіла прибрати тощо.

Якщо дитина вередує, не починайте одразу кричати, спробуйте доброзичливо її попросити заспокоїтись. Не будьте скупі на похвалу, не забувайте відзначати всі дрібні хороші вчинки. Ваша дитина не хоче бути поганою, їй дуже подобається бути розумницею, але тільки якщо ви це помічаєте і вчасно оцінюєте.

Вкладаючи ресурси у дитину, виховуючи її соціально зрілою та психологічно здоровою – ми повинні розуміти, що водночас виховуємо та формуємо нове суспільство, і те на скільки прогресивним та «здоровим» воно буде, залежить великою мірою від нас. Тому ми повинні вміти виховувати дітей правильно, аби вони сформувались як повноцінні особистості, позбавлені стереотипу «Бити дитину – допустимо»!

Список використаних джерел

1. Журавель Т.В., Кочемировська О.О. Вплив несприятливих умов соціалізації на формування дезадаптивних форм мислення та поведінки дитини // Підвищення виховного потенціалу прийомних батьків та батьків-вихователів: навчально-методичний посібник / Авт. кол.: Бондаренко Т.В., Гришко А.А., Журавель Т.В., Зверева І.Д. та ін. / За заг. ред. І.Д. Звереві, – К.: «Версо 04», 2014. – С. 256 – 274.
2. Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" [Електронний ресурс] // ВВР. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
3. Інформаційно-ресурсний центр «Дитинство без насильства» [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://rescentre.org.ua/poperedzhennia-zhorstokoho-povodzhennia-z-ditmy/pokarannia-ditini-za-i-proti>.
4. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство / Д.Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман. – Київ, 2017. – 115 с.
5. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. – Київ, 2012. – 246 с.
6. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: методичний посібник для освітян / Журавель Т.В., Кочемировська О.О., Ясеновська М.Е. / Заг. ред. Безпалько О.В., К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. – 242 с.

УДК (378.147 (09) (477.54/.62)

Karasyova Olena Vyacheslavivna
 PhD, Candidate of Pedagogical Sciences
National University of Pharmacy

ORGANIZATION OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK WHEN DEVELOPING ENGLISH SPEAKING

One of the main targets of higher school at present is to teach students to be well-organized, well-educated, independent, and self-controlled. Developing speaking with the help of demonstration and explanation, presentations, project method, problem tasks, independent speaking task s, role-playing, watching and discussing video materials, creating dialogues and debates, are one of the main approaches of students' independent work intensification at the English practical classes.

Key words: approaches, forms, methods, students' independent work, organization, intensification

The actuality of the article is that the main idea of the education is based on the usage of new approaches when organizing students' independent work to develop students' creative abilities, communicative skills and self-control and self-estimation.

In pedagogical and methodological literature of today the works of Byrnildssen S., Claggett F., Cranmer D., Gear, J. Gear R., Smith C., Simmons E. and others are devoted to the issues of students' independent work organization.

The task of the article is to reveal different approaches, forms and methods of students' independent work organization when developing speaking in English what helps teachers to develop students' communicative skills and abilities.

The analyses of the studied materials [1, 2, 3] showed that the use of multimedia presentations in the educational process at different stages of the students' independent work organization is the leading method of organizing students' independent research work at English classes. It can be used when explaining and demonstrating new material, schematizing the teaching material. It helps the student to understand grammar phenomena faster. A multimedia presentation successfully replaces many tables, charts and images for an effective, informative event, and may also contain national, socio-cultural information and more. At the stage of testing and consolidation of knowledge with the help of multimedia it is possible to conduct oral and written questioning, testing, assignments for students' independent work and self-control. Creating a multimedia presentation on a specific topic while preparing for a class on your own can also be a great individual or group project task. [6]

The analyses of the studied materials for independent students' work preparation showed that the independent speaking tasks are very popular nowadays and used to measure students' ability to speak about the topics they've studied. There are two independent speaking tasks: a personal preference task and a personal choice task.

For example, students may hear the speaking task and see it on a card or a screen, and prepare a response. The personal preference task asks students to state and support a personal choice from a particular category. The personal choice task asks you to make and support a choice between two contrasting behaviors or actions [5; 309].

It should be noted that demonstration of videos with the following discussion are the widely spread approaches to intensify students' independent work at practical English classes. Also, a number of assignments to do before the watching, while and after watching the video is a good way to enhance, and organize students' independent thinking, and self-control, develop independent search skills [1].

Thus, students are given cards with some questions on the topic of watching the discussion of which help focus students' attention on the problem issue. Matching the words with their definitions as a form of students' independent class work give an opportunity to develop students' search abilities, and widen their vocabulary. Also, while watching activities like filling in the gaps with the necessary words, writing an essay after watching or creating dialogues are the ways to organize progressive students' independent work [7].

The project method as a way of achieving a didactic goal through detailed problem development (technology), which must be completed with a very real, tangible practical result is widespread when organizing students' independent work. Students should do a set of actions in their specific sequence to achieve a set of tasks presented to solve a problem that is personally meaningful to students [2].

The analyses of the studied materials [4, 7, 8] showed that problem task solving, and role-playing games with making short dialogues are the popular methods of students' independent work organization which help to develop independent active thinking, organize control for students' independent learning and stimulate students to learn English with interest.

For example, such method of teaching as problem task solving can be considered as one of those that organize and intensify students' independent work at classes as well as at home. At the lesson, students in small groups should think over a problem for 5 minutes, and then talk about it expressing their own point of view [6].

Also, one of the most popular methods to activate student's independent work is brainstorming method as a method of solving a problem based on stimulation of creative activity. Students are offered to express as many variants of the solution as possible, then, from the total number of ideas expressed, the most successful ones can be used in practice can be viewed as one of those which help students to activate their independent thinking and speaking [9].

The analyses of the studied materials proved that the method of role-playing helps organize students' independent work and control for the studied vocabulary. Students take an active part in creating dialogues in some teams, and acting out the given situation on a card. The condition that team wins if there are no mistakes in speech gives a push for motivation and leadership, which are one of the factors of progressive, successful independent English learning [10].

The method of analyzing and scoring students' responses can be used when organizing students' independent speaking. For instance, the students are given some questions to analyze their responses and evaluation, points for each answer for a student to see if he meets the requirements. If a student has a score of 4 that meets all the requirements; a score of 3 indicates that the speech is weak; a score of 3 means that there are some difficulties in clarity of speaking, grammar, vocabulary, a lack of organization ideas. A score of 1 indicates a lack of knowledge in speech, limited vocabulary, a lack of ideas to support the topic. A score of 0 is given if there are no attempts have been made [5; 330].

So, in conclusion, we can surely say that a great variety of independent tasks, explanation and demonstration, problem solving, creating dialogues, role-playing games, self-control and analyzing students' responses are the approaches we need to use for effective students' independent work organization.

References

1. ESL Education: Strategies for teaching English language learners (2019), available at <https://education.cu-portland.edu/blog> (accessed 17 October 2012).
2. Claggett, F., with J. Brown. (1992). Drawing Your Own Conclusions: Graphic Strategies for Reading, Writing and Thinking. Portsmouth: NH: Heinemann.
3. Crammer D. (1996) Motivating High-Level Learners, Pearson Education Ltd
4. Gairns R. (1986) Working with Words, Cambridge University Press
5. Gear, J. Gear R. Cambridge preparation for the TOEFL Test (2014), available at www.cambridge.org
6. Learning a Second Language with Multimedia Materials / Research Center – Center for Implementing Technology in Education: Multimedia Technologies <http://www.cited.org/index.aspx>.
7. Macsuga Gage A, Simonsen B, Briere D. (2012), "Effective teaching practices that promote a positive classroom environment beyond behavior", Vol. 22(1)
8. Simmons E. : Visualizing Vocabulary (2002), vol.24, No.3, available at: <https://www.nwp.org/cs/public>
9. Penny Ur and Andrew Wright (1992) Five-Minute Activities, Cambridge University Press
10. Penny Ur. (1981) Discussions That Work, Cambridge University Press

УДК 371.72

Маценко Леся Миколаївна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ДО ПИТАННЯ ПРО ШКІДЛИВИЙ ВПЛИВ ВЕЙПІНГУ НА ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У статті розглядається проблема впливу вейпінгу на здоров'я молоді. Проаналізовано результати досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених щодо шкоди від куріння електронних сигарет. Вивчено медичну, педагогічну, психологічну, юридичну сторони проблеми вейпінгу.

Ключові слова: вейп, вейпінг, електронна сигарета, паріння, куріння, здоров'я.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення методики виховання здорового способу життя студентської молоді, зростаючою цікавістю української молоді до вейпінгу, необхідністю вивчення впливу вейпінгу на здоров'я молоді. Здоров'я молоді є однією з найбільших цінностей, саме від нього залежить майбутнє України. Тому сьогодні необхідно працювати над розробкою нових шляхів збереження здоров'я молоді.

У зв'язку з цим **метою нашого дослідження** стало вивчення проблеми впливу вейпінгу на здоров'я молоді, а саме медичної, педагогічної, психологічної, юридичної сторін означеної проблеми, аналіз результатів досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених щодо шкоди від електронних сигарет.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. На тему вейпінгу в мережі Інтернет є багато статей, відеоматеріалів, фотографій, рекомендацій, обговорень, що свідчить про інтерес до неї [1-19]. Але є багато суперечок, протилежних думок, автори яких не можуть дійти згоди щодо ряду питань: «Чи

шкідливий вейпінг? Що шкідливіше: палити звичайні сигарети, чи електронну? Чи справді вейп допомагає позбавитися від тютюнової залежності? Чи вивчені вже наслідки вейпінгу?»

Проаналізувавши ряд робіт з означеної проблеми, ми виявили, що її дослідженню присвячено праці раду авторів: Асанов Т.М., Батенко Е.М., Бекезін В.В., Берішвілі Н., Деркевіч Н., Дружиніна Т.В., Зайкова Р.Р., Зиринов С.А., Кваша Е.А., Ковбаско Е., Куторга А.А., Лагута М., Непомняща П., Павлова А.О., Петрова А.П., Скворцова С.В., Скубіліна Е.А., Срібна О.В., Супрун У., Штурмін Ф.С. [1-19].

Авторами ряду наукових статей є медики і юристи, а значна кількість наукових робіт з проблеми вейпінгу, які нам вдалося проаналізувати, належать вченим з Росії [1,2,4,8,13,15,16,18]. Саме російські дослідники у своїх працях пишуть про «надмірне поширення і популярність електронних сигарет на території Російської Федерації» [18], і про пошук ними шляхів вирішення цієї проблеми на законодавчому та соціальному рівнях. Серед робіт з означеної проблеми є й роботи українських авторів [3,6,7,9,10,11,12,14,17].

Російські дослідники Е.М. Батенко та А.А. Куторга у статті «Вейпінг - що шкідливіше: парити чи курити?» [2] констатують, що ґрунтовних досліджень, завдяки яким можна було б визначити конкретний вплив електронних сигарет і парових пристроїв на здоров'я людини і оточуючих людей, немає. Ми не зовсім згодні з авторами, адже вивчення впливу вейпінгу на здоров'я молоді не припиняється. Звичайно, дослідження потрібно продовжувати, адже молодь почала використовувати вейпи не так давно - близько 3-5 років тому. Цього часу недостатньо для проведення серйозних досліджень. Разом з тим, з кожним днем кількість молодих людей, що курять електронні сигарети, збільшується. На жаль, ні в Україні, ні в Росії немає заборони на вейпінг в громадських місцях, як, наприклад, на куріння. Ще однією серйозною проблемою є те, що пристрасть до вейпінгу поширюється серед підлітків.

Автори також зазначають, що якщо людина довгий час курила і вирішила нарешті кинути цю шкідливу звичку, то перехід на електронні сигарети цілком може допомогти їй у цьому. Ми не згодні з такою позицією дослідників, адже цей «міф» вже спростували лікарі й психологи. Ми також не підтримуємо думку про те, що «Небезпека електронних сигарет таїться не стільки в самій рідині, скільки в травмах, які пов'язані з вибухом електронних сигарет і парових пристроїв».

Однак, у означеній статті подано результати опитування російської молоді. На запитання: «Як ставитися до вейпінгу?» більшість опитаних (54%) вказали, що відносяться до даного явища нейтрально. Вони вважають, що це особиста справа кожного і на оточуючих людей вейпінг ніяк не впливає. 27% опитаних вважають, що «парити» корисніше, ніж курити звичайні сигарети. Практично всі, хто відповів, що вейп - це добре і корисно, самі перейшли із звичайних сигарет на електронні. Вони вважають це чудовою заміною і навіть не замислюються над тим, що вейпінг також шкідливий для здоров'я. Всього 19% опитаних були проти вейпінгу. В основному негативно відгукнулися представники старшого покоління.

Берішвілі Н. у своїй публікації зазначає, що у Росії розроблено так званий «вейп-стандарт» - ГОСТ для рідини, яка використовується в електронних сигаретах [4]. На думку учасників ринку, цей стандарт повинен стати орієнтиром для покупців і утруднити роботу недобросовісних виробників. І хоча тютюн поступається своїм місцем на ринку вейпам - за рік виробництва сигарет впало на 22,5% - експерти сфери охорони здоров'я впевнені, що необхідні більш радикальні заходи з обмеження і паління сигарет і вейпінгу. Як відомо, електронні сигарети бездоказово позиціонуються як засіб нікотин-замісної терапії, але фактично сприяють поширенню нікотинової залежності.

Заслуговує на увагу стаття авторів Е.А. Кваші і О.В. Срібної «Електронні сигарети або Vape - технологічне рішення проблеми куріння чи нова загроза здоров'ю?», у якій автори, проаналізувавши 47 англійських літературних джерел, опублікували інформацію про поширення, частоту використання вейпів у країнах Єврозоюзу, США та Канаді, систематизували результати оглядів і аналізів, проведених з метою визначення ефективності застосування електронних систем доставки нікотину (ЕСДН) як засобів відмови від куріння. Вчені також розглянули проблему поєднання використання електронних сигарет і тютюнової продукції. Е.А. Кваша і О.В. Срібна наголошують на тому, що при постійному зростанні в усьому світі кількості користувачів електронних сигарет не сформульовано чітких рекомендацій щодо переваг і недоліків, користі і шкоди для здоров'я використання електронних систем доставки нікотину, тому представлений огляд літератури безумовно є досить актуальним [10].

Російська авторка Поліна Непомняща у статті «Вейпінг. Що шкідливіше - курити або парити?» наводить цікавий факт, на який звернув увагу лікар-нарколог: якщо на куріння однієї звичайної сигарети людина витрачає в середньому 3-4 хвилини, то з електронною сигаретою багато людей практично не розлучаються і можуть палити її протягом 20-30 хвилин без перерви. Так люди отримують таку ж або навіть більшу дозу нікотину, ніж якби курили звичайні сигарети. На думку лікаря-пульмонолога, хоча результатів таких досліджень ще не існує, незабаром слід очікувати появи випадків захворювання на рак легень, пов'язаних з використанням таких пристроїв як вейпи.

Колектив російських вчених під керівництвом Т.В. Дружиніної [1] провів дослідження проблеми використання вейпів підлітками та особливостей функціонування респіраторної системи у них. У дослідженні взяли участь 60 підлітків, які лікувались у цей час у дитячій клінічній лікарні. 30 підлітків були курцями, 30 – ні. За результатами дослідження 45% хлопців і 55% дівчат палять. При цьому 20% хлопців та 40% дівчат, що палять, використовують вейпи. Провівши ряд медичних досліджень автори статті довели, що підлітки, які палять, відносяться до групи з високим ризиком розвитку бронхіальної обструкції.

Російські дослідники А.П. Петрова та А.О. Павлова дослідили проблему впливу вейпу і сигарет на слизову оболонку порожнини рота [15]. Автори зробили висновок, що найбільш негативно на стан слизової оболонки порожнини рота впливають тютюнові сигарети, менш виражений вплив у нікотинових електронних сигарет, а найменшу шкоду слизовій оболонці порожнини рота наносять електронні сигарети, які не містять нікотин.

Лікарі Р.Р. Зайкова і С.А. Зирянов (психіатр-нарколог) у своїй роботі [8] зазначають, що вейпінг приносить шкоду здоров'ю, хоча ще не вивчено, яким саме чином. На думку авторів, «виробники, продавці і споживачі всіляко намагаються позиціонувати своє захоплення як щось нешкідливе, легке, гарне і навіть корисне. Однак це ні що інше як черговий маркетинговий хід, і якщо називати речі своїми іменами, то вейпінг - все та ж стара і не дуже добра залежність від нікотину, загорнута в інноваційну упаковку». З точки зору наркології людина все одно продовжує споживати психоактивну речовину, що викликає залежність: електронні сигарети лише заміщають тютюн, але не позбавляють від звички. Електронні сигарети викликають і підтримують нікотинову залежність не гірше, ніж тютюнові вироби. Отже, автори статті зруйнували один із розповсюджених міфів про вейп, і вейп зовсім не допомагає позбавитися від тютюнової залежності.

У статті «Шкода вейпу. Огляд досліджень по 2017 рік» [5] автори проекту «Parodrom» наводять результати власного огляду сучасної зарубіжної наукової літератури. Дослідниками проаналізовано 11 наукових експериментальних досліджень, найцікавіших, на їх думку, результати яких опубліковано у каталозі національної медичної бібліотеки інституту здоров'я США. Автори статті зазначають, що результати досліджень, наведені в ній, не є остаточними. Специфікою цієї теми є те, що потрібно мінімум кілька десятків років, щоб достовірно встановити вплив того чи іншого фактора на здоров'я людини. Медицині знадобилися десятки років, щоб довести шкоду від куріння. З вейпінгом подібна ситуація.

Тому, на думку авторів, сьогодні ніхто не може достовірно дати реальну оцінку шкоді від вейпінгу (або її відсутності) для здоров'я людини. Все ж, деякі конкретні висновки ними зроблені, а саме: 1. до факторів, що впливають на ступінь негативного впливу електронної сигарети, відносяться: наявність бруду в ній, метал, з якого виготовлено спіраль, температура, до якої нагрівається спіраль, якість розчинів та ароматизаторів для паріння, якість вейпу; 2. вейпінг уповільнює заживлення ран, провокує порушення в роботі серцево-судинної системи, погіршує стан пацієнтів, які мають хронічні хвороби легень, при правильному використанні вейпу, ризик отримати від його рак становить лише 1% порівняно із звичайними сигаретами. Також у своїй роботі дослідники дають ряд порад, як знизити шкоду і ризики, пов'язані з вейпінгом.

С.В. Скворцова та Ф.С. Штурмін дослідили питання правового регулювання використання електронних сигарет в Росії [18]. На думку авторів, відповідне правове регулювання практично відсутнє, обмежень щодо продажу електронних сигарет в Росії немає. Однією з основних причин широкого розповсюдження електронних сигарет є можливість їх використання в громадських місцях а також надмірна популярність серед неповнолітніх. На жаль депутати Державної Думи так і не спромоглися розглянути жоден із запропонованих законопроектів, який би врегулював оборот електронних сигарет на території Росії.

У статті «Всі електронні сигарети викидають шкідливі хімічні речовини, але деякі видають більше, ніж інші» [19] автори Джулі Чао, Лара Гундель, Маріон Рассел та Уго Дестаїлат описують дослідження, проведені ними в Національній лабораторії Лоуренса Берклі, результатом якого є визначення двох додаткових канцерогенів в парі електронних сигарет, про які раніше не повідомлялося. В цілому, дослідники виявили значні рівні 31 шкідливої хімічної сполуки. Під час дослідження також було встановлено джерело цих викидів і вивчено ряд факторів, які впливають на рівень викидів (температура, тип і вік пристрою). Ця інформація, на думку дослідників, може бути цінною як для виробників, так і для інституцій, які прагнуть мінімізувати негативний вплив електронних сигарет на здоров'я.

У матеріалі інформаційної агенції УНІАН «Дані досліджень: врятувати світ від нікотинової залежності зможуть електронні сигарети» [6] наводиться інформація, яку вважаємо за доцільне передати дослівно: «Довести 100-відсоткову шкоду вейпінга поки не вдалося нікому, однак недавні дослідження вчених з США буквально «відкрили Америку»: виявляється, е-сигарета може врятувати життя майже 7 млн. людей - такий інформаційний посыл статті з журналу Tobacco Control, що вийшла в жовтні 2017 року. Девід Леві, професор Центру онкологічних захворювань Ломбарді (він же автор дискусійного матеріалу) застосував комплексну комп'ютерну модель для розрахунку користі і потенційних ризиків е-сигарет. До уваги брався, зокрема, «ефект» пасивного тютюнокуріння, відсутній при споживанні ЕСПН (електронних

систем подачі нікотину). Паріння безнікотинової рідини здатне врятувати життя від 1,6 до понад 6 млн. курців - такі прогнози онколога. На його думку, завдання держави має полягати не в обмеженні, а в заохоченні вейпінга, який є єдиною розумною альтернативою небезпечним нікотиновмісним продуктам». На нашу думку, будь-яка гіпотеза або модель має право на життя, але її необхідно перевірити тривалими, ґрунтовними, незалежними дослідженнями, перш ніж робити такі оптимістичні висновки.

Екс-міністр охорони здоров'я У. Супрун наполягає на тому, що безпечного способу куріння не існує. Вона повідомила, що технології «heat-not-burn» або «нагрівання-не-горіння» стають дуже популярними в Україні та пояснила, чим небезпечний цей вид куріння. Також авторка зазначила, що усі дослідження, які доводять безпечність цього способу куріння, проводилися і фінансувалися компаніями з продажу тютюнових виробів. У. Супрун переконана, і має рацію, що на даний момент незалежні тривалі дослідження, які б показали вплив вейпінгу на організм людини відсутні [3].

У матеріалі «Заборона електронних сигарет в Україні: чого очікувати бізнесу і вейперам» [9] зазначається, що попит на електронні сигарети за останні 2-3 роки в Україні збільшився на 25-30%. Пропаганда вейпу як здорової альтернативи тютюнопалінню, активні рекламні компанії, вейп-тусовки і виставки - все це стимулює популяризацію вейпінгу.

Тенденція світового вейпінг-ринку така, що в більшості цивілізованих країн світу протягом останніх двох років поступово вводять сертифікацію, обмеження, заборону на продаж або використання електронних сигарет і супутніх товарів. Однією з найбільш радикально налаштованих держав проти вейпінгу є США. Дослідженнями вчених США встановлено, що сигарети з яскраво вираженими смаками, наприклад полуниці і шоколаду, є найбільш привабливими, тому Конгресом США було прийнято рішення заборонити продаж сигарет із зазначеними смаками.

У Великобританії електронні сигарети, на думку лікарів, повинні використовуватися в медичних цілях як спосіб кинути палити звичайні сигарети і продаватися тільки за рецептом лікаря. У Китаї, який є лідером виробничого вейп-ринку, заборонені продаж і зберігання нікотинової рідини.

В Україні ще у квітні 2016 року до Верховної Ради України було внесено законопроект № 4507 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державного регулювання виробництва та обігу тютюнових виробів та електронних сигарет з метою зменшення їх привабливості. Нажаль, означений законопроект досі не прийнятий і Україна ще не готова прийняти ринок електронних сигарет в своє правове поле.

Н. Деркевич у статті «Небезпечно: вейпери поза законом» [7] зазначає, що в Україні, на відміну від інших країн, обіг електронних сигарет, зокрема серед дітей, ніяк не регулюється, адже вони не належать до тютюнових виробів. Згідно з дослідженнями, 5% українських підлітків віком 15-17 років використовують електронні сигарети. Вже зараз продаж е-сигарет, що містять нікотин, заборонений у 13 з 59 країн, де прийняті закони про регулювання обігу і продажу цих пристроїв. Всесвітня організація охорони здоров'я зараз не забороняє, а лише рекомендує громадянам утриматися від придбання та вживання електронних сигарет.

У матеріалі «Перспективи вейп-ринку в 2018 році» [14] зазначається, що індустрія вейпінгу стала активно розвиватися у всьому світі за останні 5-7 років. В Україні ж цей процес активізувався за останні 2-3 роки. У світі ставлення до вейпінгу неоднозначне: одні країни вводять заборони, інші - намагаються підтримати вейперів. Як уже зазначалося, для українських вейперів за останній рік майже нічого не змінилося, хіба що купити вейп в Україні стало простіше, кількість вейпшопів стрімко збільшується, а у зв'язку з цим ціни знижуються і пристрої стають доступнішими.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, незважаючи на те, що проблема вейпінгу потребує довготривалого незалежного дослідження, що результати досліджень, які є сьогодні, не являються остаточними і дослідження потрібно продовжувати, ми вважаємо, що вейпінг негативно впливає на здоров'я молоді, тому педагогам, психологам, медикам, юристам необхідно об'єднати зусилля і продовжувати роботу над розробкою заходів, які б зменшували кількість молодих людей, що захоплюються палінням електронних сигарет. У подальшому ми плануємо продовжити розробку методики формування здорового способу життя студентської молоді у напрямі виховання несприйнятливості до тютюнопаління та вейпінгу.

Список використаних джерел

1. Асанов Т.М. Современные данные об использовании вейп-девайсов подростками и функциональных особенностях респираторной системы у них [Електронний ресурс] / Т.М. Асанов, Е.А. Скубилина, Т.В. Дружинина, В.В. Бекезин – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-dannye-ob-ispolzovanii-veyp-devaysov-podrostkami-i-funktsionalnyh-osobennostyah-respiratornoy-sistemy-u-nih> – Назва з екрану.
2. Батенко Е. М. Вейпінг — что вреднее парить или курить? [Електронний ресурс] / Е.М. Батенко, А.А. Куторга – Режим доступу: <https://openscience.top/articles/medicina/veyping-cto-vrednee-parit-ili-kurit> – Назва з екрану.
3. Безпечного способу куріння не існує: Супрун розповіла про нові електронні сигарети [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://styler.rbc.ua/ukr/wellness/bezopasnyh-sposoba-kureniya-sushchestvuet-1534366879.html> – Назва з екрану.
4. Беришвили Н. Вейп-стандарт. В России разработан ГОСТ для жидкости, используемой в электронных сигаретах [Електронний ресурс] / Наталия Беришвили – Режим доступу: <https://iz.ru/671420/natalia-berishvili/veip-standart> – Назва з екрану.

5. Вред вейпа. Обзор исследований по 2017 год [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://parodrom.com/vred-vejpa-obzor-issledovanij-po-2017-god/> – Назва з екрану.
6. Дані досліджень: врятувати світ від нікотинової залежності зможуть електронні сигарети [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.unian.ua/common/2299886-dani-doslidjen-vryatuvati-svit-vid-nikotinovoji-zalzejnosti-zmojut-elektronni-sigareti.html> – Назва з екрану.
7. Деркевич Н. Небезпечно: вейпери поза законом [Електронний ресурс] / Наталя Деркевич // Місто. – № 11 – Режим доступу: <https://mi100.info/2017/11/30/nebezpechno-vejpery-pozu-zakonom/> – Назва з екрану.
8. Зайкова Р.Р. Вейперы совершили «эволюцию» курильщика или о том, как электронные сигареты «парят» мозг [Електронний ресурс] / Р.Р. Зайкова, С.А. Зырянов – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/vejpery-sovershili-evolyutsiyu-kurilshchika-ili-o-tom-kak-elektronnye-sigarety-paryat-mozg> – Назва з екрану.
9. Запрет электронных сигарет в Украине: чего ожидать бизнесу и вейперам [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://podrobnosti.ua/2158583-zapret-elektronnyh-sigarety-v-ukraine-chego-ozhidat-biznesu-i-vejperam.html> – Назва з екрану.
10. Кваша Е.А. Электронные сигареты или Vape - технологическое решение проблемы курения или новая угроза здоровью? [Електронний ресурс] / Е.А. Кваша, О.В. Срибная – Режим доступу: <https://openscience.top/articles/medicina/elektronnye-sigarety-ili-vape-tehnologicheskoe-reshenie-problemy-kureniya-ili> – Назва з екрану.
11. Ковбаско Екатерина Подростки-вейперы: что нужно знать о вреде электронных сигарет [Електронний ресурс] / Екатерина Ковбаско – Режим доступу: https://24tv.ua/health/ru/vejpr_chno_jeto_takoj_vred_polzja_vejra_jelektronnyh_sigaret_n1058525 – Назва з екрану.
12. Лагута М. Вейп – безпечна альтернатива цигарок чи бомба сповільненої дії [Електронний ресурс] / Маруся Лагута // Український інтерес – Режим доступу: <https://uain.press/health/vejpr-bezpechna-alternatyva-tsygarok-chny-bomba-spovilnenoji-diiji-834181> – Назва з екрану.
13. Непомнящая П. Вейпинг. Что вреднее — курить или парить // The-Challenger [Електронний ресурс] / Полина Непомнящая – Режим доступу: <https://the-challenger.ru/zdorove/pochemu-tak/vejpring-eto-vredno-ili-net/> – Назва з екрану.
14. Перспективы вейп-рынка в 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://glavnoe.ua/news/n348658-perspektivy-vejpr-rynka-v-2018> – Назва з екрану.
15. Петрова А.П. Влияние вейпа и табачных сигарет на слизистую оболочку полости рта [Електронний ресурс] / А.П. Петрова, А.О. Павлова – Режим доступу: <https://openscience.top/articles/medicina/vliyanie-veypa-i-tabachnykh-sigaret-na-slizistuyu-obolochku-polosti-rta> – Назва з екрану.
16. Подросткам грозят электронные сигареты. Специалисты бьют тревогу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ru.tsn.ua/ukrayina/podrostkam-grozyat-elektronnye-sigarety-specialisty-byut-trevogu-1143840.html> – Назва з екрану.
17. Сигарета, кальян, вейп: чи існує різниця в ризиках для організму [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://styler.rbc.ua/ukr/wellness/sigaretakalyan-veyp-sushchestvuet-raznitsa-1535704217.html> – Назва з екрану.
18. Скворцова С.В. Правовое регулирование использования электронных сигарет в России [Електронний ресурс] / Светлана Викторовна Скворцова, Филипп Сергеевич Штурмин – Режим доступу: <https://openscience.top/articles/yurisprudenciya/pravovoe-regulirovanie-ispolzovaniya-elektronnykh-sigaret-v-rossii> – Назва з екрану.
19. Chao Julie All E-Cigarettes Emit Harmful Chemicals, but Some Emit More Than Others [Електронний ресурс] / Julie Chao – Режим доступу: <https://newscenter.lbl.gov/2016/07/27/e-cigarettes-emit-harmful-chemicals-emit-others/> – Назва з екрану.

УДК 364

Малишева Анастасія Вадимівна*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

Науковий керівник: Бутиліна Олена Вікторівна, кандидат соціологічних наук, доцент

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА В РЕАЛІЯХ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті охарактеризовано феномен домашнього насильства як актуальну соціальну проблему. Детально розглянуто зміни у ставленні держави та населення до проблеми домашнього насильства в умовах українського суспільства. В статті розглянуто види домашнього насильства та основні чинники, що впливають на прояви домашнього насильства відносно жінок. Емпіричну базу роботи склали результати вторинного аналізу статистичних даних досліджень домашнього насильства стосовно жінок. Акцентовано увагу на тому, як сильно вплинув на динаміку цих результатів Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», прийнятий Верховною Радою у 2018 році. В роботі проаналізовано напрями соціальної роботи щодо профілактики домашнього насильства та роботи з жертвами.

Ключові слова: домашнє насильство, види домашнього насильства, жертви домашнього насильства, жінки, як жертви домашнього насильства, профілактика домашнього насильства, соціальна робота.

Актуальність: Протягом останніх років проблема домашнього насильства загострюється та все більше привертає увагу громадськості. Перші дієві кроки стосовно публічного обговорення та впровадження соціальних програм щодо запобігання проявів домашнього насильства відбулися в 1970-х роках у США та Європі. На жаль, в Україні проблема домашнього насильства досить довгий час не була предметом публічних дискусій та наукових досліджень. Вона була прерогативою правоохоронних органів і розглядалась як різновид злочинів, скоєних у сімейній сфері. Сьогодні ж спостерігається тенденція того, що проблема домашнього насильства нарешті перестає замовчуватися. Все більше уваги їй приділяють ЗМІ та сучасні науковці, та й саме суспільство наразі займає активну позицію в обговоренні та вирішенні цієї проблеми. Окрім цього, на нашу думку, актуальність дослідження проблеми домашнього насильства зумовлена прийняттям Верховною Радою України в 2018 році Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству», після якого помітно посилилась увага до самого феномену, як з боку держави, та і з боку простих громадян.

Огляд джерел: Тема домашнього насильства викликає інтерес багатьох дослідників. Теоретико-методологічні основи вивчення цієї проблеми представлені в працях таких вчених як Уокер Л., Сандел М., Джеффнер Р., Клей Р., Міллер С. та багатьох інших. Серед вітчизняних дослідників – Бойко О., Бондаровська В., Волосевич І., Коноплицька Т., Костюченко Т., Марценюк Т., Циганчук Т. та інші.

Метою роботи є розкриття поняття «домашнє насильство», визначення тенденцій поширення відповідного явища в Україні та аналіз напрямків соціальної роботи щодо профілактики насильства та допомоги жертвам.

Відповідно до визначення Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», прийнятого Верховною Радою України у 2018 році, домашнє насильство – це «...діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [7].

Виходячи з визначення, домашнє насильство можна розділити на чотири види: фізичне, психологічне, сексуальне та економічне.

Фізичне насильство – це «...такий вид домашнього насильства, який характеризується вчиненням будь-яких (кусання, штовхання, щипання, нанесення побоїв тощо) дій насильницького характеру. Саме цей вид вважається найпоширенішим серед усіх чотирьох».

Психологічне насильство – це певні «...дії або бездіяльність, які можуть викликати у постраждалої особи побоювання за свою безпеку або безпеку третьої особи, причинити емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдати шкоди психологічному здоров'ю».

Сексуальне насильство – це «...будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди, ..., примушування до акту сексуального характеру ..., а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи ...».

Економічне насильство – це «...умисне позбавлення житла, їжі, майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування та реабілітації, заборона працювати, примушення до праці, заборона навчатися та інші правопорушення економічного характеру» [7]. Однак важливо відзначити, що в основному ці види поєднуються один з одним, що робить проблему домашнього насильства ще більш небезпечною.

Однією з головних особливостей домашнього насильства є те, що воно являє собою інциденти, або патерни, що повторюються в часі. Наявність такого патерну виступає важливим індикатором, завдяки якому можна відрізнити домашнє насильство від звичайної конфліктної ситуації в сім'ї. Американська дослідниця, психолог і видатний фахівець з проблеми домашнього насильства Лінор Уокер вперше підкреслила в своїх дослідженнях, що задля того, щоб сімейний конфлікт можна було розцінювати як випадок домашнього насильства, необхідно, щоб ситуація, яка несе в собі насильницькі дії з боку одного члена сім'ї стосовно іншого, повторилася як мінімум двічі [1].

Нажаль, жертвою домашнього насильства може стати будь-який член сім'ї, не залежно від віку та статі. Однак як показують різноманітні дослідження, частіше за все від цього діяння потерпають саме жінки та діти. Марк Сандел у своїй статті «10 фактів про домашнє насильство, які повинен знати соціальний працівник» стверджував, що домашнє насильство є поширеним злочином, винуватцем якого частіше за все (у 95% випадків) виступає саме фігура чоловіка, батька, голови сім'ї. «Якщо ви вважаєте, що чоловіки – це жертви домашнього насильства, посидьте поруч із відділенням швидкої допомоги й подивіться, кого привозять у лікарню» [8]. В Україні найбільший відсоток потерпілих від домашнього насильства простежується саме серед жінок. Така тенденція, на нашу думку, склалася історично – докази цьому можна знайти в усній та писемній творчості нашого народу, де образ терплячої жінки, яка потерпає від агресивного ставлення з боку свого чоловіка, з'являється доволі часто.

Аналіз соціологічних та статистичних досліджень за останні 5 років дозволяє визначити певні тенденції. За даними досліджень Фонду народонаселення ООН в Україні, щорічно від домашнього насильства потерпає 1,8 млн жінок. У 2014 році компанією GfK Ukraine було проведено масштабне репрезентативне опитування «Дослідження поширеності насильства щодо дівчат та жінок» (Опитування проводилося впродовж серпня-вересня 2014 року методом) [2]. Згідно з даними опитування 19% жінок у віці 15-49 років пережили фізичне насильство з часу, коли їм виповнилося 15 років, а 8% пережили сексуальне насильство. Як фізичне, так і сексуальне насильство найчастіше вчиняють чоловіки, що проживають із жертвами в офіційно зареєстрованому або цивільному шлюбі: 40% жертв фізичного

насильства зазначили, що винуватцем був колишній чоловік або партнер, а 33% – що теперішній чоловік або партнер. Серед жертв сексуального насильства ці показники становлять 24% і 15% відповідно [2, с. 49].

Згідно з даними опитування 14% жінок у віці 15-49 років потерпали від психологічного насильства. Серед форм психологічного насильства найчастіше жінки зазначали, що за останній рік потерпали від того, що чоловік «ображає або змушує погано думати про саму себе» (12%), «говорить або робить щось, щоб принизити її перед оточенням» (10%), «загрожує заподіяти біль або шкоду жінці або її близьким» (7%) [2, с. 50].

За свідченнями жертв фізичного та/або сексуального насильства, найчастіше до насильства призводять такі ситуації: чоловік у стані алкогольного сп'яніння (61% жертв фізичного або сексуального насильства), жінка не погоджується з чоловіком (28%), ревності (26%), насильство без причини (21%), проблеми з грошима (17%), труднощі на роботі (12%), відмова у статевому акті (10%). 55% жертв фізичного та/або сексуального насильства, у яких є діти, повідомили, що діти хоч раз були присутні при тому, як чоловік або партнер їх бив [2, с. 51].

У 2016 році Національна поліція зареєструвала приблизно 120 000 звернень за фактами домашнього насильства, на цілодобову Національну гарячу лінію з запобігання домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації надійшло 39 700 дзвінків, з яких 27 697 були від жінок, які стверджували, що зазнали домашнього насильства. При цьому відсоток дзвінків на гарячу лінію з приводу психологічного насильства у 2016 році перевищив відсоток скарг щодо фізичного насильства (50% проти 39%) [6].

За інформацією ПРООН, у 2017 році близько 600 жінок загинуло від рук насильників. За цей же рік, згідно з даними Нацполіції, за кількістю звернень до правоохоронних органів стосовно здійснення домашнього насильства стосовно жінок першою була Дніпропетровська область (11 212 випадків), за нею – Київ (9 499 випадків), і замикала трійку Вінницька область (7 818 випадків). Найменша кількість звернень зафіксувано на Полтавщині (1 486 випадків) [10].

У перші три місяці 2018 року кількість звернень щодо насильства в сім'ї виросла на 7,2% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. У Міністерстві соціальної політики вважають, що такі зміни можуть бути пов'язані з прийняттям Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», зумовлюючи це тим, що після вступу в силу документа у потерпілих з'явилася законна можливість отримати допомогу та захист [9]. Правдивість цього твердження підкреслює аналіз ситуації станом на 2019 рік. Згідно з даними Координаційного центру з надання безоплатної правової допомоги, у 2019 році кількість людей, які звернулися по допомогу через домашнє насильство, порівняно із 2018 збільшилася вдвічі (17 тисяч осіб станом на кінець липня) [5]. Отже, статистичні й соціологічні дані доводять, що проблема «виходить із тіні», стає більш рельєфною і зрозумілою.

Відповідно до вже неодноразово згаданого Закону України «Про протидію домашньому насильству», саме протидія домашньому насильству визначається як «система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки» [7].

На сьогоднішній день допомогою жертвам та профілактикою домашнього насильства займаються не лише правоохоронні органи, а й багато інших структур, у тому числі й організації соціального спрямування. У регіонах країни відкриваються нові центри допомоги жінкам, які стали жертвами домашнього насильства, кризові центри та притулки для жінок, які зазнали домашнього насильства. В цих установах жертви мають змогу сховати себе та, у деяких випадках, дитину від потенційного або реального кривдника. Жінкам надають тимчасовий притулок, необхідні продукти харчування та догляду, одяг тощо. Це, по-перше, сприяє поліпшенню їх психологічного стану через те, що повертається відчуття безпеки, а по-друге дає нагоду скористатися комплексною допомогою спеціалістів. Основними методами допомоги виступають психологічна діагностика та реабілітація, групи самопомоги, юридичні консультації різного характеру, ряд медичних послуг в залежності від специфіки акту насильства, у тому числі й обов'язкове медичне обстеження, інформаційні послуги з питань домашнього насильства тощо [3].

Однак звернутися по допомогу до таких структур можуть не лише жертви, але й кривдники. Відповідно до Закону України «Про протидію домашньому насильству», робота має бути проведена з обома сторонами. Так, значну роль у покращенні ситуації відіграють корекційні програми для кривдників, які представляють собою регулярну (протягом трьох місяців) роботу із психологом, як індивідуальну, так і групову. Залучитися до такої програми можна й добровільно, однак через те, що подібний формат є досить новим для українського соціуму і ще недостатньо поширений в інформаційному середовищі, більшість

відвідувачів цих заходів потрапляє до них за рішенням суду. Більш того, на жаль, у більшості випадків кривдники не схильні визнавати свою провину й, відповідно, змінювати власну поведінку.

Велику роль у наданні дистанційної психологічної допомоги відіграють «Гарячі лінії» та «Телефони довіри». Відповідно до наведених вище даних, з кожним роком кількість людей, які звертаються до цих служб по допомогу невпинно зростає. Збільшується відсоток звернень від кривдників, які, розуміючи пагубність своїх вчинків, бажають змінити ситуацію на крає та звертаються за порадою.

Ще одним актуальним видом допомоги є створення мобільних бригад соціально-психологічної допомоги тим, хто постраждав від домашнього насильства. Кількість таких груп за останні два роки стрімко зросла по всій Україні. Послуги цими бригадами надаються шляхом проведення телефонної та виїзної фахової консультації.

Головним шляхом профілактики та запобігання домашнього насильства є інформування населення з приводу цієї проблеми. Велику роль у цьому відіграють громадські організації. Наприклад, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда Україна», який надає відкриті статистичну інформацію щодо звернень до Національної «Гарячої лінії» із запобігання домашнього насильства, проводить різноманітні дослідження цієї проблеми [6]. Зокрема організовуються різноманітні інформаційні кампанії, серед яких набуває популярності міжнародна акція «16 Днів Активізму проти гендерно зумовленого насильства в Україні», яка проводиться з 25 листопада по 10 грудня починаючи з 1981 року. Крім того, 18 липня цього року був створений Координатором проектів ОБСЄ в Україні та студією онлайн-освіти EdEra та відкритий для користувачів Новий онлайн-курс із протидії домашньому насильству. Головною метою цього курсу є поширення обізнаності населення стосовно феномену домашнього насильства, його причин, наслідків та шляхів подолання. Також, цей онлайн-курс використовується у тренінгових програмах для правоохоронців, соціальних працівників, психологів та педагогів середніх та вищих навчальних закладів [4].

Таким чином, можемо відзначити, що українське суспільство активно реагує на цю соціальну проблему. Провідну роль у профілактиці домашнього насильства та роботі з жертвами відіграють мережі спеціалізованих служб, установ та громадських організацій, які активно впроваджують методи соціальної роботи для допомоги як жертвам домашнього насильства, так і кривдникам.

Висновки: Узагальнюючи, зазначимо, що проблема домашнього насильства є досить актуальною для українського соціуму. Через те, що в нашій країні це явище стало досліджуватися не так давно (в порівнянні з іншими європейськими країнами та США) соціальні працівники, психологи та педагоги стикаються з великою кількістю перешкод та невирішених завдань, які встають на заваді покращенню загальної ситуації в державі. Робота постає дуже великою та інтенсивною, але, як показує досвід, програми, які реалізуються, є доволі ефективними. Не зважаючи на тривожні статистичні дані, позитивні зміни є помітними. Люди починають більше звертатися по допомогу, не бажають миритися зі своїм становищем, а головне – розуміють серйозність проблеми, неможливість її замовчування та прагнуть змін. На жаль, повністю позбутися такого явища, як домашнє насильство, неможливо, однак, проаналізувавши ситуацію в країні з 2014 року до сьогодні, відзначаємо прогрес, що в котрий раз підтверджує думку, що обговорення проблеми є першим кроком до її вирішення.

Список використаних джерел

1. Гіденс Е. Соціологія. К., Основи, 1999. 726 с.
2. Дослідження поширеності насильства щодо дівчат та жінок / Звіт соціологічного дослідження. Київ, 2014. 60 с. URL: <http://www.un.org.ua/images/documents/4497/GBV%20prevalence%20survey%20%20UA.pdf>
3. Запобігання та протидія насильству: методичні рекомендації. Київ, 2018. 86 с.
4. Координатор проектів ОБСЄ підтримує боротьбу з домашнім насильством в Україні через новий інструмент онлайн-освіти [Електронний ресурс] // URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/425996>
5. Координаційний центр з надання правової допомоги // Офіційний веб-сайт. URL: www.legalaid.gov.ua
6. Левченко К. Тільки не мовчи... Домашнє насильство починається з «незначних дрібниць» [Електронний ресурс] // Українська правда. 2017. 9 червня. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/5938f50da0dee/>
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
8. Сандел М. 10 фактов о домашнем насилии, которые должен знать каждый социальный работник. URL: <https://sociafaktor.wordpress.com/2009/06/15/марк-сандел-10-фактов-о-домашнем-насилии/>
9. Щороку понад 1,8 мільйона українок потерпають через домашнє насильство // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2588861-sorokuponad-18-milijona-ukrainok-poterpaot-cerez-domasne-nasilstvo.htm>
10. 60% жертв молчат. Где и кто в Украине больше всего жалуется на домашнє насилие (инфографика) [Електронний ресурс] // ТСН. URL: <https://ru.tsn.ua/ukrayina/60-zhertv-molchat-gde-i-cto-v-ukraine-bolshe-vsego-zhaluetsya-na-domasnee-nasilie-infografika-1242831.html>

УДК 355.133

Глущенко Микита Олексійович*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича***Хомік Іван Васильович***Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича***ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕАДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ ООС**

У зв'язку з проведенням бойових бій на Сході України, сьогодення потребує якісну систему реабілітації та адаптації військовослужбовців до мирного життя, яка натомість може ускладнюватися чисельними соціально-психологічними проблемами: порушенням психічного та фізичного здоров'я, працездатності особи, наслідком чого може стати соціальна дезадаптація. Це і актуалізує потребу в організації реабілітаційної роботи. У статті висвітлено основні принципи і засади реабілітації військовослужбовців, а також сучасні заходи забезпечення реабілітаційного процесу учасників ООС в Україні.

Ключові слова: операція об'єднаних сил (ООС), військовослужбовець, психологічна реабілітація, соціальна адаптація.

Сьогодення демонструє нам все більшу тривалість операції об'єднаних сил на Сході країни, де кількість ветеранів зростає, а отже питання реабілітації після військових дій військовослужбовців у нашій державі набуває дедалі актуальності. Все частіше з'являється інформація про те, що пройшовши жакливе пекло війни та виживши на фронті, приїхавши додому до рідних із зони проведення ООС, бійці не бачать свого майбутнього після того, що вони пережили. Там, на передовій, окрім бойових поранень вони отримують і дуже серйозні психологічні травми. І впоратись із цим тягарем душевного болю набагато складніше, ніж вилікувати тілесні ушкодження.

У своїй статті Я. Кардаш вказує, що виходячи із світової практики абсолютно усі демобілізовані потребують проходження діагностики, де 30% осіб необхідна активна допомога, 50-60% – пасивна. В Україні це є не обов'язковим, можна відмовитися. Досвід інших країн, наприклад у Данії, демонструє, що психологічна діагностика після війни – це не вибір, це обов'язок, в США та Ізраїлі так само [1].

Ю. Смелов описує, що реабілітація постраждалих – це процес довготривалий, потребує кваліфікованих фахівців, кількість яких сьогодні, на жаль, обмежена. Існує нагальна потреба тренерів-психологів, що будуть спеціалізуватися на лікуванні посттравматичної стресової реакції та створення єдиної системи таких кваліфікованих фахівців, які повернуться в свої регіони, де тренуватимуть психологів, соціальних працівників та осіб, які будуть безпосередньо контактувати з бійцями та членами їх сімей [8].

О. Локтев, підкреслює, що також виникає потреба вдосконалення процесу забезпечення санаторно-курортним лікуванням постраждалих учасників ООС, яка передбачає розробку та запровадження відповідних бюджетних програм, розширення мережі недержавних і закордонних закладів реабілітації, спрямування на це коштів волонтерських і міжнародних організацій тощо [6].

М. В. Кравченко підкреслює, що доцільно передбачити особливий режим реалізації для демобілізованих учасників ООС конституційного права на працю, а також захист їх соціальних і трудових прав, зокрема надати додаткові гарантії щодо працевлаштування, перепідготовки, підвищення кваліфікації тощо [2].

О. Д. Сафін вважає, що одним із важливих завдань роботи психологічного забезпечення є розгортання системи психологічної реабілітації та соціально-психологічної реабілітації, яка передбачає урахування прогностичних обсягів психотравматизації учасників бойових дій та потреби у їхній психологічній корекції [7]. Дієвими формами соціально-психологічної підтримки, на думку Н.І. Кривоконя є індивідуальні консультації для учасників бойових дій і членів їх сімей, організація бесід стосовно особливостей переживання і подолання людиною кризових станів та кризових і надзвичайних ситуацій, психологічний дебрифінг, а також проведення соціально-психологічних тренінгів екзистенційної спрямованості [4].

Як зазначає М. І. Мульована, відносно новим засобом зменшення психологічних наслідків пережитого стресу для учасників бойових дій в Україні є застосування психологічного дебрифінгу. Метод «дебрифінг критичного інциденту» розроблений американським психологом Дж. Мітчелом у 1983 році для працівників «небезпечних професій» (рятувальники, пожежники, військовослужбовці під час бойових дій та ін.). Дебрифінг являє собою психолого-педагогічний груповий метод дискусії під керівництвом підготовленого фахівця. Це – особливим чином організоване групове обговорення, яке спрямоване на те, щоб допомогти учасникам кризового інциденту подолати психологічні наслідки кризи, а також виробити навички, які потрібні у випадку повторного зіткнення з аналогічною ситуацією. Процедура дебрифінгу

дозволяє учасникам в умовах безпеки і конфіденційності відреагувати на враження, реакції та почуття, пов'язані із подіями. Зустрічаючи схожі переживання в інших людей, учасники отримують полегшення, в них зменшується відчуття унікальності та ненормальності власних реакцій, знижується внутрішня напруга. В групі виникає можливість отримати підтримку від інших учасників [5].

Психологи В. С. Гічун, О. В. Друзь, О. Г. Сироп'ятов, О. К. Напреско, В.М. Синишина зазначають, що психологічний дебрифінг почали практично використовувати психологи в процесі групової роботи з учасниками АТО при боротьбі зі стресом. Вони вважають, що головний механізм дебрифінгу – «закриття минулого». «Закрити минуле» означає, насамперед, необхідність зрозуміти, за допомогою групи, особливості власної особистості, свої міжособистісні стосунки і свою поведінку, здатність до їх оцінювання за різноманітних обставин, корегування самооцінювання в групі на основі зворотнього зв'язку в атмосфері емоційної відвертості та довіри. При цьому ветеран отримує одночасно емоційну підтримку від інших учасників групи, в яких є спільні проблеми та мета. Одночасно із цим, це й випробування невідомих раніше стилів міжособистісних відносин, процес засвоєння яких вже дозволяє бодай частково вирішити наявні у постраждалих внутрішньоособистісні та міжособистісні конфлікти [6].

М. В. Кравченко зазначає, що є потреба створення системи психологічної та фізіологічної (протезування) реабілітації, у тому числі створення мережі регіональних центрів психологічної реабілітації, забезпечених інноваційними технологіями та сучасним обладнанням. Соціальна інтеграція потребує об'єднання зусиль психологів, які б надавали необхідну допомогу для соціальної адаптації [2].

Психотерапевт Ю. Михайлов розповідає, що реабілітація може тривати від одного місяця до року, а то й більше. Все залежить від конкретного випадку. Однак, додає фахівець, групові зайняття із сім'єю пришвидшують цей процес: «Ми не можемо говорити про миттєву результативність занять. Втім, ми допомагаємо учаснику ООС впоратися з його ситуацією і разом шукаємо можливі шляхи вирішення. А далі проходить час і людина сама собі може допомогти переусвідомленням пережитого. У нас є такі особи, які прийшли один-два рази і більше не приходять, бо вважають, що психолог не може зарадити. Але є й такі люди, які відвідують заняття з жовтня 2014 року і до сьогоднішнього дня. Проміжок реабілітації у кожного свій: місяць чи рік, може і більше. На кожного, хто до нас приходить, заводимо особову картку. Ми не вказуємо прізвище чи назву бригади, таким чином дотримуємося принципу конфіденційності. Лише ім'я та вік. Є люди, які проходять реабілітацію, а потім, через певний час відчувають, що їм потрібна допомога та йдуть до нас знову. Трапляються випадки, коли чоловіки повертаються після зони ООС повторно. Дуже ефективно, коли приходять сім'єю. Кожен висловлює свої переживання, бачення тих чи інших проблем й вдається знайти порозуміння, бо вдома не завжди все можна обговорити»[3].

Психотерапевт, психолог проекту «Творча Криївка» І. Лубківський зазначає, що один заїзд – то максимум 12 учасників (бійців), на яких приходить, як мінімум, чотири спеціалісти з реабілітації: два психологи, один масажист чи тілесний терапевт та один художник (або арт-терапевт). У проекті працюють психологи, які не лізуть в душу – ні, це перше правило в роботі з бійцями – нічого не випитувати насильно. Психолог потрібний лише для того, щоб встановити довіру і вислухати бійця тоді, коли він, можливо, сам до того буде готовий. Одним з методів роботи психолога з учасниками ООС є живопис, колишні бійці малюють картини. Психолог зауважує, що це є однією з найважливіших складових процесу реадaptaції. Так працює наша психіка. Якщо якийсь психоемоційний вплив є завеликим для неї (в будь-якому сенсі цього слова – за обсягом інформації, швидкістю розвитку та насиченістю подій, внаслідок порушення морально-етичних принципів тощо), то цей вплив записується в нашій підсвідомості одним-єдиним великим масивом у незмінному вигляді. Таким, яким він був тоді, у момент самої події. Звідки його потім, вже у безпечній обстановці, треба потрохи випускати. Якщо вдається – розповісти комусь іншому про пережите тобою. Якщо ні – попрацювати з тілом. Адже те, що ми не наважуємося сказати собі, нам часто говорить наше тіло. А якщо неможливо і одне, і друге – тоді вже не сказати, а намалювати». А також учасники ООС займаються верховою їздою, беруть участь у сплаві на річці й спілкуються з психологом[8].

О. Мішенко зауважує, що психологи центру «Крок назустріч», які надають психологічну допомогу бійцям ООС, розповідають, що працюють з переживаннями людини, пов'язаними з тією чи іншою ситуацією у її житті. Іноді ці переживання можуть бути незнайомими, а тому лякати, або ж бути надто інтенсивними. Це значно впливає на життя людини. Мета психолога – разом з клієнтом знайти способи і шляхи вирішення емоційних проблем, а отже способи і шляхи вирішення проблем, пов'язаних зі стосунками, роботою. Клієнт самостійно приймає рішення про кількість необхідних йому консультацій. Психолог може лише рекомендувати, спираючись на досвід та знання, потрібну кількість консультацій. Для проведення консультації психологам даного центру не потрібно знати прізвище, адресу, місце роботи та місце служби людини, тобто консультування у центрі абсолютно анонімне. Психологи центру «Крок назустріч» не мають права розголошувати інформацію про клієнта, яку вони почули під час консультації,

або ж інформацію про те, що вони працювали з тією чи іншою людиною, тобто обов'язковим правилом для кожного психолога є збереження конфіденційності [4].

Програма НАТО щодо соціальної адаптації колишніх українських військовослужбовців передбачає підготовку тренерів, модернізацію їхніх знань. Куратор програми Емануель Унтцінгер зазначив: «Підтримка, яку ми надаємо колишнім українським військовим, корисна, але її мало, оскільки вона є лише триденним семінаром. Не можна очікувати, що вона стане вирішенням усіх психологічних травм. Проте відповідна реакція, яку ми отримуємо від професіоналів, і тих, хто отримує таку допомогу, від їхніх командирів і родичів показує, що ці семінари дійсно є дуже корисним внеском, щоб допомогти їм реадaptуватися у цивільне життя» [7].

Психологічна реабілітація також здійснюється силами психологів-волонтерів. Наприклад, американський волонтер, випускник Гарварду Роман Торговицький у 2015 році розпочав в Україні проект психологічної реабілітації Wounded Warrior Ukraine. Методика, яка використовується, була напрацьована в Данії, для натовських ветеранів, які не хотіли визнавати, що потребують допомоги. Головним завданням волонтерів-психологів є створення в суспільстві мережі ветеранів і людей з емоційними травмами, які допомагають іншим, використовуючи як свій досвід, так і знання, здобуті на тренінгах [1].

Отже, рівень психологічної та соціальної реадaptації учасників ООС можна трактувати на даний час як середній. Надає впевненості те, що з кожним днем, як ми бачимо, проблеми реадaptації турбують все більше небайдужих людей, які як власними силами, так і силами держави навчаються, удосконалюються та залучають закордонних волонтерів і спільноту для вирішення проблем та надання допомоги. Можна визначити такі напрями діяльності органів державної влади у сфері посилення психологічного захисту військовослужбовців, які брали участь в ООС, як: покращення системи психологічної та фізіологічної реабілітації; забезпечення санаторно-курортним лікуванням; підвищення ефективності існуючої системи пільг та компенсацій для учасників ООС; підвищення якості професійно-психологічного відбору військовослужбовців, які будуть в майбутньому залучатися до ООС.

Список використаних джерел

1. Кардаш В. Розстріляні нерви: як бійцям АТО перемогти «війну у головах» / В. Кардаш // Військо України. – 2016. – №2(184). – С. 31-36.
2. Кравченко М. В. Основні проблеми соціального захисту учасників АТО / М. В. Кравченко // Аспекти публічного управління. – 2015. – №11-12 (25-26). – С. 35-43.
3. Локтев О. Війна стосується кожного / О. Локтев // Військо України. – 2016. – № 5(187). – С. 31-41.
4. Міщенко О. Психологічна допомога учасникам бойових дій в Україні / О. Міщенко // Військо України. – 2016. – № 10. – С. 57-61.
5. Мульована М. І. Методи психологічної допомоги учасникам АТО / М. І. Мульована // «Молодий вчений» Вісник Чернігівського національного технологічного університету. Серія: Психологічні науки. – 2014. – №10(14). – С. 114-116.
6. Напреско О. К. Психолого-психіатрична допомога постраждалим у збройних конфліктах / В. С. Гічун, О. В. Друзь, О. Г. Сироп'ятов, О. К. Напреско, А.Є.Горбань, Н. О. Дзержинська, Н. Ю. Напреско // Методичні рекомендації. Національний медичний університет імені О. О. Богомольця. – Київ, 2014. – С. 34-40.
7. Сафін О. Д. Реабілітація та реадaptація учасників бойових дій: психологічний аспект / О. Д. Сафін // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Військово-спеціальні науки. – 2016. – №1 (34). – С. 38-43.
8. Смелов Ю. Життя після війни / Ю. Смелов // Військо України. – 2016. – № 9(191). – С. 30-34.

УДК 379.85

Глуценко Микита Олексійович

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Степанченко Анатолій Васильович

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті висвітлюються проблеми національно-патріотичного виховання молоді в сучасному українському суспільстві в Україні. Теоретичний аспект цієї проблеми полягає у висвітленні актуальності, сутності та особливостей національно-патріотичного виховання особистості. Розкрито та теоретично обґрунтовано психолого-педагогічну значимість національно-патріотичного виховання, роль морально-етичного розвитку, суспільних та державних цінностей, поваги до культурної спадщини свого народу та прихильність до національно-конфесійних традицій.

Ключові слова: патріотизм, національно-патріотичне виховання, молодь, Батьківщина, нація

Сьогодні в українському суспільстві, в Збройних Силах розгортаються, та набирають сили незворотні процеси, результатом яких є ряд економічних і соціальних змін. Актуальним стає формування людини з новим світоглядом, моральними установами, усвідомленням себе і свого місця в житті.

Важливе місце в цій площині займає національно-патріотичне виховання, адже воно є невід'ємною складовою частиною суспільства, метою якого, відповідно до Конституції, бути завжди готовою до оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості.

Проблеми патріотичного виховання молоді знаходяться у фокусі досліджень філософської та психолого-педагогічної науки, їх вирішення нині потребує кардинальних змін у сфері навчання виховання та розвитку особистості.

Система патріотичного виховання в сучасних умовах передбачає формування і розвиток соціально значимих цінностей: громадянськості та патріотизму в освітньому процесі; масову патріотичну роботу, яка організовується й здійснюється державними структурами, суспільними рухами та організаціями; діяльність засобів масової інформації, наукових та інших організацій, творчих спілок, спрямовану на розгляд та висвітлення проблем патріотичного виховання, на формування та розвиток особистості громадянина та патріота.

Метою статті є розгляд основних положень, методів, напрямів, форм національно-патріотичне виховання.

Психологічні основи патріотичного виховання досліджували Б. Ананьєв, П. Блонський, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, О. Петровський, П.Якобсон. Серед сучасних дослідників, які працюють над питанням патріотичного виховання та громадянських якостей особистості – І. Бех, П.Вербицька, П. Ігнатенко, А. Погрібний, Ю. Руденко, К. Чорна, О.Шестопалюк та ін.

І.Бех визначає патріотичне виховання, як керівництво індивідуальним становленням особистості як патріота, що передбачає формування ціннісного позитивного (пізнавально-емоційного) ставлення до Батьківщини. Психічну структуру людського ставлення становлять своєрідний сплав пізнавальних і емоційних утворень, де останній компонент вважається провідним [2].

В.Мірошніченко, вивчаючи психологічні аспекти патріотичного виховання, стверджує, що ставлення особистості до Батьківщини відображає її соціально-психологічну позицію. На думку автора саме ставлення пов'язане з такою характеристикою психіки, як ментальність. Ментальність створює для людини можливість ототожнювати себе з певним народом, певною культурою, тобто виявляти свій менталітет. Менталітет складає філософсько-психологічну основу патріотизму, оскільки формується в процесі співставлення культур різних цивілізацій [1].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що менталітет – це сукупність моральних, психічних та інтелектуальних особливостей мислення певного народу, який виявляється в культурі, поведінці, поглядах, звичаях тощо.

У літературі виокремлюють три види патріотизму:

1. Етнічний патріотизм, який ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, історії тощо. Цей термін уперше використав відомий учений-психолог І. Кон, який зауважив, що «...етнопатріотизм пов'язаний з утвердженням конкретизованих, спрощених образів свого народу, як правило, наділених позитивними рисами» [5].

Соціолог Т. Ісламшина більш детально розглядає етнопатріотизм. Вона визначає його як почуття внутрішнього духовного зв'язку зі своїм народом, поваги до «своїх» етнічних цінностей [2]. Цей патріотизм зумовлений природою як відчуття видової ознаки народу, є природженим і розвивається повноцінно, якщо дитина зростає в національно зорієнтованій сім'ї.

2. Територіальний патріотизм базується на любові до того місця на землі, де людина народилася.

3. Державний патріотизм ґрунтується на остаточній меті нації: побудові власної держави, державному самовизначенні, державницькому світогляді та державницькому почутті; це вищий патріотизм, який базується на державній ідеології та пов'язаний з почуттям громадянськості [1].

Складовою частиною патріотичного виховання є військово-патріотичне виховання, яке орієнтоване на формування в підростаючій особистості готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу в Збройних Силах України, як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України й покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні безпеки від зовнішньої загрози [5].

Основними методами національно-патріотичного виховання є:

– переконання – формування впевненості в суспільній корисній діяльності з підготовки до захисту Вітчизни;

– особистий приклад вчителя (керівника), який має бути взірцем для учня, вихованця;

– стимулювання різноманітних форм навчання молоді;

– самопідготовка та самоконтроль у навчанні [4].

Виокремлюють такі напрями національно-патріотичного виховання:

– державний – базується на забезпеченні державою системи військово-патріотичного виховання;

– соціальний – ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв і традицій українського народу;

– військовий – передбачає вивчення військової історії України, переможних битв українського війська, основних зразків техніки й озброєння Збройних Сил України, набуття початкових навичок користування ними, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни;

– психолого-педагогічний – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, їх урахуванні у процесі підготовки юнаків до військової служби, проведенні методичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду військово-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності;

– правовий – передбачає формування глибоких правових знань, прищеплення високої правової культури [3].

Національно-патріотичне виховання здійснюється насамперед у процесі навчання, де в учнів закладається фундамент глибоких знань, формується світогляд, національна свідомість. У школах проводиться у формі бесід, розповідей, зустрічей із ветеранами війни, військової служби, миротворцями ООН, учасниками антитерористичних операцій, походів по місцях бойової та трудової слави, екскурсій до музеїв військових частин.

Під час проведення навчально-виховних занять велика увага звертається на позитивні сторони розвитку учнів: вболівання за долю своєї Батьківщини, гордість за трудові досягнення батьків та пращів, повага до вчителів та старших, ветеранів праці, війни та учасників антитерористичних операцій.

Молоді необхідно використовувати накопичений досвід минулого, на підставі якого слід оновити, а в якійсь частині просто відродити ритуали, обряди, символи й ігри. Вони мусять бути розраховані на різні соціальні групи з урахуванням їх вікових та психічних особливостей.

Отже, події останнього часу – економічна дезінтеграція, соціальна диференціація суспільства, девальвація духовних цінностей – учинили негативний вплив на суспільну свідомість більшості соціальних та вікових груп населення України, різко знизили виховний вплив культури, мистецтва та освіти як найважливіших факторів формування громадянських, військово-патріотичних та життєвих толерантних позицій.

Для того, щоб виховання суб'єкта громадянського суспільства було піднято на рівень громадянського суспільства, необхідна консолідація інститутів суспільства у справі впливу на психологічний рівень суспільної свідомості. З раннього віку необхідно формувати особистості високі морально-етичні засади, розуміння переваги цінностей суспільних та державних над особистими, прищеплювати повагу до культурної спадщини свого народу, готовність до самопожертви на благо Вітчизни, прихильність до національно-конфесійних традицій.

Значні труднощі, на думку В.В. Дьяченка, яку ми повністю підтримуємо, складають недосконалість сучасної методики, незначна кількість науково-дослідних робіт, недостатня розробленість теорії виховання суб'єктів громадянського суспільства. Дослідники, зазвичай, проминають психологічний

аспект проблеми: формування почуттів, глибоких переконань, незламної волі, стійкого та мужнього характеру [4].

Необхідно навчити бачити те, що не було помітне раніше: громадянське бачення світу – не розчулення, а громадянська тривога і неспокій, це одна з рис громадянства. Необхідно усвідомлювати світ не на побутовому рівні, а бачити землю очима патріотів: бачити не лише гарне, а й наше горе, людські біди. З баченням цього боку оточуючого світу якраз і починається почуття обов'язку майбутнього громадянина та захисника Вітчизни.

Виховання суб'єкта громадянського суспільства визначається як вироблення на основі почуття любові до Батьківщини і відданості Вітчизні міцних переконань, які забезпечують свідоме, сумлінне та жертвне служіння на благо суспільства, країни та держави.

Список використаних джерел

1. Галус О. М. Порівняльна педагогіка: навч. посіб./ О.М.Галус, Л.М.Шапошнікова. - Київ: Вища школа, 2006. - 215 с.
2. Головатий М.Ф. Формування у молоді громадянської позиції в умовах становлення української державності (методологічний аспект) / М.Ф. Головатий, В.М. Бебик // V кн.: Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання: Збірник наук. публікацій Укр. НДІ проблем молоді. Випуск третій. – К., 1994. – С. 5-17.
3. Виховуємо громадян – патріотів України: [науково-методичний посібник] / К.І.Чорна. – Черкаси: ЧОППОП, 2012. – 268 с.
3. Книга вчителя предмета «Захист Вітчизни» / [упоряд. С. М. Дятленко, В. І. Ганчева, С. В. Василенко, С. І. Жевага]. – Х.: Торсінг плюс, 2006. – 624 с.
4. Корицький В.Г. Військово-патріотичне виховання учнів у сучасних умовах/ В.Г. Корицький // Науковий вісник мну імені в. О. Сухомлинського. №2(49) – 2015. – с.97-100.

УДК 378.147

Давыденко Владимир Владимирович*Харьковский национальный университет искусств имени И. П. Котляревского***СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ В ИЗУЧЕНИИ
РЕЖИССЕРСКОЙ ПРОФЕССИИ**

В данной статье автор рассматривает существующие проблемы в изучении профессии режиссера в высших учебных заведениях. Наведены причины возникновения данных вопросов. Так же приведены теоретические примеры решения их и наведены экспериментальные концепции нового метода преподавания на режиссерских курсах.

Ключевые слова: режиссерское образование, театр, театральная педагогика, обучение, учебный курс.

Двадцатый век с его стремительными изменениями в науке, социальной сфере, экономических отношениях и культурных движениях привел театральный вид искусства к новому – «режиссерскому театру». Суть данного театра заключалась в преобладании роли режиссера во всех сферах театрального производства. Влияние режиссера, его воли, способностей, идей и стремлений вели драматическое искусство весь двадцатый век. Недаром, изучая историю мирового театра, процесс освоения происходит от одного «столпа» искусства к другому. Под столпами имеется в виду такие, без преувеличений, великие режиссеры, как Брехт, Станиславский, Брук, Товстоногов и прочие.

Театр сегодня, в двадцатом веке имеет тенденции к изменению своей движущей основы. В мировой практике все чаще появляются актерские театры, театры художника, театры иммерсии. Даже если изменение ведущей роли есть объективный исторический процесс, так же как режиссерское начало пришло на смену драматургическому.

Данные тенденции существуют вместе с упадком общего уровня подготовки режиссуры. Особенно это проявилось на территориях постсоветского пространства. Если до конца двухтысячных годов данная проблема сталкивалась в основном с экономическими причинами, то уже в конце первой четверти двадцатого столетия проявляются объективнее проблемы педагогической системе.

Театральные вузы Харькова давно существуют в постсоветской системе подготовки будущих специалистов. Разделение на курсы, возглавляемые отдельными педагогами – мастерами, которые обучают студентов на протяжении четырех лет – система, которая показала свою результативность на протяжении десятилетий. Оно позволяла придерживаться дидактических принципов педагогики сформулированных Я. А. Каменским и К. Д. Ушинским: объективности, связи, последовательности, доступности, наглядности, активности обучаемых, прочности усвоения знаний. Но с изменением жизни, возможностью доступа к новой информации и расширением видов театральных представлений, эта система справляется не в полной мере. Если в актерском искусстве многое зависит от восприятия актером той информации которую ему подает режиссер, то именно с режиссерами возникают проблемы. Данная система обучения прекрасно справляется со своей задачей, но при этом не способствует познанию других видов и форм театра непосредственно от педагога. Выпускник, даже если он окончил учебное заведение с высшим баллом не только в теоретической, но и в практической части обучения на выходе имеет понимание и рычаги управления в системе одной школы и в то же время совершенно не справляется с пониманием других видов театра. Конечно, он может сам выбрать тот путь, ту школу, которая больше всего подходит ему или создать свою, но на это уходит слишком много времени и сил. К тому, же принцип связи в дидактическом понимании нарушается, так как современное государство не может обеспечить занятостью все то количество выпускников даже бюджетной формы обучения. В итоге множество студентов, которые могли связать свою дальнейшую жизнь, именно с театральным искусством, рассеиваются и уходят в другие профессии.

Не стоит забывать того неоспоримого факта, что степень общего образования, особенно в сфере не только классического искусства, но и современного у сегодняшнего абитуриента недопустимо мала. Несмотря на общую доступность информации и возможность ее усвоения, молодые режиссеры не пользуются ею, уповая только на свои силы. Часто бывает, что студенты разуверяются в тех учения, которые им дают их преподаватели, считая их устаревшими. Действительно, в нашу бурно развивающуюся эпоху порой сложно ухватить все – то многообразие видов искусства, что бы передать его студентам в доступной форме. Но и сам принцип построения обучения, берем за пример театральный факультет Харьковского Национального Университета Искусств, воспитывает в студентах чувство коллектива, не побоюсь этого слова «семьи». В этом кроется большая опасность, особенно для студентов режиссерской

кафедры. После окончания обучения студент должен сам обеспечить свою занятость и «вести» за собой труппу актеров. Что довольно сложно, особенно когда только – только покинул «удобное» место.

Так же стоит отметить отсутствие «синтетического» обучения. Все понимают, что театр – искусство синтетическое. В нем соединяется работа актера, режиссера, театрального художника, художника по свету, звукорежиссера, драматурга, отделов постановочной части, отделов реквизита, бутафории и прочих, не менее важных сфер театрального процесса. Если с первыми двумя пунктами система обучения справляется, то остальные сферы будущему режиссеру приходится осваивать самому. «Вероятно, во всей нашей системе художественного образования есть какие-то общие недочеты, поскольку молодые кадры режиссеров, выпускаемые театральными вузами, и молодые театральные художники страдают часто общими недостатками» – это слова Николая Акимова, сказанные им в 1958 году. Леонид Садовский – педагог, руководитель кафедры актерского мастерства в ХНУИ им. И. П. Котляревского обращался к этой проблеме: «В процессе театрального образования сегодня обучение будущих режиссеров ощущению художественного пространства начинается только на четвертом курсе. Не поздно ли, если мы хотим воспитать настоящего профессионала?». Его статья на данную проблему была опубликована в 2010 году. Значит, проблема существует и не решается на протяжении больше чем пол столетия. При чем, проблема заключается не только в том, что процесс преподавания отдельных языков театра дается слишком поздно или не дается вообще, как например, работа режиссера с театральным освещением и прочие, но и в то, что отсутствуют школы изучения этих отдельных и безусловно важных элементов собственно для специалистов. Из-за этого студенты не имеют возможности изучать специфику отношения к будущей профессии их же будущих товарищей по творческому процессу. Синтетика, о которой так часто любят рассуждать не появляется из ниоткуда, это длительный и трудоемкий процесс отбора друг – другом. Режиссер выбирает художника, так же, как и художник режиссера. И если в частных театрах эти все функции может совмещать один человек или небольшая группа лиц, то как вести себя режиссеру новичку, который только пришел в государственный театр со всей его производственной машиной? Все эти и не только проблемы и трудности не позволяют режиссеру, который только окончил образование, адаптироваться в театральной жизни.

Исходя из всех выше перечисленных причин и понимая сложность в решении данной проблемы возможно следует проводить точечные эксперименты в системе подготовки будущих режиссеров. Пытаясь решить данный вопрос я сталкивался с мнением о полном изменении всей системы обучения в сфере театрального искусства, по примеру высших учебных заведений, которые изучают естественные науки. Суть заключалась в том, что бы первые два года из четырех все студенты, которые выбрали этот путь проходили совместную программу, которая рассчитана на полное погружение студента в театральную сферу. Изучение истории мирового театра, законов построения драмы, драматического произведения, танец, хор и общие дисциплины должны преподаваться в первые года обучения, тем самым определяя склонности студента к тому или иному виду искусства: театр анимации, драматический театр, режиссура или театроведенье. При такой системе преподаватели могут всесторонне изучить студента, его сильные и еще неразвитые стороны и направить его на пути. Со стороны студента – он может полностью изучить всю специфику и «подводные камни» будущих профессий, попробовать себя в разных направлениях и скорректировать свои желания с окружающей действительностью. Так же не стоит забывать о «природном» отсеивании студентов в процессе обучения. Данная система позволит будущему специалисту определиться, правильный ли он путь выбрал или стоит заняться другой профессией не тратя на этот выбор слишком много времени. Дальнейшая специализация студента происходит когда студенты окончили общий курс уже на разных кафедрах изучая то, что было определено – как наиболее подходящее для их психофизики.

Есть еще одна концепция организации учебного процесса, она не столь радикальна как предыдущая и касается только студентов, которые изучают режиссуру драматического театра. Суть ее заключается в двух аспектах. Первый – обязательное обучение первых двух лет вместе с актерским курсом, который обучается в их потоке. Студенты режиссеры за этот период должны овладеть полной программой обучения актерскому искусству буквально живя вместе с группой. Это решение позволит студентам понимать основу и природу актерского искусства, поведение актеров, их принцип и особенности работы. Данная система уже длительный период используется на некоторых курсах не только ХНУИ но и учебных заведениях Москвы, Санкт-Петербурга и других городах. Но увы, еще не везде введена в общую методологию, что приводит к тому, что начинающие режиссеры не вполне могут работать с актерами, вплоть до того, что боятся их. Обучение вместе с актерским курсом занимает половину рабочей недели – два или три дня. Все остальные дни, так как в ХНУИ, как примере, шестидневная система обучения, студенты, кроме общеобразовательных лекций, занимаются исключительно режиссурой. Эти четыре дня отводятся на самостоятельную работу, лекции и тренинги вместе с преподавателем, который ведет курс.

Второй аспект – более радикален и требует реорганизации не только на уровне университета. Суть его заключается в том, что режиссерский курс не имеет одного, общего руководителя на весь период обучения (четыре года). Если разделить все обучение, то шесть первых семестров студент обучается основам и элементам профессии режиссера, осваивает в теории и подтверждает на практике все элементы из которых может состоять современный спектакль. Последние два семестра, это работа над дипломной постановкой, цель которой доказать на практике, что студент овладел всеми элементами, которые изучал предыдущие три года. Так вот, каждый новый учебный курс (два семестра), начиная с первого курса – меняется преподаватель. Эта потребность к изменению личности преподавателя вызвана такими явлениями, как привыкание студента и преподавателя друг к другу, что добавляет субъективности в их отношения. Еще один фактор, это изменение преподавателя, даст студенту возможность на практике ознакомиться с различными концепциями и видением развития современного театра. Так же каждый новый год обучения для студентов будет новой, безусловно стрессовой ситуацией, так как все привычные методы общения с непосредственным руководителем остаются в прошлом, а новый руководитель может взглянуть на студентов под другим ракурсом и разглядеть в каждом из них то, что не увидел его предшественник. Желательно было бы, что бы преподавательский состав был как можно разнообразнее по стилистической и видовой театральной работе. Так происходит обучение шесть семестров. В последних двух (седьмой и восьмой семестры) – период работы над дипломным спектаклем, преподавательский состав распределяется между студентами для непосредственного контроля, проверки качества и помощи конкретному ученику.

Данная система не является окончательным вариантом и может дорабатываться учитывая особенности каждого отдельного учебного заведения. Но она должна создавать как можно больше стрессовую ситуацию, как для педагога, так и для студента – тем самым заставляя их адаптироваться к стремительно меняющимся условиям. Для студента же это прекрасная возможность постичь за весь период обучения различные виды и стили не только преподавания но и взгляды на работу внутри театра, работу с материалом и актерами.

Данные вопросы все еще требуют решения для поднятия уровня обучения в творческих вузах нашей страны. Увы, нельзя утверждать, что изменение методологии поможет решить их полностью. Без изменений на государственном уровне – они невозможны, так как даже наведенные выше концепции невозможны без пересмотра системы финансирования учебных заведений и это не единственный вопрос, который возникнет в процессе решения данного вопроса. Но все же, факт необходимости скорейших изменений, пусть даже экспериментальным методом, в современной парадигме обучения необходим.

Список использованных источников

1. Акимов Н.П. Не только о театре. Ленинград.: Искусство, 1966. 76 с.
2. Плотникова К.П. Современные проблемы театрального образования. Тамбов, 2017.
3. Педагогическое наследие Я. А. Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци. Москва.: Педагогика, 1988. 411 с.
4. Садовский Л.В. Методика работы режиссера с театральным художником. Проблемы взаимодействия искусства, педагогики та теорії і практики освіти. Харків.: ТОВ «С.А.М.», 2010. 372 с.
5. Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://www.grandars.ru/college/psihologiya/principy-obucheniya.html>
6. Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://okolo.me/2011/08/illyuzii-realii-teatralnogo-obrazovaniya/>

УДК 37.01: 378.-057.875

Маценко Леся Миколаївна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРИЧИНИ СПАДУ ЗГУРТОВАНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ ТА МЕТОДИКА ЇХ НЕЙТРАЛІЗУВАННЯ

У статті розглядається проблема спадів згуртованості у студентських групах. Проаналізовано причини та наслідки спадів згуртованості. Коротко описано методику нейтралізування причин та наслідків спадів згуртованості у студентських групах.

Ключові слова: особистість, колектив, згуртованість, спад згуртованості, студентська група, етапи гуртування.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення методики виховання різнобічно та гармонійно розвиненої особистості в умовах високорозвиненого, згуртованого колективу студентської групи із застосуванням особистісно-орієнтованих, індивідуалізованих технологій виховання особистості. Студентська молодь є однією з найбільших цінностей, саме від неї залежить

майбутнє України. Тому сьогодні необхідно працювати над розробкою та вдосконаленням методики її виховання.

У зв'язку з цим *метою нашого дослідження* стало вивчення проблеми спадів згуртованості у студентських групах, виявлення та аналіз причин і наслідків спадів згуртованості а також розробка методики нейтралізування причин та наслідків спадів згуртованості у студентських групах, якою можуть користуватися наставники груп.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Зазначену наукову тему ми розробляли разом з моїм науковим керівником, нині покійним Світлої Пам'яті доктором педагогічних наук, професором, завідувачем кафедри педагогіки Дьомінім Анатолієм Івановичем.

Проблема спадів згуртованості у групах зацікавила нас, коли ми досліджували питання етапів процесу гуртування. Тоді й виникло цікаве питання: «Чому у групах процес гуртування не проходить «плавно»? Чому відбуваються спади?» У мене на той час відповіді на це запитання не було, а от Анатолій Іванович, маючи величезний досвід і багаж знань, висунув ідею про те, що ці спади провокує неврахування у виховній роботі зі студентами особливостей впливу на їх поведінку емоційної сфери.

Малодослідженою і на сьогоднішній день залишається проблема спаду згуртованості та поділу процесу гуртування на етапи. Процес гуртування часто поділяють на кілька етапів. У сучасній психолого-педагогічній літературі по-різному підходять до виділення етапів гуртування малої групи. Більшість дослідників виділяє три етапи гуртування: перший (початковий), другий (проміжний) та третій (завершальний). Так, Ю.Є.Дуберман виділив і обґрунтував такі етапи процесу гуртування: орієнтування індивідів, адаптація до групових параметрів, єдність реальної поведінки. О.М.Гушин початковий, другий і третій етапи гуртування пов'язав з рівнями розвитку колективу. В. Виноградов та А. Синюк виділили три етапи гуртування академічної групи, спираючись на програмно-цільовий підхід до діяльності академічних груп.

У західній соціальній психології існує таке уявлення про фази, котрі проходить група у процесі своєї еволюції: утворення групи – познайомившись, люди обмінюються інформацією про власні потреби тощо; вибір загальної мети – оцінивши спільні інтереси і ресурси, члени групи вирішують присвятити себе певній діяльності; кінцеве визначення мети і уточнення засобів її досягнення; вироблення способу розподілу вигадів кожного від загального результату; розподіл індивідуальних завдань між членами групи; реалізація мети.

Згуртованість малої групи розуміється нами як показник рівня її розвитку як колективу. З теорії діяльнісного опосередкування міжособистісних взаємин у колективі, а також стратометричної концепції впливає, що згуртованість на поверхневому рівні стратометричної структури групи – це емоційно-комунікативна єдність її членів. Згуртованість на другому, глибинному, або міжособистісному рівні – це ціннісно-орієнтаційна єдність групи. Згуртованість на третьому, “ядерному”, або предметному рівні – це предметно-ціннісна єдність групи.

Спираючись на вищезгадані види згуртованості (емоційно-комунікативна, ціннісно-орієнтаційна та предметно-ціннісна), можна виділити три етапи гуртування малої групи. Особливістю 1 етапу є те, що міжособистісні взаємини між членами групи будуються на основі симпатій-антипатій і ще не обумовлені процесом спільної діяльності. На цьому етапі студенти починають об'єднуватись у мікрогрупи по кілька чоловік. На 2 етапі гуртування взаємини між людьми опосередковані цілями, задачами і цінностями спільної діяльності. На цьому етапі продовжується формування мікрогруп, до них приєднуються відторгнуті та ізольовані студенти. 3 етап характеризується тим, що групові характеристики - цілі діяльності, підготовленість та працездатність групи, характер керівництва, - визначає конкретна цілеспрямована діяльність малої групи і її місце у суспільстві.

Під впливом факторів та при реалізації педагогічних умов гуртування згуртованість у студентській групі змінюється. В кінці I етапу гуртування група досягає 1-го рівня згуртованості. Основним критерієм цього рівня є емоційно-комунікативна єдність групи, а ознаки 1 рівня це: міцні емоційні зв'язки між членами групи; задоволеність комунікацією; орієнтація у виборах на зовнішньо-емоційні риси особистості; психологічний клімат характеризується емоційною єдністю членів групи. Група, яка знаходиться на 1 рівні, характеризується емоційно-комунікативною єдністю її членів, мотиви навчання студентів співпадають незначною мірою. Як показав констатуючий експеримент, більшість студентських груп знаходяться саме на цьому рівні згуртованості.

Із закінченням II етапу гуртування група піднімається на 2-й рівень згуртованості. Основним критерієм цього рівня є ціннісно-орієнтаційна єдність групи, допоміжним – емоційно-комунікативна єдність. 2-й рівень характеризується такими ознаками: співпадання цілей, цінностей і мотивів діяльності; опосередкованість взаємин спільною соціально значимою діяльністю; міцні емоційні зв'язки між членами групи; орієнтація у виборах більшою мірою на морально-ділові якості особистості; позитивно-

стимулюючий психологічний клімат; висока продуктивність в основному виді діяльності. Коли група досягла 2-го рівня згуртованості, у студентів значною мірою співпадають як мотиви діяльності (мотиваційна єдність групи по відношенню до навчання), так і її мета - стати кваліфікованим фахівцем сільськогосподарського виробництва, отримати вищу освіту.

Під час проходження групою III етапу гуртування вона піднімається на 3-й рівень згуртованості. Основним критерієм цього рівня є предметно-ціннісна єдність групи, а допоміжними – ціннісно-орієнтаційна та емоційно-комунікативна єдність. Предметно-ціннісна єдність групи виникає тоді, коли індивідуальні діяльності людей опосередковані змістом предмета їх спільної діяльності. До ознак 3-го рівня ми відносимо такі: міцні емоційні зв'язки, безконфліктність взаємин; співпадання цілей, цінностей і мотивів діяльності; висока продуктивність діяльності; сприятливий для розвитку особистості психологічний клімат; структура міжособистісних взаємин близька до оптимальної; індивідуальні діяльності опосередковані змістом предмета спільної діяльності.

Під час проходження практики, що припадає на III етап гуртування, у студентів з'являється єдність по відношенню до предмета діяльності. Їх мотив – опанувати зміст дисциплін (наприклад, годівля тварин, кормовиробництво, гігієна сільськогосподарських тварин), який виражається в предметному ставленні до знань. Знання з цих предметів і є предметом діяльності студента.

Здійснивши аналіз літератури з питання спадів згуртованості, нами було виявлено, що воно чомусь залишилось за межами наукових інтересів більшості вчених. Автори більше цікавилися вивченням етапів гуртування (В. Виноградов, О.М. Гушин, А.І. Донцов, Ю.Є.Дуберман, А.В.Петровський, А. Синюк та інші). Окремі ж дослідники, серед яких А.Г.Кирпичник, зауважують, що на шляху свого розвитку група переживає не тільки прогресивні зміни, а й своєрідні кризи, які проявляються у спадах згуртованості. Будь-яка мала група на шляху свого розвитку обов'язково проходить через періоди тимчасового спаду. Отже, проблема спаду згуртованості залишається малодослідженою.

Ми у своїй роботі описали оптимальні етапи гуртування групи. На практиці, на жаль, не завжди група йде по описаному шляху. Розвиток групи характеризується не тільки зростанням згуртованості, а й її спадами. Причинами цих спадів є зміна складу групи, індивідуально-особистісний характер навчання, закономірності у дії емоційної сфери та інші. Тому наставникам та викладачам, окрім вміння керівництва процесом гуртування студентської групи, слід володіти методикою подолання спадів згуртованості у ній.

На шляху свого розвитку група переживає не тільки прогресивні зміни, а й своєрідні кризи, які проявляються у спадах згуртованості. Цікаву закономірність, як ми вже зазначали, встановив психолог А.Г. Кирпичник: будь-яка мала група на шляху свого розвитку обов'язково проходить через період тимчасового спаду. Ця думка автора надзвичайно нас зацікавила, і ми почали роботу над пошуком причин, через які ці спади відбуваються. Далі наводимо опис наших спостережень за студентами в процесі їх спільного навчання та виховання.

Перший етап розвитку групи напружений і динамічний. Десятки пар очей уважно придивляються один до одного, оцінюють, порівнюють. Деякі хлопці та дівчата проявляють активність, спілкуються з усіма, розповідають про себе. Інші тримаються незалежно, вступати в контакт не поспішають. Виникають перші мікрогрупи. Через деякий час у взаєминах з'являється деяка стабільність. Вже відомі лідери і непопулярні члени групи. Основними у виборі партнера на цьому етапі є комунікативно-психологічні та зовнішньо-емоційні риси.

Однак результати міжособової диференціації задовольняють не всіх, не кожен зумів зайняти те місце, на яке розраховував. І хоча новизна оточення, цікаві знайомства створюють атмосферу піднесеності, вона з часом змінюється. Те, що сприймалось як незвичне, поступово стає звичним. Прагнення задовольнити потребу у самостверженні та емоційному контакті стає не таким актуальним. Спостереження фіксують загальний спад емоційного настрою, активності членів групи, погіршення дисципліни. Такий стан, як правило, триває не довго. І якщо після нього настає поживлення, значить група здійснила перехід на вищий рівень свого розвитку.

Отже, процес розвитку групи – це не прямолінійний рух від низького рівня до високого. Він характеризується як підйомами, так і спадами, затримками розвитку. У роботах ряду авторів, які займалися проблемами згуртованості і розвитку групи (В.В.Шпалинського, Ю.Є.Дубермана, В.Виноградова, А.Синюка та інших) не згадується про вищеписане явище. На відміну від них, деякі психологи звернули увагу на встановлену А.Г.Кирпичником закономірність.

Так, Р.С.Немов і В.А.Семиченко тимчасовий спад у психологічному стані групи пояснюють складними внутрішніми процесами перебудови міжособистісних взаємин. Спочатку ці взаємини будуються на емоційній основі. Новизна ситуації, перші приємні враження членів групи створюють емоційно позитивний настрій, який відображається на психологічному кліматі. Коли ж група включається у спільну діяльність, то спілкування її учасників виявляє не тільки позитивні якості, а й недоліки кожного. На їх

думку, труднощі, пов'язані з досягненням взаєморозуміння у спільній діяльності, зменшують задоволення від спілкування, а це відображається на загальному емоційному настрої групи. Він погіршується, але здатний поліпшитись, якщо у ході спільної діяльності група зможе перебороти ці труднощі.

Явище спаду згуртованості О.М.Гущин пояснює збільшенням складу малої групи. Такої ж думки І.К.Матюша. Збільшення числа членів групи може призвести до її розпаду на окремі дрібні угруповання, що істотно ускладнює організацію роботи, досягнення єдиної спільної мети. При збільшенні групи авторитет одних членів може зростати, інших - зменшуватись, внаслідок чого збільшується психологічна відстань між ними. Крім цих психологічних моментів є інші, не менш важливі моменти: це - природні і фізіологічні відмінності членів групи, особливості їхньої нервової діяльності, темпераменту і характеру, індивідуального стилю у взаємовідносинах між людьми, які істотно впливають на морально-психологічний клімат і процес розвитку колективу

Р.Л.Кричевський та Є.М.Дубовська звернули увагу на випадки, коли зростання згуртованості призводить до наслідків, які знижують її рівень. Наприклад, зростання згуртованості підсилює вплив керівника у групі, і він може спробувати нав'язати групі таку діяльність, яка не співпадає з груповими цінностями. У такому разі згуртованість групи знижується.

Як вказує Л.П.Мельник, у колективі можуть виникати диз'юнктивні (роз'єднуючі) взаємини, коли успіх однієї людини призводить до невдачі іншої. У таких випадках людина сприймається як об'єкт, що породжує негативні почуття різної інтенсивності, починаючи від незначної незручності й закінчуючи блокадою всієї життєдіяльності людини.

А.Г. Кирпичник вважає, що «пульсуючого» характеру розвиток групи набуває в результаті вирішення протиріч. Це протиріччя між прагненням до самоствердження, з одного боку, і до ідентифікації з групою, з іншого. Друге протиріччя пов'язане з неспівпаданням між можливостями групи, що зросли, та її актуальною діяльністю.

Отже, на думку окремих дослідників, спад згуртованості може настати через труднощі, що виникають після включення групи у спільну діяльність, може виникнути через зміну складу малої групи, через диз'юнктивні взаємини або в результаті вирішення протиріч. На нашу думку, індивідуальне виконання робіт, коли діяльність не носить колективного характеру, також може негативно вплинути на рівень згуртованості групи. Спад згуртованості може також наставати, коли керівник групи спрямовує її діяльність у русло, яке не співпадає із сподіваннями, переконаннями та домаганнями членів групи або через суперництво між лідерами. Створенню таких колізій можна певною мірою запобігти. Крім перерахованих вище є ще причини, які закономірно мають місце у процесі розвитку колективу, негативно впливають на його згуртованість. Запобігти їх виникненню немає змоги, але можна за допомогою певних заходів нейтралізувати дію цих причин, зменшивши їх негативний вплив. Варто зазначити, що вчені тільки фіксують можливі причини спаду згуртованості, а способи подолання цих причин не наводять. Ми ж спільно з А.І. Дьоміним обґрунтували причини спаду згуртованості та розробили напрями їх нейтралізування.

Як вказувалось раніше, включення у спільну діяльність, з яким пов'язана перебудова міжособистісних взаємин, на думку деяких дослідників, може викликати тимчасовий спад згуртованості у групі. У цей час відбувається переорієнтація уваги студентів із зовнішньо-емоційних рис особистості (приємна зовнішність, вміння одягатися, почуття гумору) на морально-ділові (чесність, порядність, відповідальність, організованість, вміння дотримувати свого слова), які є важливими для спільної діяльності. Звісно, ця переорієнтація не проходить безслідно для згуртованості групи. Студенти уважніше придивляються до своїх однокласників, крім зовнішньої привабливості вони звертають увагу на морально-ділові риси, в результаті чого деякі зв'язки втрачають свою силу і руйнуються. Змінюється структура міжособистісних взаємин у групі, починають формуватись мікрогрупи на основі важливих для спільної діяльності рис особистості.

Раніше у багатьох ЗВО практикувалась переднавчальна практика студентів першого курсу. Така діяльність сприяла швидкому формуванню взаємин і мікрогруп на основі якостей, важливих у спільній трудовій діяльності. В наш час більшість ЗВО, на жаль, змушені відмовитись від таких практик, що стримує гуртування групи. Тому одним з напрямів нейтралізування вказаної причини є такий: з перших днів навчання студентів слід надавати елементів спільності, проводити його з використанням групових форм з метою прискорення переорієнтації студентів із зовнішньо-емоційних на морально-ділові риси особистості. Такі заходи сприяють швидкому гуртуванню групи.

Спад згуртованості може виникати через зміну складу малої групи, так як у ній руйнуються міжособистісні зв'язки, змінюється склад мікрогруп і статус членів групи. Щоб запобігти спаду згуртованості, слід вдаватися до певних педагогічних заходів. Наприклад, якщо у групу включили нового студента, треба допомогти йому знайти своє місце у міжособистісній структурі групи так, щоб це не

привело до її руйнування і спаду згуртованості. Корисним буде виявлення мотивів, інтересів та цінностей нового члена групи з метою приєднання його до референтної мікрогрупи. Якщо ж кількість членів групи зменшилась, це теж може призвести до негативних наслідків: руйнування мікрогруп, ізоляції окремих студентів. У такому випадку також треба вжити заходів щодо оптимізації міжособистісних взаємин у групі.

На думку А.І. Дьоміна, і ми цілком згодні з нею, спад емоційного стану групи та її згуртованості можна пояснити певними закономірностями в дії емоційної сфери. Про дію емоційної сфери на людину відомий український хірург Н.М. Амосов писав, що варто лише на хвилину уявити собі життя людей, позбавлених емоцій, як зараз же перед нами відкривається безодня взаємного непорозуміння і повної неможливості встановити людяні відносини. Позбавлені всієї гами людських переживань істоти не здатні зрозуміти ні суб'єктивних наслідків всього того, що відбувається в оточуючому світі, ні значення власних вчинків для оточуючих. Підтверджує величезний вплив цього закону на суспільне життя людей американський психолог У. Джемс. Він вважає, що людина - це крапля розуму в океані емоцій.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, ми вивчили етапи гуртування студентської групи та виявили спади у згуртованості, розкрили та проаналізували причини і наслідки спадів згуртованості а також розробили методикку нейтралізування причин та наслідків спадів згуртованості у студентських групах, якою можуть користуватися наставники груп. Наголошуємо, що наукове дослідження щодо обґрунтування причин спаду згуртованості та розробки напрямів їх нейтралізування ми проводили спільно з А.І. Дьомініним. Нажаль, обсяг даної публікації не дає нам можливості описати усі результати, отримані під час досліджень. Ознайомитись з окремими результатами означеного дослідження можна у наукових статтях та монографії [1, 2, 3].

У подальшому ми плануємо продовжити розробку методикку виховання гармонійно розвиненої особистості в умовах згуртованого колективу студентської групи із застосуванням особистісно-орієнтованих технологій виховання особистості.

Список використаних джерел

1. Дьомін А.І., Жалдак (Маценко) Л.М. Причини спаду згуртованості малої групи /Анатолій Іванович Дьомін, Леся Миколаївна Жалдак // Нові технології навчання: Науково-методичний збірник / Кол. авт. – Київ: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2000. – Вип. 25. – С. 141-150.
2. Дьомін А.І., Жалдак (Маценко) Л.М. Основні напрями нейтралізування причин спаду згуртованості малої групи /Анатолій Іванович Дьомін, Леся Миколаївна Жалдак // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Кол. авт. - Київ: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2000. – Вип. 21. – С. 47-52.
3. Жалдак (Маценко) Л.М. Гуртування студентської групи вищого аграрного закладу освіти / Леся Миколаївна Жалдак : монографія. – Київ: НАУ, 2007. – 210 с.

Бурлака Юлія Русланівна

Донецький національний університет імені Василя Стуса

УПРАВЛІННЯ ІМІДЖЕМ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

За словами Іммануїла Канта, мистецтво керувати й мистецтво виховувати – дві найскладніші сфери людської творчості. На сьогоднішній день можна сказати, що перед директорами українських шкіл стоїть виклик розповсюджувати зміни управлінського порядку.

Сфера управлінської діяльності потребує не тільки вдосконалення технік в цій області, а також вміле поєднання їх. Коли батьки обирають навчальний заклад для дитини, вони дивляться, чи відповідає школа їхнім уявленням і потребам щодо навчання та виховання дітей. А відображенням закладу і його цінностей є особистий імідж керівника.

З кожним роком увагу до теми іміджу зростає, про що свідчить кількість публікацій і дисертаційних досліджень. Проте, проблема управління іміджу керівника освітніх установ залишається недостатньо вивченою.

Питання іміджу керівника стали предметом численних досліджень вітчизняних та російських науковців: В. Шепеля, М. Мурашка, В. Весніна, Л. Вечер, А. Акайомової та інших. Проблематика формування іміджу розглядалась у працях зарубіжних вчених – М.Х. Мескона, Д. Скотта, Е. Ченнелза, Ф. Девіса, С. Дипа та С. Сасмена.

Під Іміджем навчального закладу ми розуміємо емоційно забарвлений образ, який утворився свідомості більшості, та транслюється у зовнішнє середовище. Образ навчального закладу складається з багатьох компонентів, але ключовим з них залишається імідж керівника.

Імідж керівника може бути постійним та ситуативним. Ситуативний залежить від тієї ситуації, в якій перебуває керівник сучасного освітнього закладу. Будь то ділова зустріч, нарада, або корпоративна вечірка, керівник завжди має пам'ятати про те, як має поводити себе з підлеглими. У неформальній обстановці можна дати собі слабинуку, але при цьому дотримуючись почуття міри.

Щоб здобути постійний імідж, треба працювати над цим роками. Адже саме він створює репутацію всього навчального закладу. Тобто спочатку керівник старанно працює над створенням іміджу, а потім імідж працює за нього.

В іміджі важливе почуття міри. Можна сказати, що імідж - це призма, через яку передається кожна комунікація від керівника підлеглому. І ця призма може посилити якість повідомлення, може послабити, а може і повністю спотворити його. У такому випадку, доручення та завдання шефа будуть неправильно сприйматись, а як наслідок по-іншому виконуватись, аніж він задумав.

Імідж продовжує працювати на людину і в його відсутність, тобто, коли він, скажімо так, не стоїть за спиною у своїх підлеглих. Якщо співробітники відносяться до начальника з повагою - а «правильний» імідж є важливим фактором формування шанобливого ставлення, - то навіть коли шефа немає поруч, таке сприйняття завадить підлеглим обдурити його, не виконати завдання або виконувати його абияк. Оптиміальний керівник – той, з кого беруть приклад.

Для того, щоб вміти управляти іміджем керівника НЗ, треба розуміти з чого формується власне імідж керівника організації. Формування іміджа керівника пов'язано з виконанням і функцій адміністратора, організатора, справжнього фахівця в своїй справі, який проявляє ці всі риси при вирішенні найскладніших завдань. Саме ці ці знання і усвідомлення того, як створювати імідж можуть допомогти в управлінні його.

Існує думка, що всі школи відображають суспільну реальність, у якій ми все ще часто відчуваємо пострадянську інерцію, мислення та підходи. На сьогоднішній день, питання управління іміджем керівника навчального закладу є надважливим завданням, адже конкурентноспроможність навчального закладу напряму залежить від цього. Необхідно зробити можливим лідерство на рівні школи, яке мають розуміти як директори, працюючи над собою та критично підходячи до оцінки себе і своїх управлінських підходів, так і органи влади, які можуть створити умови та передумови для якісно іншого лідерства на рівні школи. Головна місія керівників сьогодні - стати ядром змін у школах, задля кращого майбуття.

Кожурін Дмитро Олегович

Дружківський технікум Донбаської державної машинобудівної академії

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДАМИ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У сучасному світі освіта є невідминним фактором сталого розвитку держави та суспільства. Підготовка фахівців у сфері фахової передвищої освіти грає ключову роль у формування єдиного Європейського освітнього простору, тому вона повинна бути центральною в новій освітній політиці України. Якість освіти визначається не тільки обсягом знань, але й параметрами особистісного, світоглядного, громадянського розвитку, при цьому проблема якості освітнього процесу розглядається з позицій загальнолюдської і соціальної цінності освіти. Саме ці чинники актуалізують проблему управління якістю освіти у вищому навчальному закладі. Моніторинг є складовою управління якістю освіти.

У зв'язку з прийняттям в Україні Закону «Про фахову передвищу освіту» однією з актуальних проблем постає питання розробки й теоретичного обґрунтування критеріїв і факторів визначення рівня якості професійної діяльності педагогічних працівників у сфері діяльності технікумів та коледжів. Необхідно розробити інструментарій та методик організації та здійснення моніторингу якості професійної діяльності педагогічних працівників на різних рівнях діяльності у сфері фахової передвищої освіти.

Сьогодні сучасне суспільство потребує не вузьких спеціалістів – носіїв окремих виробничих функцій, а у всебічно розвинених соціально активних особистостях, які мають фундаментальну наукову освіту, багату внутрішню культуру. Не дивлячись на те, що для будь-якого кваліфікованого спеціаліста необхідні глибокі знання, для педагогічної діяльності вчителя особливо важливі професійно значущі особистісні якості. Для вивчення систем моніторингу якості професійної діяльності педагогічних працівників у закладах фахової передвищої освіти системний підхід містить у собі принципово нову головну установку, спрямовану в своїй основі на виявлення конкретних механізмів цілісності об'єкта і, при нагоді, повної типології його зв'язків. Значні труднощі, які ускладнюють вирішення цього головного завдання, полягають у тому, що виявлення у багатокомпонентних об'єктах різнотипних зв'язків є лише одним із основних завдань дослідження системного об'єкта. З іншого боку, важливо здійснювати порівняння динаміки всього різноманіття зв'язків у співмірному вигляді за логічно однорідним критерієм, загальним для цілісної системи.

Кваліфікаційна характеристика науково-педагогічних працівників визначає зміст їх професійної діяльності. Це модель професійної діяльності, що відображає науково обґрунтований комплекс їх професійних знань, умінь і навичок, який включає:

- забезпечення результативності та якості своєї роботи;
- гармонізацію науково-наочних і світоглядно-методологічних, дидактичних і психологічних знань;
- уміння організувати навчально-виховний процес як педагогічну взаємодію, направлену на розвиток особистості учнів;
- готовність до творчого пошуку, саморозвитку, засвоєння і впровадження нових інформаційних технологій;
- високі моральні якості, фізичний і психологічний стани здоров'я, що дають можливість виконувати службові обов'язки тощо.

Під моніторингом якості професійної діяльності педагогічних працівників в управлінні закладами фахової передвищої освіти ми розуміємо комплексне функціонування спеціальної системи, призначеної для спостереження, виміру, оцінки, аналізу й прогнозу в сфері якості професійної діяльності педагогічних працівників (як результату та як процесу). Основою розроблення методики моніторингу якості професійної діяльності науково-педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти є модель оцінювання, що включає такі компоненти: об'єкт оцінювання, суб'єкт оцінювання, база оцінювання, критерії й алгоритм оцінювання.

Список використаних джерел

1. Анненкова І.П. Теорія і методика моніторингу якості професійної діяльності науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: дис. доктора педагогічних наук. – Київ, 2016.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [гол. ред. В. Г. Кремень], Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

Штефан Анна Костянтинівна
Запорізький національний університет
Кузін Кирило Віталійович
Запорізький національний університет

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Сучасний ритм життя, суттєво впливає на розвиток кожної людини, особливо на життя студентів. З одного боку, суспільство протягом усієї сукупності проявів суспільного життя впливає на особистість молодої людини з іншого – особистість активно засвоює попередній фактичний досвід соціуму, знання норми, цінність, традиції, що накопичуються і перадувають від покоління до покоління. Ціннісні орієнтації молоді як найбільш «динамічних» груп суспільства більш схильні до змін, ніж інші. Саме в молодіжному середовищі формується новий тип особистості, який буде домінувати і розвиватись у майбутньому.

Ціннісні орієнтації є основними векторами соціальних орієнтацій; вони визначають спрямованість особистості та ступінь її соціальності, які змінюються залежно від рівня відповідності індивідуальних потреб та інтересів потребам та інтересам суспільства. Наявність існуючої системи ціннісних орієнтацій забезпечує гармонію внутрішнього світу особистості, сприяє систематизації її знань, норм, стереотипів поведінки та самоствердженню особистості, реалізації соціальних очікувань. Ціннісні орієнтації визначають: загальну спрямованість інтересів та прагнень особистості; ієрархія індивідуальних уподобань та зразків; цільові та мотиваційні програми; рівень переваг; уявлення про справжні і механізми відбору за критеріями значущості; ступінь готовності та рішучості реалізувати власний «життєвий проект». Важливо, щоб ціннісні орієнтації виражали психологічний світ людини, виконуючи регулюючі, організуючі, спрямовані функції. Вони приписують людині певні принципи, норми та правила поведінки, що відповідають суспільному середовищу, в якому людина живе. Також на формування ціннісних орієнтацій молоді сильно впливають різні фактори, а саме: кіно, дисципліни, засоби масової інформації, телебачення, радіо і, звичайно, самоосвіта. Є недоліки, молоді люди дуже залежать від засобів масової інформації та думки інших, на них можуть впливати або вони живуть стереотипами, з якими їх виховували. Багато хто вважає, що молодь читає мало, цікавиться живописом, але, на нашу думку, в усі епохи були такі, хто любить читати книги, і ті, хто ні. Звичайно, не потрібно зупинятися і говорити, що зараз активні молоді люди мають комп'ютери та планшети. Нам також потрібно працювати з молоддю та при необхідності направляти їх на правильний шлях. Адже кожна людина час від часу потребує допомоги та поради. Високий рівень ціннісних орієнтацій повинен бути притаманний кожній людині, особливо соціальному працівникові. Зрештою, соціальний працівник, це саме та людина, яка допомагає та наставляє клієнта, який цього потребує. Саме від соціального працівника людина бере приклад того, як поводитися чи

дотримуватися норм. Соціальний працівник зобов'язаний дотримуватися ціннісних орієнтацій, моральних норм, прийнятих під час роботи чи служби.

Психологічні дослідження доводять наявність у ціннісних орієнтаціях елементів орієнтації особистості – ідеалів, поглядів, потреб, інтересів, мотивів. На думку С. Єрмакової, ціннісні орієнтації — це орієнтація суб'єкта на діяльність та певні цінності. Автор виділяє два структурні компоненти, які характеризують сутність ціннісних орієнтацій. По-перше, це орієнтація особистості, по-друге, ціннісно-орієнтована діяльність, яка сприймається рівнем розвитку відносин та соціальними чинниками особистості.

Отже, орієнтація людини виникає як один із найважливіших факторів формування цінностей. Основним його проявом є ідеали, потреби, інтереси, переконання. Ми також дотримуємось думки Е. Подольської, яка визначає ціннісні орієнтації як загальну лінію життя людини за сукупністю 3 компонентів: когнітивного, завдяки якому пізнання реальності і, відповідно, розвиток має місце ціннісне відношення; емоційний, виявляє переживання, ставлення до цінностей; і поведінковий, що означає готовність до дії.

Соціальний працівник свідомо обирає власну спеціальність, осмислював її соціальне значення, свою місію та моральну природу, успіх своєї праці, він бачить: обгороджуючи світ людей, які з різних причин опиняються у складних життєвих обставинах; наповнюючи цей світ, яким би важким він не був, позитивними емоціями; в сенсі особистої потреби в суспільстві та конкретних людях. Така робота вимагає не лише конкретних професійних знань, вміння використовувати продуктивні форми, методи, технології соціальної роботи для кожної конкретної ситуації, а й відповідні особистісні якості, що формуються на основі ціннісних орієнтацій, без яких багатьом це може здатися рутинним, занадто обтяжливим і замість корисного приносити шкоду клієнтам та суспільству. З цієї точки зору такі індивідуальні якості соціального працівника особливо важливі, як: - гуманістична спрямованість; - особиста та соціальна відповідальність; - посилене почуття справедливості; - власна гідність та повага до гідності іншої людини; - толерантність, ввічливість, порядність; - емпатія (здатність співпереживати, співчувати) - готовність зрозуміти клієнта та прийти йому на допомогу; - уважність; завзяття щирість; товариськість; - соціальна адаптація. Отже, на сучасному етапі життя соціальний працівник зобов'язаний виконувати багато моральних принципів, правил, ціннісних орієнтацій тощо. І це правильно, адже соціальний працівник працює і допомагає людині, найціннішій на планеті. Тому соціальному працівнику доцільно виконувати всі ціннісні орієнтації, які загально визнані так і прописані в «Міжнародній декларації етичних принципів соціальної роботи».

Але, на нашу думку, на соціального працівника покладено чимало обов'язків, адже він не лише дотримується всіх етичних та моральних принципів, але й обізнаний у різних сферах діяльності, таких як психологія, культурологія, політологія, медицина, соціологія, закон тощо. Звичайно, соціальний працівник не повинен бути професійним у цих сферах, але він повинен знати основу. Тому це говорить про те, що соціальна робота - це не найлегша галузь і не для кожної людини. Зрештою, кожен може навчитися бути соціальним працівником, але не може дотримуватися всіх гуманних канонів.

Явдошук Анастасія Андріївна

Національний університет «Одеська юридична академія»

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЮРИСТІВ ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЮ «МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»

Глобалізація права, інтеграція різних правових систем, розширення сфери впливу міжнародних організацій, а також процес інтеграції України у світовий правовий простір ставить перед вищою школою задачу підвищення якості іншомовної підготовки юристів, які спеціалізуються у міжнародному праві. У зв'язку з цим, значимість професійно-орієнтованої англійської мови на факультетах міжнародного профілю юридичних вузів суттєво зростає, а професійно-орієнтований підхід до навчання стає особливо актуальним.

Навчання професійно-орієнтованої мови буде відповідати даним вимогам тільки, якщо воно буде укладатися на послідовності дотримання загальнодидактичних, методичних та психолого-педагогічних принципів навчання.

З ефективних традиційних технологій, які забезпечують дотримання принципу наочності при навчанні юристів-міжнародників, слід назвати технологію графічного представлення інформації, яку використовують при складанні навчально-методичних комплексів викладачами кафедри. Дана технологія дозволяє забезпечити логічність та послідовність у пред'явленні навчального матеріалу, полегшує його запам'ятовування у відтворенні, а також активує аналітичне мислення студентів.

При навчанні бакалаврів міжнародно-юридичного профілю системо утворюючим є принцип між предметної інтеграції, або в іншій термінології, принцип дисциплінарності. Його реалізація базується на систематичній інтеграції усіх, які викладаються предметів відносно кінцевої мети навчання – комплексного

формування професійних компетенцій юриста-міжнародника, включаючи, серед інших компонентів, та професійну іншомовну комунікативну компетенцію.

Незаперечно, що, в ідеалі викладач іноземної юридичної мови повинен мати юридичну освіту, так як відсутність спеціальної підготовки, на думку окремих дослідників, може призвести до психологічних, лінгвістичних, методичних, організаційних та концептуальних труднощів, пов'язаних з труднощами викладання професійно-орієнтованої англійської мови. Серед часто виникаючих проблем слід зазначити можливе неповне розуміння змісту спеціалізованих текстів, незнання термінології, необхідність адаптації загально методичних принципів та підходів до викладання юридичної англійської мови, а також труднощі, які виникають при складанні єдиної програми або курсу професійно-орієнтованого навчання.

Принцип послідовності та систематичності передбачає поетапне навчання професійно-орієнтованої іноземної юридичної мови. Перший етап передбачає переважне навчання «загальній» іноземній мові з елементами ранньої спеціалізації, що має на увазі засвоєння невеликих за об'ємом та ступені складності навчальних матеріалів за професійно-орієнтованою тематикою. На другому етапі навчання акцент зміщується в сторону поглибленого вивчення мови спеціальності. Навчання проходить за аспектом «юридична англійська мова».

Слід зазначити, що в цілому програма навчання дає можливість реалізовувати заявлену в програмі мету навчання, яка складається у формуванні навичок для успішної здачі екзамену, після чого продовжити навчання в магістратурі та подальшому вступі до аспірантури.

Список використаних джерел

1. Гальскова Н.Д., Гез Н.Н. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: Учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 336 с.
2. Дмитренко Т.А. Современные профессионально-ориентированные технологии обучения иностранным языкам. // Актуальные проблемы лингвистики и лингводидактики иностранного языкового и профессионального общения. // Материалы II научно-практической конференции. - М.: Издательский центр «Академия», 2006. – С. 63-64.
3. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам. Теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов. – М.: Филоматис, 2010. – 480 с.

Дозорець Ольга Володимирівна
Київський університет імені Бориса Грінченка

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В сучасних умовах становлення України і Нової української школи важливе значення має формування творчої і критично мислячих учнів. Технологія формування та розвитку критичного мислення є однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає вимогам Національної доктрини розвитку освіти України щодо переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, увага переноситься на процес набуття школярами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, які трансформуються в компетенції.

В цілому теоретичні проблеми розвитку критичного мислення в психолого-педагогічній літературі до теперішнього часу вирішені досить повно. Однак, практична реалізація формування основ критичного мислення в освітньому процесі на сучасному етапі розроблена недостатньо повно.

Сьогодні науковці та вчителі в Україні використовують методи та стратегії технології розвитку критичного мислення, узагальнюють теоретичні положення та набувають власний практичний досвід. Серед них варто виділити Н. Дементієвську, О. Пометун, І. Сущенко, О. Тягло, С. Терно та інших.

Практичний досвід показує, що важко навчити людину мислити, аналізувати факти і висувати гіпотези, давати правильну оцінку, робити аргументовані висновки, висловлювати критичні судження, якщо людина не володіє прийомами мислення: аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизації та ін.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що питанню критичного мислення приділялася значна увага у теоретичному плані. Так, О. Тягло наголошує, що критичному мисленню можна і треба навчати: «Його культуру слід цілеспрямовано й терпляче вирощувати на всіх рівнях, починаючи з першого класу школи, потім – у вищому навчальному закладі й у різних інститутах післявузівської освіти» [2, с. 91].

Девід Клустер, наприклад, критичне мислення розуміє як творче або інтуїтивне мислення і визначає його як самостійне, в якому інформація є його основою. Критичне мислення, на думку Д. Клустера, починається з постановки питань і з'ясування навчальних проблем, прагнення до переконливої аргументації. Очевидно, що критичне мислення – це досить складне, багатовимірне і багаторівневе явище [1].

Критичним мисленням, на нашу думку, є розумний розгляд різних точок зору, різних підходів до обгрунтованого судження і адекватного вирішення конкретної проблеми. Воно спрямоване на:

– вміння досліджувати факти, докази, надійність джерел інформації;

- вміння ставити в конкретних ситуаціях раціональні питання;
- вміння аргументувати, коректно визначаючи проблему;
- вміння аналізувати ідеї, пропозиції і приймати незалежні продумані рішення;
- вміння займати критичну позицію, мислити нестандартно;
- вміння бути комунікативним: враховувати інші пояснення, бути терпимим, толерантним.

Основою критичного мислення є чітке й коректне розуміння складних фактів, понять, ідей. Характерними рисами критичного мислення є спостережливість, самостійність і індивідуальність. А джерелом походження критичного мислення є інформація (оскільки знання створює мотивацію), без якої людина не може мислити критично. Зауважимо, що навіть у першокласників накопичено достатньо знань, і вони здатні міркувати, мислити критично.

Відзначимо, що вчити молодших школярів слід таким чином, щоб у них розвивалися основи критичного мислення. Такий процес значно важчий, ніж просто формувати уявлення, поняття або повідомляти конкретні факти і окремі закономірності явищ, подій.

Головною метою формування критичного мислення, на нашу думку, є формування, розвиток і розширення предметних компетенцій для ефективного вирішення соціальних проблем і науково-практичних завдань. Залежно від віку суб'єкта навчання, рівня його знань, практичної спрямованості та попереднього досвіду в системі сучасної освіти вирішуються різні завдання формування критичного мислення.

Конкретизуючи представлені вище міркування та поняття, під критичним мисленням молодших школярів будемо розуміти таку систему критичних дій як:

- прояв дитячої допитливості;
- вироблення власної точки зору з певного питання ситуації, що склалася;
- здатність спостерігати, порівнювати, визначати, відстоювати власну точку зору чітко обґрунтованими логічними доводами;
- здатність прогнозувати ситуацію, проблему і вміння використовувати в практичній діяльності дослідницькі методи.

Досвід роботи, спостереження за роботою учнів і вчителів початкової школи показують, що технологія формування критичного мислення включає в себе:

- цілі, завдання, принципи побудови уроку, спрямованого на формування і розвиток критичного мислення;
- етапи та необхідні умови формування критичного мислення;
- методи, прийоми і способи навчання молодших школярів критичного мислення;
- форми організації практичної діяльності суб'єкта навчання, спрямовані на формування і розвиток критичного мислення;
- способи оцінювання результатів сформованості критичного мислення.

Зауважимо, що одним з головних умов критичності мислення є знання суб'єктом навчання правил логіки, класифікації, порівняння і узагальнення. Для молодших школярів важливо засвоїти певний алгоритм критичного мислення, що полягає в усвідомленні необхідності: спостерігати, описувати, порівнювати, визначати, асоціювати, прогнозувати, застосовувати в практичній діяльності [2].

Найважливішим завданням сучасної системи освіти є формування універсальних навчальних дій, що забезпечують школярам вміння вчитися, здатність до саморозвитку та самовдосконалення. Тому вчителі початкових класів повинні звертати особливу увагу на необхідність всебічного і вчасного розвитку у підростаючого покоління основ критичного мислення, творчих здібностей, навичок самоосвіти, самореалізації особистості.

Таким чином, зустрічаючись з новою інформацією, учні повинні вміти розглядати нові ідеї з різних точок зору, ставлячись до них критично. Це означає, що критичне мислення має стати стратегічною основою сучасної системи початкової освіти, а вчитель – найважливішою ланкою в цьому процесі, сприяючи формуванню критичного мислення суб'єктів освітнього процесу вже в початковій школі.

Список використаних джерел

1. Клустер, Д. Що таке критичне мислення? // Критичне мислення і нові види грамотності. – М.: ЦГЛ, 2005. – С. 5
2. Тягло А. В. Критическое мышление на основе элементарной логики : учеб. пособие / А. В. Тягло. – Х. : Центр усовершенствования социологического образования, 2001. – 210 с.

Іваничко Інна Іванівна

Ужгородський національний університет

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК БАГАТОАСПЕКТНЕ ПЕДАГОГІЧНЕ ПОНЯТТЯ

Сучасний світ характеризується глобалізацією економіки, зростаючою мобільністю та швидким розвитком комунікації. У процесі таких суспільних відносин одним із найбільш суттєвих явищ й поведінкових характеристик у взаєминах між окремими особами, в сім'ї, в освітньому просторі має бути толерантність. Формування толерантності посідає важливе місце серед основних завдань оптимізації освітнього процесу провідних європейських держав. Проблема актуалізується у національному освітньому процесі як центральна.

Значущість толерантності в сучасному житті спричинила необхідність створення в педагогічній науці «педагогіки толерантності», яка досліджує сутність толерантності, шляхи її втілення в суспільну практику як соціальної норми та цінності, як принципу міжособистісної та міжгрупової взаємодії.

Толерантність стала предметом вивчення педагогів, психологів, філософів і спеціалістів інших галузей. Проте вчені не мають єдиного погляду на трактування суті терміну «толерантність», оскільки вважають різним походження і розвиток толерантності як якості особистості. *В науковий ужиток увійшло. у XVI ст. за часів Нантського едикту 1598 р.*

Сам термін «толерантність» вперше з'являється в латиській мові, в якій існують два дієслова із значенням «терпіти»: «pati» і «tolerantia». Перше означає смирення, терпіння, друге – не просто смиренне терпіння, а як стійка активна позиція людини, добровільне перенесення страждань.

Відповідно до Декларації принципів толерантності, схваленої Генеральною конференцією ЮНЕСКО (1995), «...толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості...» [1].

У античній філософії Аристотель толерантність співвідносив з цілим рядом інших феноменів або понять, серед яких особливий серединний душевний склад. Для Платона це соціальна згуртованість, Г. Лейбніц розглядав толерантність як ступінь згоди між людьми, Дж. Локк – віротерпимість, а для І. Канта толерантність виступала як доброта. У сучасних філософських концепціях толерантність згадується в зв'язку з проблемами лібералізму, національної ідентичності та мультикультуралізму.

У сучасній філософії найбільш глибоко проблеми толерантності розробляються М. Хом'яковим («Толерантність: парадоксальна цінність»), В. Лекторським («Про толерантність, плюралізм і критицизм»), який розробив філософські моделі толерантності, створив класифікації цього явища; Н. Кругловою (вивчала генезис та типологію толерантності), Е. Магометовой (розглядала толерантність як принцип культури) та ін.

Толерантність розглядають як партнерство у спілкуванні, як суб'єкт-суб'єктну взаємодію (І. Бех, А. Петровський), формування культури діалогу (М. Бахтін, В. Біблер), формування установок толерантної свідомості (О. Асмолов, Г. Солдатова, Л. Шайгерова), як здатність індивіда без заперечення та протидії сприймати чужі думки, стиль життя, характер поведінки та інші особливості, що в сумі складає основу відмови від агресії (С. Бондирева, Д. Колесов).

Виділяють чотири основні методологічні підходи до розуміння толерантності:

– аксіологічний підхід пояснює толерантність як «цінність-в-собі» (Г. Маркузе, П. Ніколсон) або, принаймні, як одну з цінностей ліберальної демократії;

– ідеально-типовий підхід, прихильники якого (Дж. Ролз та інші представники деонтологічного лібералізму) бачать у толерантності певний моральний ідеал, до досягнення якого суспільству необхідно прагнути. Цей підхід бере свій початок від нормативно-раціоналістичного погляду Е. Канта на толерантність, заснованого на концепції природних невідчужуваних індивідуальних прав;

– онтолого-історичний підхід розглядає толерантність як певний спосіб співіснування груп в історії. Такий підхід використовує М. Уолцер у своєму дослідженні, присвяченому п'яти режимам толерантності;

– конфліктний дослідницький підхід до толерантності детально розробляють Ш. Муфф, Ж. Лаклан, Б. Капустін. Згідно з ним, толерантність – це не скасування боротьби, не протилежність їй, а ніщо інше, як боротьба в певних межах, які не можна визначити апріорно, оскільки їх формує практика боротьби.

Розглядаючи феномен толерантності, Г. Бардієр стверджує, що суб'єкти толерантності — це суб'єкти основних видів людської діяльності (спілкування, пізнання, праці та ціннісно-орієнтаційної діяльності), що задає соціальний контекст значущості відмінностей, а об'єкти толерантності — це носії відмінностей (ситуації, люди) [2].

Дослідниця Г. Солдатова виокремлює чотири основні ракурси толерантності: психологічну стійкість; систему позитивних установок; сукупність індивідуальних якостей; систему особистісних і групових

цінностей. Цікавим є її погляд на критерії толерантності, як-от: рівність; взаємоповага, терпиме ставлення до різних груп; рівні можливості для участі в політичному житті всіх членів суспільства; свобода віросповідання; співпраця і солідарність у вирішенні загальних проблем; позитивна лексика тощо [3].

Дослідники О. Орлов та О. Шапіро диференціюють розуміння феномена толерантності, до складу якого належать: природна толерантність — відвертість, допитливість, довірливість — властива маленькій дитині, асоціюється з якостями її Я (толерантність типу А); моральна толерантність — терпимість, асоційована з особистістю (зовнішнім Я людини), тобто (толерантність типу Б); етична толерантність — сприйняття, довіра, асоційована з сутністю або внутрішнім Я людини (толерантність типу В) [4].

У своїх дослідженнях С. Щеколдіна виокремлює кілька рівнів толерантності: цивілізаційний (відсутність насильства в контактах різних культур і цивілізацій); міжнародний (умови співпраці та мирного співіснування держав незалежно від їх величини, економічного розвитку, етнічної та релігійної приналежності їх населення); етнічний (терпимість до чужих способу життя та звичаїв, традицій, думок, ідей); соціальний (партнерська взаємодія між різними соціальними верствами суспільства, його владними структурами, коли визнається необхідність такого співробітництва і повага до позицій сторін) та індивідуальний (повага до 193 іншої особи, розуміння того, що існують погляди, відмінні від власних).

Аналіз різних підходів до поняття «толерантність» вказує, що науковці розглядають її як соціальну цінність, норму соціального життя, принцип людських взаємин, поведінки та якості особистості.

Отже, констатуємо, що толерантність – багатоаспектне поняття, воно може розглядатися з одного боку як ціль і результат виховання, яке супроводжується формуванням певних моральних позицій, а з іншого – моральна якість особистості, яка виявляється у характерній поведінці і вчинках.

Список використаних джерел

1. Декларації принципів толерантності // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 3/4. – С. 175-179.
1. Барднер Г.Л. Социальная психология толерантности / Г.Л. Барднер. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. – 120 с.
2. Солдатова Г.У. Жизнь в мире с собой и другими: тренинг толерантности для подростков / Г.У. Солдатова, Л.А. Шайгерова, О.Д. Шарова. – М. : Генезис, 2001. – 112 с.
3. Миракян З. Х. Проблема толерантности в межличностном общении / З. Х. Миракян. – Режим доступа: http://www.pglu.ru/lib/publications/University_Reading/2009/VI/uch_2009_VI_00016.pdf

Куліченко Тетяна Сергіївна

Запорізький національний університет

Науковий керівник: Бойко Ганна Валентинівна, кандидат психологічних наук, доцент

Запорізький національний університет

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ

Державний розвиток України, на сучасному етапі, характеризується складністю, неоднозначністю, а в ряді випадків і суперечливістю, що зумовлено низкою зовнішніх і внутрішніх факторів, що мають суб'єктивний і об'єктивний характер. Перемоги у сфері реформ залежить від наявності ефективного суспільного механізму регулювання і забезпечення порядку загалом.

Відомо, що будь-які суспільні зрушення, які відбуваються за допомогою соціальних проєктів, мають ефективніший вплив на суспільство за умови їх належного наукового забезпечення. Ситуація, що зараз склалася в країні, свідчить, що вкрай необхідно наукове осмислення комплексу соціально вагомих проблем, зокрема соціальної відповідальності.

Тому метою дослідження є пошук початку розуміння соціальної відповідальності в суспільстві, а також яким чином воно змінювалось впродовж історичного розвитку.

Розвиток соціальної відповідальності в суспільстві став багатомірним процесом, який був не минулим. Феномен соціальної відповідальності можна порівняти з розвитком самого людства. Припустимо, що суспільство би виникло, але йому не був би притаманний розвиток, то імовірно, воно швидко загинуло, бо не змогло б пристосуватися до змін.

Життя, людське існування та існування суспільства будується лише за допомогою розвитку. Тому джерелом розвитку є не зовнішній поштовх, а внутрішня суперечка всіх явищ і процесів. Внаслідок цього, розвиток – це саморух [1].

Для зазначення розвитку суспільства, як соціальної складової найчастіше використовують термін «сталий розвиток» (англ. – sustainable development), який сьогодні починає сприйматися в усьому світі як універсальне поняття, як модель цивілізованого розвитку, сталий також означає життєдайний, безпечний та корисний для людей, кожної окремої особистості та суспільства в цілому.

Соціальна складова сталого розвитку орієнтована на людський розвиток, на збереження стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Концепція соціальної відповідальності є засобом гармонізації, покращення життя суспільства, наслідком якого є забезпечення збалансованого (сталого) розвитку суспільства [2].

Соціальна відповідальність є тією основою, на якій побудовано майже уся система взаємовідносин у суспільстві. Вона виступає невід'ємною складовою у системі відносин особистість-державо-підприємництво-суспільство.

Як і будь-який глобальний феномен соціальна відповідальність розвивалась з початку об'єднання людей в суспільство, осмислення ними потреби в колективній допомозі. Аналіз історичної складової соціальної відповідальності ґрунтується на узагальненні праць вітчизняних та зарубіжних науковців, що дало можливість виділити декілька етапів її розвитку:

Перший етап – колективна відповідальність у первісному суспільстві, що мала примітивний характер і була наслідком потреби людей у самозбереженні як родової сутності.

Другий етап – етнічно-класова відповідальність у доіндустріальних суспільствах, в період розподілу праці, виникнення і розвитку приватної власності та держави.

Третій етап – національно-класова відповідальність в індустріальних суспільствах. Характеризується розширенням відповідальних зв'язків, чому сприяло створення світового капіталістичного ринку.

Четвертий етап – загальнонаціональна відповідальність в умовах постіндустріального суспільства, яка удосконалюється на власній основі та приймає всезагальний характер взаємної відповідальності всіх суб'єктів діяльності в масштабах суспільства. Створюється в інтересах збереження цілісності соціальної системи та забезпечення умов для прогресивного розвитку всього суспільства і кожної людини.

П'ятий етап – загальнолюдська відповідальність в умовах подальшого розвитку цивілізації.

Тобто, на глобальному рівні соціальна відповідальність окреслює пріоритети світового розвитку, людської цивілізації починаючи від потреби людей у виживанні, закінчуючи міжнародним домовленостям щодо запровадження суспільного розвитку.

Отже, основними пріоритетами розвитку соціальної відповідальності в суспільстві завжди були і будуть: обов'язки особистості перед своєю совістю та суспільством, вільний доступ широких верств суспільства до культурних надбань, що і забезпечить високі соціальні стандарти життя.

Соціальна відповідальність усіх учасників суспільних відносин і держави має бути взаємною. Гармонійне поєднання аспектів соціальної відповідальності є запорукою розбудови морально-етичного, демократичного та соціально-орієнтованого суспільства.

Соціальна відповідальність є тим фундаментом, на якому розбудована вся система відносин у суспільстві. Таким чином, для розвитку дослідження необхідно розглянути як розвивалися погляди на соціальну відповідальність у світі, а також який вплив вони мали на історію України.

Список використаних джерел

1. Гришук В. К. Соціальна відповідальність : навч. посіб. / В. К. Гришук. – Львів : Львівський державний ун-т внутрішніх справ, 2012. – 152 с.
2. Куценко В. Й. Соціальна відповідальність / В. Й. Куценко // Конспект лекцій з дисципліни «Соціальна відповідальність». – Дніпропетровськ : ДНУ, 2014. – 51 с.
3. Охріменко О. О. Соціальна відповідальність : навч. посіб. / О. О. Охріменко, Т. В. Іванова. – К. : Національний технічний ун-т України «Київський політехнічний інститут», 2015. – 180 с.

Лук'янчук Дар'я Іванівна

Запорізький національний університет

Науковий керівник: Сабліна Світлана Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент

Запорізький національний університет

ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ ЯК ВИЯВ СИНТАКСИЧНОЇ СПЕЦИФІКИ БУДЕННОСТІ В РОМАНІ ТАРАСА ПРОХАСЬКА «НЕПРОСТІ»

Буття буденне (буденне буття, буденність) – ключове поняття метаантропології, що окреслює вимір людського буття, у межах якого відтворюється родове та цивілізаційне буття людини [3]. Проблема вияву мовної типізації буденності ще тільки розглядається як об'єкт дослідження в українському мовознавстві. Тому мета розвідки передбачає аналіз однорідних членів речення як маркерів побутовізму в романі Т. Прохаська «Непрості».

При дослідженні синтаксичної специфіки опису буденності ми виявили, що ускладнення речень однорідністю дуже показове як загальний прийом, так і характеризувальний щодо ідіолекту Т. Прохаська. Зокрема в романі «Непрості» письменник уживає такі однорідні ускладнювальні компоненти: однорідні підмети (*Але Станиславів, Львів і Арджелюджа опинилися за забороненою лінією на Чорногорі* [2]);

однорідні присудки (*Він дивився на карту, читав назви вголос і ставав щасливим вже від цього* [2]); однорідні означення (*Коли Франц вибирав місце, він дбав, щоб там було добре у всіх чотирьох станах – ходити, стояти, сидіти і лежати...* [2]); однорідні обставини (*Ніщо не перешкоджало йти ні на схід, ні на південь, ні на південний схід* [2]); однорідні додатки (*Якраз розцвіли квіти пасіофрута зі всіма своїми хрестами, молоточками, цвяхами і списами...* [2]); однорідні головні члени односкладного речення (*Плеска, Опреса, Темпа, Апеска, Підпула, Себастьян. Шеса, Шешул, Менчул, Білін, Думень, Петрос, Себастьян* [2]). (*Ходити, стояти, сидіти, лежати* [2]).

Однорідні члени часто вживаються у висловлюваннях вільного повсякденного спілкування, тому що вони є зручними для розмовного мовлення синтаксичними компонентами. Під час говоріння людина висловлює свої думки, а тому потребує максимального вираження емоцій та почуттів. Саме тому однорідні члени максимально демонструють можливості передачі побутової буденності в її деталізації, градації й емоційності. Вони створюють ефект живомовності, спонтанності й невимушеності спілкування (<...> *Себастьян відчув шалене скручування і розпрямлення підземних вод, замальовування і стирання світів, перетворення двадцяти попередніх років на насінину* [1]).

В аналізованому романі Т. Прохасько порівняно часто вдається до прийому деталізації описуваних явищ шляхом реалізації її синтаксичною однорідністю. Можна стверджувати, що одним із упізнаваних прийомів цього письменника при описі картин буденності є якраз уживання однорідних членів речення, як ось у цьому прикладі: *Впізнавалися драбини, клинчики, півклинчики, триклинчики, сорок клинців, жовтоклинчики, зубці, кантівка, кратка, безконечна, півбезконечна, кучер, перерва, крижик, дряшпанка, кривулька, зірнички, звізди, сонце гріє, півсонця, місяці, півмісяці, штерна, місяць світить, місячні вулички, веселка, фасулька, ружі, півружі, жолудь, цвітулька, чорнобривка, колосівка, смерічки, соснівка, озірочки, гвоздики, барвінок, косиці, вісик, зозулені черевички, бечкова, сливова, барабулька, гіль, перекотиполе, коники, баранчики, коровки, собаки, козлики, олені, півники, качки, зозулі, журавлі, білокрильці, пструги, воронячі лапки, баранячі роги, заячі вушка, волове око, метелики, бджоли, слимаки, павуки, головкате, мотовило, граблі, щіточки, гребінчики, топіріці, рискалики, човники, боклажки, решітка, скрині, попружечки, ретізки, бесази, ключі, пацьорочки, берівочки, кожушки, порошниця, парасолі, образки, хусточки, шнурки, миски, хатка, віконця, стовпи, жолобець, церківки, монастирі, дзвінички, каплички, кручені рукави, писані рукави, косий насочок, ільчата, дзьобенкова, хрестата, зубкатенька, плетінка, чиновата, княгинька, ключкова, кривулька, крапочки, стріпата, крилата, очката, павукова, чичкова, глукова, думерова, буклажок, тайна, черешинова, малинова, вазон, пагоніць, парасочки, вітрячок, бендюги, гачки, медівнички* [1]).

Отже, ускладнення речення однорідними членами є типовим виявом буденності, оскільки такі члени виступають комунікативними компонентами, за допомогою яких деталізовано й емоційно-експресивно увиразнено висловлювання як у повсякденному спілкуванні, так і в художньому тексті. Однорідні члени створюють такі комунікативні ефекти як живомовність, спонтанність та невимушеність розмовно-побутового мовлення.

Список використаних джерел

1. Прохасько Т. Б. НепрОсті. Бібліотека української літератури «УкрЛіб». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=15285>
2. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології : навч. посіб. зі словником. видання 4-е перероблене та доповнене. Київ: КНТ, 2016. С. 253.

Суховій Лідія Анатоліївна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ОНЛАЙН КУРСИ З ГЕНДЕРНИХ ПИТАНЬ НА ПЛАТФОРМІ PROMETHEUS

Все частіше у суспільстві постає питання гендерної рівності, які розглядаються з точки зору суспільства, політики [2, с. 16], освіти [1, с. 9], громадськості, фізіології тощо. Гендерна рівність несе у собі значення про рівні права між чоловіком та жінкою у суспільстві, а саме можливість самореалізації у будь-якій сфері розвитку, участь у різноманітних громадських, політичних проєктах, економічний та культурний розвиток.

Поряд із важливими питаннями гендерної рівності не залишаються осторонь питання інформатизації суспільства, зокрема інформатизації освіти. До напрямків використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті відноситься забезпечення глобального освітнього інформаційного середовища та підвищення якості навчально-виховного процесу [4, с. 33].

Для розширення кордонів обізнаності про гендерні питання є можливість пройти відповідні онлайн курси, які дають змогу вивчити та розглянути питання про гендерні відносини та зацікавлення цікавих

сторін. Слід зазначити, що масові відкриті онлайн курси отримують все більшу популярність з рахунок реалізації принципу відкритості освіти, безкоштовності, незалежності від соціального становища [3, с. 137], статі, фінансової спроможності тощо.

На сьогодні є три найбільш відомих україномовних освітніх платформи: EdEra, Prometheus та ВУМ (Відкритий університет Майдану).

На сайті Prometheus є можливість ознайомитись з такими курсами: «Гендерно орієнтоване бюджетування для розвитку громад», «Жінки та чоловіки: гендер для всіх».

Якщо взяти до уваги курс «Гендерно орієнтоване бюджетування для розвитку громад», то на перший погляд то він здається доволі невеликим, адже складається лише з 4 тижнів та 4 тестів. Він стосується розгляду означеної проблеми у сучасному суспільстві, потреб соціуму, розбору поняття «гендер», «гендерно орієнтований бюджет», пояснень, як уникнути конфліктів у громадах, як створити злагоду у суспільстві тощо. Цей курс буде цікавим та необхідним для різних груп населення, які мають справу з кошторисом громади, вирішенням проблеми гендерного виховання та рівності у суспільстві. Адже організатори та керівники курсу вважають, що необхідно орієнтуватись та вдовольняти потреби як жінок так і чоловіків.

Курс розподілений на тижні, де кожен тиждень має заняття у вигляді відео-лекції, на 1 тижні – 5 лекцій, на 2 тижні – 5 лекцій, на 3 тижні – 6 лекцій, на 4 тижні – 5 лекцій. Після лекцій надаються додаткові матеріали та відео, список використаних джерел до кожного модулю та відео-заняття.

Після ознайомлення та вивчення матеріалу необхідно пройти тестування для розуміння засвоєння інформації. Тести розроблено дуже лояльно та доречно, беручи до уваги лише вивчений матеріал у запропонованих модулях. Для проходження тестування надається лише 2 спроби, після чого результати користувача надсилаються організаторам курсу. За умови виконання усіх тестів та проходження їх більше ніж 61% користувачам у найближчі декілька днів буде надісланий електронний сертифікат про проходження курсу.

Курс під назвою «Жінки та чоловіки: гендер для всіх» створений для того, щоб пояснити суспільству, що на даний момент світ почав нормально сприймати рівність чоловіків та жінок. Саме про це розповідається під час вивчення курсу, представленні вибірково моменти з поясненням позитивних якостей таких змін, розглядаються питання виховання та освіти, молоді та праці, політики, дискримінації тощо.

Ці знання можливо набути під час 5-ти тижневого курсу. Інформацію надано у відео-уроках: 1 тиждень – 6 відео, 2 тиждень – 4 відео, 3 тиждень – 4 відео, 4 тиждень – 4 відео, 5 тиждень – 6 відео.

Після ознайомлення з інформацією, як і у попередньому онлайн курсі, необхідно пройти тестування. Користувачу пропонується 2 тестування, які відрізняються складністю, що відповідає базовому або експертному рівню. Якщо користувачі обирають базовий рівень, то для отримання сертифікату їм необхідно набрати 45% балів. Якщо користувачі проходять експертний рівень, то необхідно пройти спочатку базовий тест, а потім експертний та набрати не менше 75% балів.

Отже, переглянувши кожен з курсів, можна зрозуміти, що вони розроблені за останніми вимогами надання онлайн освіти. Всі курси є дієвими та цікавими. Кожен з них налаштований на різних користувачів, підібрано актуальні факти, події, щоб кожному користувачу було цікаво. Кожен з обраних курсів відрізняється структурою, наповненням, кількістю завдань та методами викладання інформації.

Список використаних джерел

1. Воровка М. І. Інституціоналізація гендерних досліджень в Україні. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* 2019. Т.1. №63. С. 5–10.
2. Кормич Л. І. Гендерні відносини: сутність та значення в суспільно-політичному розвитку. *Актуальні проблеми політики.* 2013. Вип. 49. С. 16–22.
3. Шарова Т.М., Шаров С.В. Масові відкриті онлайн курси як можливість підвищення конкурентоспроможності фахівця. *Молодий вчений.* 2018. Т. 9. №61.1. С. 137–140.
4. Шарова Т.М., Москальова Л.Ю. Ретроспективний аналіз розвитку інформаційного суспільства. *Актуальные научные исследования в современном мире.* 2018. Т. 7. №39. С. 31–35.

Кузик Яна Дмитрівна

Чернівецький Національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Гуцуляк Наталя Михайлівна, кандидат психологічних наук, доцент

Чернівецький Національний університет імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ЖІНОК КЛІМАКТЕРАЛЬНОГО ВІКУ

Клімактеральний період, як один із ключових етапів кризи середнього віку у жінок, неминуче впливає на всі сфери життя жінки, створюючи невідомі раніше умови для її життєдіяльності, через що виникає необхідність швидко адаптуватись о них. Основного впливу зазнає психологічний та фізичний стан жінки, і,

як наслідок, зміна не тільки уявлень про подальше життя, але і реконструювання картини себе самої. І на самоствавлення, як важливу складову самосвідомості, припадає левова частка перебудови.

Існує значна кількість позицій щодо психологічної природи ставлення особистості до себе. Найпоширенішою є думка, згідно з якою ставлення до себе розглядається у мотиваційній сфері. Такої позиції притримуються Л.Є. Адамова, О.О. Кондрашихіна, О.А. Столярчук, О.П. Таран. Інші ж учені, такі як, Т.М. Кочеткова, Л.З. Сердюк, Т.К. Терра, пов'язують самоствавлення з емоційною сферою. О.В. Гуменюк, Р.В. Каламаж, О.М. Леонтєв, І.Г. Радул, С.Л. Рубінштейн пов'язують самоствавлення із формою психічної діяльності, що реалізується у мотиваційно-емоційній сфері.

Дослідженням психологічних особливостей жінок у клімаксі в аспекті вивчення їхнього психоемоційного стану займалися О.В. Бацилєва, А.А. Корольова; питання соціальної самореалізації жінок клімактерального віку цікавили О.О. Овсяника та О.Б. Станковську, Т.М. Титаренко; в напрямку вивчення самоствавлення та самооцінки жінок у клімаксі можна відзначити праці І.В. Нікітіної та О.Ю. Стрижицької.

Т.М. Титаренко, розробник теоретичної моделі життєвого шляху особистості, підкреслює, що всі процеси змін і розвитку особистості, що викликані ситуацією кризи, мають цілком закономірний характер та власну логіку, яку вже вибудовує особистість проживаючи їх.

С.Д. Максименко вказує на особливе значення клімактерального періоду, саме як духовної кризи особистості, що пов'язана з початком біологічного в'янення, втратою репродуктивної здатності та скороченням подальшого життя. Т.М. Титаренко окремо наголошує на складності та болючості кризи середнього віку, як одного із переломних моментів, який безпосередньо пов'язаний із настанням клімактеричного періоду.

Розглядаючи самоствавлення, як широку і об'ємну структуру, Л.Ю. Айснер та Т.В. Терешонок стверджують, що самоствавлення жінок у клімактеральному періоді варто розглядати саме в фокусі загальної якості життя та індивідуального здоров'я жінки. Адже на сучасному етапі розвитку суспільства вже не доцільно розглядати індивідуальне здоров'я тільки з медичної точки зору. Це поняття необхідно розглядати як загальну здатність індивіда до адаптації, самозбереження й самореалізації в умовах життєвої ситуації.

Поряд із цим, В.М. Астахов наголошує, що у значній кількості жінок із клімактерієм значно знижується рівень самовпевненості, виникає негативне ставлення до себе, відчуття невиконаного обов'язку (навіть якщо діти у неї вже є), посилюються та утворюються нові внутрішні конфлікти. Також у даних жінок знижуються самосприйняття та самоповага, що обумовлює загальне зниження оцінки власного «Я» та ослаблення самого образу «Я». Жінкою не сприймаються доцільними її досягнення та принципи стосовно соціально-нормативних критеріїв моральності, успіху, соціального схвалення тощо.

Грунтуючись на даних теоретичного аналізу на першому етапі емпіричного дослідження ми зосередили увагу на виявленні особливостей самоствавлення та самоцінності жінок у клімактеральному віці та тих жінок, які в цьому ж віці ще не стикнулись із цим станом. Аналіз різноманітних компонентів самоствавлення жінок у клімаксі та без ми розпочали із методики «Шкали самоповаги» М. Розенеберга для визначення рівня самоповаги досліджуваних обох груп. Зважаючи на важливість культурно-соціального аспекту в формуванні самоповаги та самоствавлення в загальному, ми вирішили врахувати в якості додаткового фактору місце проживання жінок, зокрема село це чи місто.

В результаті проведення даної методики, нам вдалось встановити певні відмінності між рівнями самоповаги, зокрема, у жінок у клімактеральному віці самоповага узагальнено знаходиться в більшості на середньому і заниженому рівні. При цьому, важливо відмітити, що розподіл рівнів відрізняється між жінками, що живуть у провінціях та містах. У жінок, які живуть у селі, переважає середній та занижений рівень самоповаги у період клімаксу, в той час як у міських жінок він більшою мірою середній і тяжіє до високого. Враховуючи культурні особливості, що на даний час хоч і стираються між селом і містом, але все таки мають значення, можна припустити, що повага до себе жінки в селі більше пов'язана із роллю матері, господині, берегині сім'ї та народженням дітей може страждати, так як через фізіологічний стан певні з цих функцій втрачаються. У жінок у місті, як би там не було, спектр можливої діяльності ширший, і звісно сімейний інститут для них важливий не менш, але з настанням клімаксу є більший простір для діяльності і реалізації себе як жінки, що підтримує рівень самоповаги.

При цьому, показники рівнів самоповаги у жінок без клімаксу якісно відрізняються, оскільки в основному розподілились між середнім та високим рівнями. Крім того, по всіх рівнях самоповаги жінки без клімаксу показують вищі показники нормативної самоповаги. Враховуючи однаковий діапазон віку, місця та умов проживання, можна попередньо припустити, що одним із факторів такої відмінності може слугувати саме настання клімактерального періоду у одній з груп жінок. Саме цей факт може слугувати стресовим фактором для жінок та могло вплинути на пониження самоповаги.

Отже, в результаті першого етапу емпіричного дослідження вже встановлено вплив клімаксу на психологічні особливості та структуру самоствавлення жінок. Подальші дослідження в даній сфері дозволять уточнити характер впливів клімаксу, як вікової кризи на самоствавлення жінок, сформувати методи продуктивного їх пропрацювання, адаптації жінок та покращенню загальної якості життя в цей період.

Малієнко Ганна Валентинівна

Харківський національний університет мистецтв імені І.П. Котляревського
 Науковий керівник: Борис Ігор Олександрович, заслужений діяч мистецтв України, доцент
Харківська державна академія культури

СПЕЦИФІКА РОБОТИ ПРОФЕСІЙНОГО РЕЖИСЕРА В ФОРМАТІ ТЕАТРУ-СТУДІЇ

Театральна педагогічна практика, яка базується на відкриттях видатних митців сцени, засновників власних театральних шкіл та лабораторій, К. Станіславського, М. Чехова, Є. Вахтангова, В. Мейерхольда, Б. Брехта, Л. Курбаса, Є. Гротовського та ін., не припиняє стрімко оновлюватися, збагачуючись досвідом гуманітарних та природних наук, насамперед, психології.

Студійний педагогічний процес має свої певні риси, особливо, коли мова йде не просто про роботу з акторами-аматорами, а ще й з акторами-підлітками. Складності, з якими стикається режисер, коли починає працювати з дітьми, з різним рівнем обдарованості та соціальних навичок, вимагають розробки сучасних педагогічних технологій, враховуючи знання вікової психології, що відкривають нові способи спілкування режисера з акторами.

Якщо в професійному театрі пріоритетним завданням режисера завжди є створення вистави, то в дитячому колективі перед режисером постійно виникає проблема визначення, що зараз є найголовнішим – саме репетиційний процес, чи підтримання атмосфери групової комунікації, без якої це створення неможливе. Іншою є і мотивація акторів, які приходять до театральних закладів, бажаючи проявити свої здібності, але, перш за все, отримати задоволення від спільної творчої діяльності. Результатом плідної роботи режисера з акторами безперечно є вистава – хвилююча зустріч з глядачем, але не менш цінним досягненням цієї праці на різних етапах педагогічного процесу, і в цьому одна з найсуттєвих відмінностей від професійного театру, є не тільки акторська, але й внутрішня особистісна трансформація учнів.

Режисер бере на себе дуже важливу місію, що поєднує в собі професійні, психологічні і терапевтичні аспекти – через світ театру, через акторські техніки розширити уявлення про життя, допомогти підростаючій людині відкритися, побороти складні внутрішні конфлікти, а також налагодити взаємодію з іншими. І в цьому процесі режисер не нав'язує задачу, а скоріше йде слідом за інтересом юних акторів, підтримуючи зацікавленість, бажання досягнути якомога більше, постійно оновлюючи матеріал та забезпечуючи різноманітність репертуару.

Застосування методик, що поєднують акторські та психологічні завдання, допомагає студійцям розуміти власні емоційні прояви, уважно ставитись до партнера, орієнтуватись у розмаїтті відтінків відчуттів. Усвідомлення емоційного контексту у відносинах з іншими сприяє відчуженню та контролюванню межі та швидкості наближення одної людини до іншої. Крім того, дитина з родини, де заборонена гучна мова, де не має звички висловлювати почуття, де мало говорять про ніжність та любов, або не кажуть про власну злість, отримує можливість «прожити» це на сцені, збагачуючи свій досвід та способи прояву себе.

Символічна мова театру дозволяє сприймати світ не тільки у повсякденному контексті, але й захоплюватись його непізнаністю, неосяжністю, бачити його очима митця і дослідника, з натхненням відкривати зв'язки між багатьма речами. Через формат навчальних етюдів та обговорення з режисером відпрацьовується налаштування акторів на культурне середовище, в якому діють персонажі.

Важливою властивістю дитячих та юнацьких театральних закладів є гендерний аспект, який практично не досліджується в контексті театральної педагогіки. Адже більшість учасників аматорських театральних колективів – це дівчини, що, на жаль, в нашій країні обумовлено сформованими культурними стереотипами, де творча діяльність хлопців не достатньо підтримується. Проблема виникає у виборі матеріалу для постановки, враховуючи те, що більшість ролей в літературно-художніх джерелах чоловічі, і вимагає від режисера створення нової, дуже обережної та уважної інтерпретації тексту, яка б не викривляла, а навпаки зберігала зміст твору, органічно входила в його художній світ, і в той же час надавала б можливість юним актрисам проявити свій творчий та особистий потенціал. Під час розподілу ролей режисер також повинен враховувати, щоб запропонована роль відкривала нові перспективи для учня, дозволяла знайти свій новий прояв, і в той же час не була занадто складною, насиченою багатьма рисами, що не притаманні дитині.

Обираючи психолого-педагогічний підхід, режисер створює безпечний для актора-підлітка творчий простір, де в атмосфері довіри стає можливим розкриття та розвинування акторських якостей через становлення особистості, етичних, духовних та світоглядних орієнтирів, шляхом знайомства зі світовими літературно-художніми джерелами та їх інтерпретації мовою театру.

Розділ другий

Мистецтвознавство, культурологія, філологія, історія

УДК 347.77/.78(045)

Космін Леонід Георгійович
Заслужений працівник культури України
Харківська державна академія культури

ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СЦЕНІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ

Стаття присвячується особливостям авторського права та інтелектуальної власності у сценічному мистецтві в сучасних умовах, вміння використовувати правовий захист авторського права та інтелектуальної власності. Ціль статті, проаналізувати умови регулювання творчої діяльності в Україні, встановлення належної процедури захисту авторського права та інтелектуальної власності, звернути увагу педагогів творчих дисциплін в процесі читки лекцій, на державно-правовий захист авторського права та інтелектуальної власності у сценічному мистецтві.

Ключові слова: сценічне мистецтво, авторське право, інтелектуальна власність, правовий захист.

Кожен автор повинен мати не тільки спеціальні творчі природні та професійні здібності, а й величезні знання у галузі права, досвід та інтуїцію. І чим глибші й ґрунтовніші знання з різних сфер життя і культури, тим легше буде йому здійснювати свою творчу діяльність. Авторське право суб'єктів сценічного мистецтва дуже специфічне, адже твори митців мають багато особливостей. У сценічному мистецтві особливістю є те, що твір може включати в себе багато об'єктів авторського права: драматургію, сценарій, музику, хореографію. Важко відмежувати хто є автором, хто має суміжні права.

Великою проблемою у митців сценічного мистецтва є відсутність розуміння про свої права та обов'язки щодо твору, що дає порушнику шанс на крадіжку твору. Оскільки випадки порушень авторського права почастішали, потрібно негайно вирішувати проблему, попередити відповідні порушення.

Якщо належним чином авторам забезпечити свої права, імовірність ризиків його порушення буде дуже низькою, тому не потрібно буде в майбутньому нести витрати на юристів і судові процеси, але головне, що митець, право якого порушено повинен довести факт його порушення. Лише у суді можливо отримати відповідний захист. На даний час немає достатньої кількості наукових джерел, до яких може звернутися митець сценічного мистецтва за інформацією стосовно захисту свого авторського права.

Метою статті є дослідження особливостей правового аспекту захисту інтелектуальної власності у сценічному мистецтві і авторського права митців.

Захист інтелектуальної власності у сценічному мистецтві – тема достатньо цікава, але дуже складна. Для її вивчення і висвітлення необхідний аналіз джерел різних галузей. Особливості творчості діячів сценічного і кіно-мистецтва втілено в працях Захави Б. Е., Бурлакова С.Ю., Петрова М.В., Терещенко М. С. та інших.

У праці Захави Б.Е. «Майстерність актора та режисера» встановлено безпосередню специфіку роботи режисера, його психологічні особливості, основні аспекти створення сценічного образу [6].

Робота Бурлакова С.Ю. «Поняття кінематографічного твору як об'єкта авторського права» встановлює характеристику кінематографічного твору як об'єкта авторського права, особливості інтелектуальної власності режисера кіно, проблематику захисту його прав [4].

Робота Петрова М.В. «Авторське право на твір кіно та телебачення» зазначає про специфіку авторського права режисерів кіно та телебачення, основні характеристики кінематографічного твору як об'єкту авторського права, основні його ознаки та форми захисту [9].

У науковій праці Терещенко М.С. «Режисер і театр» встановлено основні аспекти діяльності режисера театру, його права на твір, розподіл зобов'язань між членами театрального колективу, особливості психології при створенні вистави [10].

Джерелами авторського права є нормативно-правові акти, які містять норми, що регулюють відносини, пов'язані зі створенням творів літератури та мистецтва. Щодо розгляду правових аспектів авторського права були застосовані такі законодавчі акти: Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року.; Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів і фонограм, Закон України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом,

імпортом дисків для лазерних систем зчитування», Постанова Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження розміру винагороди (роялті) за використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм та порядку її виплати», Постанова Кабінету Міністрів України «Про розмір відрахувань виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах, Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, Всесвітня конвенція про авторське право, Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення, Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм, Угода про торговельні аспекти прав на інтелектуальну власність, Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Договір ВОІВ про авторське право., Договір ВОІВ про виконання і фонограми.

Право інтелектуальної власності як правовий інститут – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері створення, використання й охорони результатів творчої діяльності.

Авторське право – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають внаслідок створення і використання творів літератури та мистецтва [5. С.1].

Головним завданням авторського права — є примноження культурної спадщини суспільства. Автору надаються виняткові права дозволяти та контролювати належне використання свого твору іншими особами, отримуючи з цього матеріальну вигоду.

Принципи авторського права поширюється на твори літератури та мистецтва, які є результатом творчої діяльності, незалежно від призначення, способу і форми їх вираження.

Авторське право виконує чотири функції.

1. Визнання авторства та охорона творів літератури та мистецтва. З моменту створення твору встановлюється його захист.

2. Встановлення режиму використання творів. Норми авторського права передбачають, хто і на яких умовах має право використовувати твір.

3. Наділення авторів творів літератури і мистецтва та інших правовласників, комплексом особистих і майнових інтелектуальних прав.

4. Належний захист авторських прав у сценічному мистецтві.

У сценічному мистецтві твір як результат творчої діяльності автора стає об'єктом авторського права лише коли він виражений в об'єктивній формі, безпосередньо пов'язаний з можливістю його відтворення. Певні думки та ідеї митця, які існують лише у його голові не охороняються авторським правом. Для визнання твору об'єктом авторського права не вимагається завершеності роботи, адже в ЗУ «Про авторське право і суміжні права» встановлено однакову охорону як закінчених творів, так і незавершених.

Право авторства твору - це сукупність норм, які регулюють відносини, що виникають у сценічному мистецтві внаслідок створення митцем і використання ним творів літератури та мистецтва.

Об'єктом авторського права митця є матеріальне втілення творчої праці, певна речова форма результату інтелектуальної діяльності.

Види об'єктів авторського права у сценічному мистецтві:

1. Літературні письмові твори;
2. Музичні твори із текстом і без тексту;
3. Драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;
4. Аудіовізуальні твори;
5. Твори образотворчого мистецтва;
6. Фотографічні твори, у тому числі твори виконані способами, подібними до фотографії;
7. Твори ужиткового мистецтва, які використовуються для створення сценічного образу;
8. Сценічні обробки творів, придатні для сценічного показу;
9. Збірники творів, збірники обробок, інші складні твори які є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;

10. Тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів [5. С.5].

Об'єктом авторського права митця, у сценічному мистецтві, є результат матеріального втілення творчої праці, в певній формі інтелектуальної власності (залежно від змісту його називають літературним або художнім твором).

Саме тому результати творчої діяльності, на відміну від об'єктів речового права мають ідеальну природу, не зношуються і не втрачають свої властивості. Отже, з огляду на це об'єктом авторського права у сценічному мистецтві є результат творчої діяльності людини (митця), який охороняється відповідно чинному законодавству.

Інтелектуальна власність є результатом творчої діяльності будь-якої людини.

У статті 54 Конституції України встановлено, що кожному гарантується свобода літературної, художньої, наукової та технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. [8. С.10].

Відповідно до статті 2 Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, до неї відносяться права на наукові, літературні, художні об'єкти, а також захист проти недоброросовісної конкуренції та інші права, які відносяться до індивідуальної діяльності у науковій, виробничій, літературній та мистецькій галузях [7. С.1].

Інтелектуальна власність притаманна творчій діяльності. Натомість творчість - це розумова праця, яка спрямована на отримання чогось якісно нового, того, що буде відрізнятися своєю оригінальністю, неповторністю, цілісністю та унікальністю. Залежно від якісних характеристик цього твору буде встановлюватися його цінність.

Об'єктом інтелектуальної власності є результат творчої праці людини, зафіксований на матеріальному носії, що надає його автору або особі, якій це право надано у користування чи розпорядження, а також виключне право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється та захищається відповідно до норм і правил, встановлених у законодавстві [11. С.20].

Розрізняють декілька видів творчості, технічну й художню. Обидва види можуть існувати у сценічному мистецтві, адже для сучасних вистав використовуються як художні задуми режисерів, так й технічні новачки задля втілення цих задумів.

У сценічному мистецтві завжди відбувається синтез різних видів мистецтва, різних технологій, різних жанрів та специфіки.

Інтелектуальна власність має подвійний характер. По-перше, суб'єкт сценічного мистецтва може за власною волею розпоряджатися долею твору, передавати, продавати, заповідати або вчинити будь-які інші дії, які не заборонені чинним законодавством. Право бути автором твору, завжди притаманне особі, яка його створила. Лише автор може мати одночасно повний перелік прав на цей твір. Це в свою чергу, підтверджує наявність в автора двоякості права, тобто наявність одночасно і майнових і немайнових прав на результат своєї творчої діяльності.

Іншим аспектом винятковості авторського права у сценічному мистецтві є обмежений строк охорони його майнових прав (протягом всього життя автора і 70 років після його смерті), натомість особисті немайнові права автора охороняються безстроково. Після спливу цього строку твір стає суспільним надбанням з можливістю вільного використання усіма особами.

Творча діяльність працівників культури та мистецтва полягає у рішенні творчих задач.

Творчість характеризується двома ознаками:

- якісна новизна (твір оригінальний, унікальний, своєрідний, несхожий на усі інші твори);
- соціальна важливість (вона полягає у тому, що твір митця цікавий іншим, він містить корисну інформацію, відіграє важливу роль для соціуму);

Отже, творчою діяльністю суб'єктів авторського права є інтелектуальна діяльність, яка призводить до появи якісно нових і соціально вагомих результатів.

Об'єкт авторського права, режисер театру, має власну специфіку. Театральна вистава, як правило, існує декілька театральних сезонів, в роботі якої задіяні по декілька складів акторів.

Спочатку режисер обирає певну драматургію, після цього починає роботу над постановкою повноцінної вистави. На ролі призначаються актори, залучаються художники, балетмейстери, композитори, костюмери, гримери, реквізитори, декоратори та інший творчий та технічно-обслуговчий персонал. Кожен з цих осіб, хто створює об'єкт інтелектуальної власності, по суті, є автором певної частини твору, натомість увесь твір є результатом спільної колективної діяльності.

Отже, основною особливістю творчої діяльності режисера театру є те, що над повним твором працює ціла команда, за допомогою якої він з'являється на світ. Досить часто на всіх афішах автором зазначають лише режисера, порушуючи авторське право колективу, хто сприяв створенню вистави. Актори мають суміжні права, як такого авторського права вони не мають, по суті, їх авторське право полягає лише на власну гру, натомість автор сценічної хореографії або ж балетмейстер є автором танцю й обов'язково повинен бути зазначеним на афішах, брошурах чи інших джерелах інформації

Для того, щоб визначити сутність авторського права потрібно дослідити його історичний дискурс. Ще у 1810 році в Англії був створений Статут королеви Анни. Він містить у собі норми авторського права, яке встановлює правову охорону його об'єктів: книги, картини, креслення. Строк дії авторського права за цим статутом - 14 років, період, коли автору було надано максимальний обсяг прав на його твір.

В той час реєстрацією авторських прав займалися суди. Лише після першої публікації автор втрачав свої права на твір. Натомість видавництво отримувало безстрокові повноваження. Особливістю цього статуту було те, що він безпосередньо регулював інтереси автора і видавництва.

Іншим головним документом є прийнята в 1886 році Бернська конвенція з охорони літературних і художніх творів, яка є основоположним документом у галузі авторського права. Деякі вчені вважають Конвенцію революційною, бо вона встановила правила, які є актуальними й в наш час. Україна теж є учасницею, яка приєдналася до Бернської конвенції, яку ратифікували і яка є частиною українського законодавства.

Бернська Конвенція встановила декілька основоположних принципів. Одним з таких є принцип національного режиму, який полягає у наданні громадянам інших країн-учасниць як мінімум ті ж авторські права, які вона надає своїм громадянам. Також вперше був збільшений термін дії та захисту авторського права – період життя автора і 50 років після його смерті. Наразі в Україні він становить 70 років, що свідчить про позитивну тенденцію зростання ролі захисту авторського права [3. С.10].

Об'єктом авторського права суб'єктів сценічного мистецтва є безпосередньо твори мистецтва. Також опосередковано входить: живопис, архітектура (оформлення сцени або іншого сценічного майданчика), аудіовізуальні твори тощо.

Безпосередній охороні підлягає саме зовнішня форма творчого задуму митця, натомість наявний тільки задум або ідея, яка не набула подальшого втілення, не буде охоронятися авторським правом. Тому, кожний митець, який доводить твір до загального відома повинен заздалегідь потурбуватися про належний захист свого авторського права. Твір повинен бути обов'язково зафіксованим, причому у формі, яка притаманна саме цьому виду мистецтва, тобто такій, яка для цього підходить.

Щодо виняткового характеру митця як суб'єкта авторського права, то він визначає, що лише він як автор може розпоряджатися своїми майновими правами стосовно власного результату творчої діяльності, пов'язаних з використанням його твору.

Митець як суб'єкт авторського права може володіти та розпоряджатися власним твором, заборонивши усім іншим вчиняти будь які дії й без його волі.

Отже, якщо проаналізувати національне та міжнародне законодавство можна дійти висновку, що авторське право у сценічному мистецтві — це надане законом виключне право митця як автора твору визначати себе творцем цього твору, відтворювати, розповсюджувати та доводити до загального відома будь-якими способами та засобами, а також дозволяти іншим використовувати твір визначеним способом [5. С.1].

Відповідно до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів термін «літературні і художні твори» охоплює всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва. Твори як оприлюднені, так і не оприлюднені, виражені у будь-якій об'єктивній формі, незалежно від призначення і обсягу твору, є об'єктами авторського права [3. С.10].

Твір сценічного мистецтва обов'язково повинен мати об'єктивну зовнішню форму. Може бути втілений на будь-якому носії, він не може знаходитися лише як задум в голові митця, адже тоді доступ до нього має лише сам митець, твір не є об'єктивно вираженням. Задля того, щоб твір був доступним іншим він повинен бути виражений у такій об'єктивній формі, що може сприйматися людськими рецепторами: за допомогою зору і слуху, дотику.

Головним майновим правом митця, як автора, є використання власного твору, але для того, щоб належним чином здійснювати це право, твір має бути цілісно завершеним. Тому, захист авторського права суб'єкта сценічного мистецтва може відбуватися коли твір зовнішньо виражений, незалежно від жанрової специфіки, обсягу й мети твору.

Щодо оприлюднення твору, то є вчинення будь-яких дій, за допомогою яких він стає загальнодоступним. Головними формами оприлюднення твору митця є публічне виконання, публічний показ, повідомлення через мережу Інтернет або ж будь-якими іншими способами. Оприлюднення важливе для належної охорони, за його відсутності важко довести авторство взагалі. Відмова від обов'язковості оприлюднення твору досить істотно ускладнює охорону прав автора. Трапляються випадки, коли твір митця викрадають або запозичують, а потім оприлюднюють як власний. Тому потрібно належним чином забезпечити зберігання твору до першого оприлюднення, інакше потім митцю дуже складно буде доводити в судовому порядку право авторства.

Натомість якщо автор передбачає, що його твір незаконно оприлюднено не під його ім'ям чи викрадено, то суб'єкт сценічного мистецтва невідкладно повинен звернутися до суду і надати можливі докази того, що авторське право належить безпосередньо йому.

За загальним правилом, автор повинен при кожному виконанні свого твору обов'язково зазначити своє ім'я. Право авторства має певну схожість з правом на ім'я, тому що лише автор може зазначити справжнє ім'я або свій псевдонім.

Законодавством встановлена можливість, у разі якщо митець сценічного мистецтва не виявляє бажання оприлюднювати твір під власним ім'ям, він може використати можливість оприлюднити свій твір під псевдонімом. Також автор може передбачити обов'язкове зазначення його наукового звання, титулів, тощо.

Отже, суб'єкт авторського права у сценічному мистецтві самостійно вирішує питання про зазначення свого ім'я. У будь-який момент можлива зміна, але вона повинна відбутися лише за волею автора. Відповідно до чинного законодавства, в спеціальних випадках можливе обмеження даного права, коли псевдонім порушує норми моралі, містить нецензурні слова, вводить інших осіб в оману та ін.

Право суб'єкта сценічного мистецтва на псевдонім або анонімність не обмежується строком, є вічним та підлягає охороні навіть у разі смерті автора.

За загальним правилом змінювати будь-яку інформацію щодо імені автора без його згоди не дозволяється. Тобто, якщо все життя суб'єкт сценічного мистецтва використовував псевдонім, зазначити його ім'я не можна, але існує виняток, наприклад, коли твір повністю або частково присвячений автору зазначення його справжнього імені допускається.

Після смерті автора ніхто не може привласнити собі право авторства, розголошувати його ім'я, якимось змінювати - все повинно відбуватися в інтересах автора та за його волею.

У разі смерті автора недоторканість твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. За відсутності такого уповноваження недоторканість твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами [11. С. 250].

На міжнародному рівні право на недоторканість і цілісність твору, разом з правом авторства, визнається Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів, яка встановлює: «Незалежно від майнових прав автора і навіть після поступки цих прав він має право вимагати визнання свого авторства на твір і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню або іншим змінам цього твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, яке здатне завдати шкоди честі й репутації автора» [3. С. 10].

Також у нормах Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів зазначено: «...протидіяти будь-якій зміні або використанню твору, яке здатне завдати шкоду репутації автора» [3. С. 11].

Ніхто не має права коригувати твір суб'єкта авторського права у сценічному мистецтві без його згоди. Дане право є тільки в автора, і саме він повинен вирішувати коли і як буде змінений твір. Існують випадки, коли автор самостійно дозволяє певному суб'єкту змінити твір, у всіх інших ситуаціях самовільне перероблення твору означає посягання на авторське право і вчинення злочину.

Відповідно до чинного законодавства автор художнього твору може переробити власний твір у будь-який час. Дане правило розповсюджується на усі види творів, переробка яких може бути часткова або повна. Авторське право суб'єктів сценічного мистецтва є винятковим, об'єктом якого є результат інтелектуальної й творчої праці митця. Відповідно до чинного законодавства, кожному гарантується свобода літературної, художньої, творчості, захист інтелектуальної власності та захист авторських прав [8. С.20]. Інтелектуальна власність притаманна творчій діяльності, натомість творчість - це розумова праця, яка спрямована на отримання чогось якісно нового, того, що буде відрізнятися своєю оригінальністю, неповторністю, цілісністю та унікальністю. При створенні твору суб'єкти сценічного мистецтва проводять кропітку творчу працю, на яку витрачають навіть не один рік. Психологічний стан митця, коли порушують його авторське право дуже вразливий, суб'єкти сценічного мистецтва рідко володіють відповідними знаннями та досить часто гадки не мають як захистити власні права. У цій ситуації треба звертатись до суду. Цей процес не є легким, зазвичай він довготривалий, однак тільки в такому випадку автор зможе повернути собі свої права.

Потреба в посиленні адміністративно-правового захисту авторських прав суб'єктів сценічного мистецтва зумовлена масовими скаргами на їх порушення і неналежною дієвістю приватного механізму їх захисту. Без державної підтримки та забезпечення захисту інтелектуальної власності митцям буде вкрай важко належним чином здійснювати свою діяльність. Кожен митець у сценічному мистецтві повинен володіти базовими знаннями щодо захисту своїх інтелектуальних прав. Також потрібно вчасно залучити сторонню юридичну підтримку або звернутися до досвідчених спеціалістів, які мають відповідну освіту та досвід у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Щодо відповідальності про порушення у сфері інтелектуальної власності, то вона може бути цивільною, адміністративною, кримінальною.

У даній статті було використано багато джерел різних галузей, які допомогли комплексно розглянути питання про авторське право суб'єктів сценічного мистецтва. Інститут інтелектуальної власності досить складна галузь, належного регулювання щодо суб'єктів сценічного мистецтва якої в Україні немає. Творча діяльність відповідних суб'єктів є дуже специфічною, містить багато особливостей. Суб'єктами сценічного мистецтва є творча спільнота де кожен потребує належного захисту авторського права. В останні роки збільшуються вимоги до належного захисту авторського права і суміжних прав, які зумовлені двома причинами. Перша причина - це інтенсивне зростання вартості об'єктів авторського права митців, за незаконне використання яких можна одержати прибуток. Друга причина - поява нових технологічних процесів відтворення дійсності і їх використання.

Величезний прибуток, одержаний від відтворення творів суб'єктів сценічного мистецтва сприяють збільшенню злочинів у майбутньому. Тому, підсумовуючи все вище зазначене необхідно внести адекватні зміни щодо регулювання інституту інтелектуальної власності в цілому, створити нову систему контролю та механізм недопущення нових порушень у сфері авторського права, встановити жорсткий нагляд за виконанням законодавства у цій сфері, і більш вагомі санкції за злочини.

Список використаних джерел

1. Бажанов В. О. Види авторських договорів // Вісник господарського судочинства. 2011. № 6. С. 162-168
2. Байбарза, Володимир Іванович Охорона авторських прав // Київ.: Знання України, 1987. 47 с
3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051
4. Бурлаков С.Ю. Поняття кінематографічного твору як об'єкта авторського права // Київ.: Наукові записки ХЕПУ. 2005. № 1 (2). С. 18–28.
5. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
6. Захава Б. Е. Мастерство актёра и режиссёра: Искусство, 1969. с 233.
7. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169
8. Конституція (Основний Закон) України від 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
9. Петров М.В. Авторское право на произведение кино и телевидения: Автореф. диссертации кандидата юридических наук – М.: 1981. 192 с.
10. Терещенко М. С. Режисер і театр. Київ: Мистецтво, 1969. 158 с.
11. Тимошук В.Д. Проблеми правового регулювання адміністративно-процедурних відносин // Юридичний журнал. 2003. № 3
12. Чернышева С.А. Правовое регулирование авторских отношений в кинематографии и телевидении. М.: Наука, 1984. 178 с.

УДК 7.071

Цицирєв Віктор Миколайович
Заслужений артист України, доцент
Харківська державна академія культури

ПОДОЛАННЯ СЦЕНІЧНОГО ХВИЛЮВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ДИРИГЕНТА

У статті розглянуті окремі аспекти впливу сценічного хвилювання на якість творчого процесу оркестрового колективу, специфіку виконавської діяльності та путі совершенствования технічної майстерності, естрадним самопочуттям.

Ключові слова: сценічне хвилювання, естрадне самопочуття, оркестр народних інструментів, творча атмосфера, виконавське самоволодіння.

«Виконавець – будь він музикант або актор, – пише Л. Баранбойм, – повинен володіти рядом якостей: творчою пристрасністю, інакше кажучи, творчою здатністю яскраво, емоційно, пристрасно сприймати художній твір, гнучкою уявою, палким і сильним бажанням втілити і передати втілення іншим, творчим естрадним самопочуттям, високим інтелектуальним рівнем, загальною та спеціальною, пов'язаною зі специфікою даного мистецтва, культурою, технічною майстерністю».

Допомога студентам – майбутнім керівникам оркестру народних інструментів в оволодінні ряду педагогічних прийомів спрямована на вирішення однієї з важливих проблем музиканта виконавця, диригента – подолання сценічного хвилювання. Як правило, цьому питанню в роботі з оркестровим колективом приділяється менше уваги, ніж техніці звуковидобування, аналізу досліджуваного твору.

Навчити музиканта-виконавця долати страх, невпевненість перед виступом, значить, виховати в ньому необхідне для успіху творчої діяльності професійне «творче естрадне самопочуття».

Однак без творчого хвилювання, без позитивних емоцій не може бути успішного виступу. Емоції створюють підйом, необхідний справжньому виконавцю, тоді тільки він створює високе мистецтво, а не обмежується байдужим ремісничим виконанням роботи. З іншого боку, негативні емоції, викликані невідповідністю мети, поставленою керівником оркестру, і засобів її реалізації, можуть привести до зриву і провалу під час виступу оркестру.

Ось чому завдання виховання «творчого естрадного самопочуття» є однією з найважливіших і не найлегших. Щоб її вирішити, майбутньому керівнику колективу слід володіти рядом педагогічних прийомів і навичок, без яких неможливо досягти успіху в роботі.

Це вивчення рівня музичної підготовки, вміння створення доброзичливої творчої атмосфери, спрямованість колективу на досягнення високого музичного мистецтва, досконале вивчення музичних творів. Сюди ж входить також прищеплення відомих навичок артистизму, в тому числі виховання сценічного самопочуття. Відчуття себе артистом в процесі роботи в оркестрі, ансамблі повинен кожен з його учасників, незалежно від того, яку роль він відіграє.

Фактори прищеплення навичок сценічного самопочуття виконавця можна розділити на три групи:

- розвиток музичних навичок виконавця;
- формування позитивного стану психіки виконавця перед публічним виступом і після нього;
- розвиток його реакції на зовнішні і внутрішні подразники під час концертного виконання.

Недостатнє володіння яким-небудь музичним навиком призводить виконавця до невпевненості, зайвого хвилювання, а звідси – до втрати самоволодіння і якості виконання. Музиканти усвідомлюють це, приділяючи багато сил і часу роботі в даному напрямку.

1. Але деякі з них прагнуть лише до технічної досконалості в вузькому розумінні. Домагаються швидкості пальців, точності музичного тексту, звертаючи менше уваги на прищеплення навичок читання з листа, розвиток слухового контролю та музичної пам'яті, вміння самостійно розбиратися в змісті, формі, стилі твору, на придбання і розвиток навичок мислення.

2. У період підготовки оркестру до публічного виступу важливо підкреслити значення об'єктивної оцінки ступеня готовності кожного його учасника. Тут небезпечні як недооцінка можливостей кого-небудь, так і переоцінка їх.

3. Перша обставина стає причиною невпевненості, породжуючи зміну психологічного стану артиста на естраді, і часто тягне до втрати ним самоволодіння. Невпевненість може відбитися і на техніці виконання і на художньому задумі, в даному випадку дезорганізуються автоматично налагоджені процеси, в іншому – руйнується весь виконавський план твору. Усвідомленість виконавцем доцільності своїх дій в процесі розуміння твору сприяє необхідній впевненості, переконаності у своїй правоті, вірності своєї мети.

4. Недооцінка призводить до втрати виконавського самоволодіння, як правило, задовго до концертного виступу. І тут керівнику оркестру важливо вчасно відчутися це і прийти на допомогу, щоб разом з виконавцями проаналізувати причини невпевненості і усунути їх. Результатом такої переоцінки повинні бути чіткі критерії всіх елементів виконання і впевненість в інтерпретації. Диригент оркестру повинен пам'ятати, що переоцінка можливостей виконавців теж дуже небезпечна для всього колективу, так як вона проявляється безпосередньо під час публічного виступу.

Незважаючи на це, переоцінку можна віднести до факторів, що виникають лише в момент виконання, як вона складається в період підготовки до концертного виступу. На практиці завищене уявлення про можливості оркестрантів призводить керівника оркестру насамперед до вибору недоступного для освоєння на даному етапі репертуару. Завищена програма приречена на невдачу. Це яскрава ілюстрація порушення дидактичного принципу доступності в навчальному процесі.

Причини завищення програми різні і усунути їх не так легко, як здається на перший погляд. Назвемо основні помилки, що допускаються керівниками оркестрових і ансамблевих колективів:

- формальне відношення до планів зайняття, складання їх без урахування індивідуальних особливостей учасників оркестру;
- помилкове визначення складності творів, без урахування складності його змісту;
- передчасне ускладнення програм із-за свого честолюбства;
- вважається так само, що один твір, який підвищує можливості колективу, обов'язково має бути включений в програму для його зростання.

Таким чином, в програму оркестру включається не лише важкий, але і недоступний для нього на цьому етапі твір, який в результаті репетицій залишається не вивченим. Як правило, через це на момент виступу залишається недовивченою і уся програма.

Над складним твором учасники оркестру працюють форсовано, з граничною напругою. В результаті такої роботи неминуча втрата якості.

Поняття "втрата якості" дуже широке: воно має на увазі неточне виконання штрихів, нюансів, помилки ритмічного характеру, погрішності стилю, помилки в нотному тексті і спотворене створення художнього образу. Але, передусім, страждає якість звуковидобування, а воно має первинне значення для музиканта-виконавця.

Після того, як недовивчена програма підготовлена, тобто, вивчена абияк на пам'ять, виконавців незадовго до виступу охоплює гарячкове хвилювання. Кожного виконавця мучить питання: чи вдасться

правильно виконати свою партію. Багато відомих музикантів писали про хвилювання під час публічного виконання. Явище це надзвичайно складне і ще далеко не вивчене. Але можна з упевненістю сказати, що одна з причин хвилювання криється в непомірній важкості твору.

Керівник – диригент оркестру після ретельної групової і індивідуальної роботи з оркестрантами, проаналізувавши рівень підготовки, повинен правильно вибрати репертуар. Головним критерієм його відбору має бути доступність. Починати слід з простих по складності творів, поступово, у міру зростання виконавської майстерності артистів оркестру, переходячи до складніших творів.

Найважливішою умовою подолання негативних емоцій, перед і під час виступів, є знання кожним виконавцем своєї партії, бездоганне володіння технікою звуковидобування, розуміння змісту твору. Цій роботі диригент присвячує основний час репетиції. Тільки тоді, коли у самого керівника з'являється упевненість в тому, що твір освоєний досконально, він може включати його в концертну програму. Упевненість диригента повинна передаватися оркестрантам. Це також найважливіший елемент в подоланні страху перед майбутнім виступом

Не лише відповідальним, але і таким, що визначає успіх подальшої діяльності оркестру і його виконавців, являється перший публічний виступ. Часто, невдалий перший виступ викликає серйозні наслідки: виконавці починають невпевнено почувати себе на естраді, навіть виконуючи п'єсу доступну і добре вивчену. Тут дуже важливо, щоб сам диригент не втрачав почуття самовладання і підтримував творчий настрій колективу.

Особливу важливість набуває післяконцертна оцінка виконання в період перших публічних виступів оркестру.

Перший виступ перед слухачами справляє на кожного оркестранта сильне, часом незабутнє враження. Почуття радості від освідомлення вдалого виконання або засмучення від невдалого надовго запам'ятається йому і багато в чому визначить його відношення до майбутньої музичної діяльності.

Адекватність післяконцертної оцінки виконання зовсім не знімає обліку індивідуальних особливостей психіки кожного учасника колективу. Як передати тому або іншому з учасників колективу оцінку його виступу оцінкою публічного - питання далеко не формальне. Досвідчені диригенти уміло користуються оцінкою публічного виступу оркестру як інструментом формування здібностей оркестрантів в майбутньому реально сприймати власні успіхи або невдачі. Мова не про те, щоб недохвалити кого-небудь з них, прагнучи збудити потребу в успіху, або перехвалити, намагаючись заспокоїти після невдалого виступу. У будь-якому разі оцінка має бути об'єктивною, тактовною за формою, з урахуванням особливостей її сприйняття.

Зайве хвилювання на естраді може бути викликане рідкісними виступами або великими перервами в концертній діяльності оркестру. Якщо виконавці рідко грають перед публікою, то вони втрачають, забувають ті відчуття власного стану, які раніше відчували у момент виступів. Важливо відновити і зміцнити ці відчуття.

Як правило, оркестрант, на практиці, по-своєму вирішує проблему адаптації. Щоб розвивати сценічне самопочуття у кожного учасника оркестру, керівникові слід пам'ятати, що перший виступ бажано проводити перед знайомою аудиторією, доброзичливо налагодженою. Якщо підготовча робота проводилася вірно і правильно, твори добре вивчені, то упевненість під час публічного виступу досить висока.

Індивідуальні особливості і навіть звички музиканта-виконавця відіграють важливу роль в надбудові емоційного стану в період підготовки до концерту. Один надає велике значення розігруванню перед концертом, інший ніколи не розігрується.

Диригент повинен добре знати характер, склад психіки учасників оркестру, їх звички і схильності, щоб бути точним в рекомендаціях: як правильніше, ефективніше готуватись до виступу. Відпочинок і зниження інтенсивності занять на інструменті за день до концерту, як правило, корисні більшості. У передконцертний період, коли все добротнo і правильно вивчене, одним з головних завдань диригента є збереження звичного режиму, фізичної і емоційної свіжості, бадьорості оркестрантів. Такий стан виконавців перед концертом сприяє формуванню їх готовності до певної реакції на будь-який внутрішній або зовнішній подразник під час безпосереднього виконання на сцені, де музиканта часто підстерігає різного роду несподіванки, що призводять до зайвого хвилювання і втрати самоволодіння.

Експериментальні дані з достатньою основою дозволяють виявити вплив різних подразників на творчий процес музиканта – виконавця.

Освітленість залу, естради, температура, колір і форма навколишніх предметів, супутні звуки - усе це подразники. Кожен з них може зробити на виконавця стимулюючу або розслаблюючу дію. З усього комплексу мобілізаційного стану артиста на естраді, на сцені хотілося б звернути увагу на два компоненти, вирішальних в творчій концертній діяльності.

Психологічна готовність оркестрантів під час виступу повинна служити тому, щоб в моменти найвищої емоційної напруги зберегти повний контроль над своїми діями, свідомо керувати набутими навичками, з максимальною повнотою відтворення на сцені музичний твір. І якщо така готовність - наслідок цілого ряду причин, то втрата самовладання, простіше кажучи страх, передусім наслідок неготовності музиканта до публічного виступу, а потім вже всіляких невдач.

Емоція страху - недолік засобів захисту, що несподівано обрушився. Захист не просто себе, а справи, якій погрожує небезпека. Воля, самоволодання виконавця мають бути спрямовані на усвідомлення мотивів поведінки важливіших і суспільно цінніших, ніж самоволодіння. Визначальним мотивом для виконавця є створення ним художньої цінності, прагнення зробити її духовним надбанням кожного слухача і усієї аудиторії.

У музиці, у відношенні до неї виконавців вкладена оптимізація сценічного самопочуття кожного з них. Повна віддача втіленню музичного образу, безперервний діалектичний процес відкриття прекрасного у виконуваному творі, дбайливість до кожної шонайменшої деталі, спрага виявити усе це в реальному звучанні - ось шлях подолання сценічного страху.

Самі по собі самоволодіння, естрадне тренування, технічна бездоганність не заповнюють творчої порожнечі виконання. Для того, щоб передати слухачам логіку музичної думки, керівник оркестру повинен виховувати у виконавцях активну слухову здатність сприймати музику. Обов'язковою умовою оптимального стану виконавця на сцені є активний, керівний музичними подіями слуховий контроль.

Другий чинник в процесі виконання, на який необхідно звернути увагу виконавців, - це взаємовідносини із слухачем. Існує точка зору, згідно якої виконавцеві потрібно зануритись в себе, в музику, забути про слухача. Не можна не відмітити суперечності в цьому. К. Н. Ігумнов, підтримуючи поняття "публічної самотності", введеного в теорію мистецтва К.С. Станіславським, відмічав, що публічна самотність має бути присутньою. На радіо, в студії звукозапису, наприклад, відчуваєш незвичну самотність. Тут, дійсно, є щось суперечливе.

Намагаючись забути про слухача, виконавець, по суті, вимагає від себе забути про те, що він виконавець для слухача. Здатність не спілкуватися

із слухачем - це артистизм, що припускає взаємний контакт. Музикант не лише впливає на аудиторію засобами музичного мистецтва, але і випробовує на собі її вплив: "музикант проявляється як особа тільки в спілкуванні з іншими людьми. Якби не було інших людей, не було б вас, бо те, що робить виконавець це і є творчість, - набуває сенс лише у зв'язку з іншими людьми".

Керівникові оркестру слід пам'ятати про три основні вимоги до взаємодії слухача і виконавця.

По-перше, для того, щоб музиканти оркестру своєю художньою інформацією змогли впливати на слухача, у них, і звичайно ж, в першу чергу у диригента, має бути повна ясність про повідомлення аудиторії і використовувані засоби досягнення мети.

По-друге, виконавцям потрібно не лише розуміти, які засоби можуть бути використані для досягнення мети, але і майстерно володіти ними, щоб слухач був в змозі сприймати цю інформацію так, як вона задумана автором і зрозуміла диригентом.

По-третє, художню інформацію необхідно ставити в залежність від міри підготовки слухача і рівня його загальної музичної культури.

Міра підготовки слухача не у владі виконавців. Тому результативність художньо - емоційної дії оркестру на слухача залежить багато в чому від того, наскільки об'єктивно його керівник враховує передінформованість аудиторії. Пасивність слухача, відсутність якої б то не було реакції є, по суті, опір, неприйняття художньої інформації. Це означає, що отримана аудиторією інформація недостатньо ефективна через невідповідність її хоч би одній з вказаних вимог.

Тоді керівник оркестру, щоб налагодити взаємодію із слухачем, вимушений видати нову, значнішу для них інформацію, чим дана раніше. Нерідко вона виявляється або недостатньо новою, або недостатньо значною для усіх слухачів тому що, важливе для одного, не представляє тієї ж цінності для іншого. Тут-то і повинно проявлятися уміння керівника колективу враховувати інтереси і інформованість аудиторії, уміння видати ту інформацію, яка в цих обставинах виявиться найбільш ефективною для усіх або, принаймні, більшості слухачів. Він повинен прагнути передбачати потрібні йому зрушення у свідомості слухачів, а щоб знати чи сталися вони дійсно, потрібний зворотний зв'язок - інформація від аудиторії. Тому публічний виступ оркестру слід розглядати як обмін інформацією.

Мета оплесків в театрі, в залі філармонії, по суті, полягає в тому, щоб нагадати виконавцям про наявність двостороннього зв'язку. Якщо ж такого зв'язку немає, то немає і боротьби, взаємодії, що і є причиною неправдивого положення виконавців на сцені.

Для виховання сценічного самопочуття усіх учасників оркестру, необхідно використати досвід найстарших музикантів, нерозривно зв'язувати сценічні навички зі змістом музики, підпорядковувати застосування тих або інших професійних умінь осмисленню і розкриттю змісту виконуваного твору.

Слід підкреслити, що порушення принципу доступності в початковий період роботи з оркестром призводить до найсерйозніших наслідків, які важко, а іноді і неможливо виправити на подальших етапах навчання. Говорячи про це, ми передбачаємо подив оркестрантів - слід говорити про речі очевидні. Вся біда в тому, що принцип доступності визнається найчастіше на словах. На практиці програма нерідко завищується. Причини цього явища різні і усунути їх не так легко, як здається на перший погляд і вимагає особливого розгляду.

УДК 7.071

Тополевський Віктор Юрійович
Кандидат педагогічних наук, доцент
Харківська державна академія культури
Цицирєв Віктор Миколайович
Заслужений артист України, доцент
Харківська державна академія культури

СПАДКОЄМЦІ МАРСЕЛЯ МАРСО...

Мистецтво – це висока духовна натренованість, саме у мистецтві – рішення проблем усіх «хвороб цивілізації». Щодо мистецтва пластичного театру, то з його допомогою необхідно прагнути знайти еквівалент духовному світу людини, його духовних шукань. Знайти в рухові, у пластичному образі ту миттєвість, яка б змогла відобразити в людині її вище, моральне начало, її прагнення побачити свій внутрішній світ, пізнати себе.

Ключові слова: мистецтво, Марсель Марсо, театр, рух, новаторство.

У 1968 році знайомство з видатним мімом Марселем Марсо, який приїхав на гастролі до Києва. Спілкування та творчі репетиції з великим майстром вирішили майбутню долю О. Бельського. Так починалось кохання до пантоміми. Друга зустріч відбулася також у Києві в 1973 році, де відбулося спілкування безпосередньо про школу мистецтва пантоміми. Заняття у студії і наступні зустрічі з всесвітньо відомим французьким мімом ХХ століття Марселем Марсо стали вирішальними в прийнятті доленосного рішення – професійно займатись пантомімою. В той час він не міг знати, що все ж таки вибере цю творчу професію, що пройде непростий шлях до створення свого театру та присвятить своє життя мистецтву пантоміми.

«Справжній театр перетворює натовп на народ». Ці слова належать німецькому письменникові Томасу Манну, однак вони дуже співзвучні творчості заслужених діячів мистецтв України Олександра і Антоніни Бельських, які ось уже понад 45 років творять у Кривому Розі саме такий театр мудрої думки, що піднімає глядача над буденністю, пробуджує в ньому ті глибинні почуття, зміцнює ту стрижневу основу, що й вирізняє особистість із загальної маси. А «саме особистості є сіллю кожної нації» – зазначає Мотрона Панова, член Спілки журналістів України.

Організаторським здібностям Антоніни можливо тільки позаздрити.

Їде до Ленінградського державного інституту театру музики та кінематографії, професора І.Е. Коха на започаткований факультет пантоміми. Але з життя пішов І.Е. Коха великий фахівець з пластики та фехтування і набір не відбувся. Подружжя Бельських, з'єднані єдиною метою, ні на йоту не покидали надію про побудову свого театру – театру нового тисячоліття. Розуміючи що шлях буде дуже важкий, але їх об'єднало така пристрасть до мистецтва пантоміми, що вони змінюють професії які гарантують достойне життя. Переїзд до Кривого Рогу, маленький театр, маленька зарплата... Їх життя можливо назвати театральною історією, тому що з самого початку все було спрямовано ТЕАТРУ, його організації, життя діяльності, творчості. У 1994р. рішенням Криворізького міськвиконкому створено професійний театр музично-пластичних мистецтв «Академія руху» – авторський театр Олександра і Антоніни Бельських. На сьогоднішній день «Академія руху» являє собою театр з чітко визначеною творчою позицією синтетичного театру, театр якому не має аналогів в Україні.

«Академія руху» - тендітне диво Криворіжжя. «Цьому унікальному театральному організму важко знайти визначення. Його тіло – музика. Язик – рух. Голова – філософія. Серце – поезія. А суть його – людина в русі і рух в ім'я людини. Образ його думок, пристрастей, смислу його життя...» -за словами заслуженого діяча мистецтв України, театрознавця Валентини Заболотної.

Так, про цей театр говорять, про театр пишуть, про нього сперечаються та навіть заздряють сміливості відкриватися щоразу театральному світові з нового ракурсу, у новому світлі, линуту новою мелодією прями́нінко в серце глядача.

Пластичний театр, який створили у Кривому Розі у 1974 році Олександр і Антоніна Бельські, пройшов шлях від першого в Україні народного театру пантоміми (1983), професійного молодіжного театру-студії пантоміми (1987) до міського театру музично-пластичних мистецтв «Академія руху» (1994), який у 2012 р. отримав статус «академічний».

Фундатори театру Олександр і Антоніна Бельські, репрезентуючи цілковито нову театральну естетику в театральному світі країни, перекладають світову і вітчизняну класику на мову пластичного театру, і ця мова зрозуміла будь-якій людині, не залежно від віку і національності.

А починалось все в далекому 1967 році, коли Олександр Бельський потрапив у студію Дніпропетровського Палацу студентів імені Юрія Гагаріна, керівником якої був Городецький Георгій Олександрович.

Професійну підготовку режисера пластичної драми одержав у Харківському державному інституті культури (1987), пройшов курс підвищення кваліфікації у режисерській лабораторії Спілки Театральних Діячів СРСР з проблем пластичного театру у Гедрюса Мацкявічуса, Олени Маркової, Андрія Дрозніна та Іллі Рутберга (1984 – 1991 рр.).

У 1994 р. рішенням Криворізького міськвиконкому створено професійний театр музично-пластичних мистецтв «Академія руху». На сьогоднішній день «Академія руху» являє собою театр з чітко визначеною творчою позицією синтетичного театру, театр якому не має аналогів в Україні.

1 грудня 1979 р. в м. Дніпропетровськ (м. Дніпро), в театральній родині Бельських народився хлопчик, якому дали прізвище Сергійко. У вес вільний час хлопчик проводив з мамою та татом, тобто у театрі. Після школи поступає Дніпропетровське державне театральне училище на курс заслуженого працівника культури України Пинської Н.М., по спеціальності «артист драми». Після закінчення поступає на роботу артистом пластичної драми в Криворізький Академічний Театр музично – пластичних мистецтв «Академія руху». Закінчив курс підвищення кваліфікації на кафедрі пластичної виразності по сценічному фехтованню Російської державної академії театрального мистецтва (м. Санкт-Петербург).

З 2010 по 2013 р.р. аспірант Харківської державної академії культури.

З театром Бельських, як їх любовно називають криворіжці, часто пов'язують зі словом «перший»: перший народний театр-студія пластичної драми, перший молодіжний театр-студія пластичної драми «Театр Двох «А», перший театр музично-пластичних мистецтв «Академія руху» і нарешті, Криворізький академічний міський театр музично-пластичних мистецтв «Академія руху» і теж перший, правда єдиний в Україні. І це теж організаторська, творча і дуже трудомістка робота Антоніни та Олександра, у кожного по-своєму.

Театр «Академія руху» своїм мистецтвом пластичної драми представляв рідне місто Кривий Ріг та України на багатьох престижних міжнародних фестивалях: у Франції, Данії, Німеччині, Латвії, Росії, Албанії, Угорщині, Польщі, Києві, Херсоні, Миколаєві, Черкасах та всеукраїнських Запоріжжя, Коломиї, Полтаві, Дніпропетровську і має безліч гідних нагород.

За 45 років життєдіяльності пластичного театру в Кривому Розі тут відгриміли фестивалі пластичних театрів, сучасного балету і клоунади «МІМ-СЕСІЯ, 1990,1991,2003 рр.». А нинішній 4-й за рахунком фестиваль «МІМ-СЕСІЯ-2019» став ще однією сходинкою творчої біографії родини Бельських. Так, так! У театрі «живуть» і працюють син Сергій, члени родини Олена і Наталя.

За роки своєї життєдіяльності в театрі здійснено біля 100 постановок за власною драматургією, своєрідним перекладом на мову пластичного театру вітчизняної та світової класики. Кращі з них: «Пурпурові вітрила», «Лісова пісня», «Краплина меду», «Вінчальна фата П'єретти», «Лускунчик», «Сцени з російського життя», «Шанс, або етюди в місячному сяйві», «Остання стрічка Креппа», «Маленькі трагедії», «Безсоння», «Камінний хрест», «Прощай, зброє!», «Старий і море», «Пер Гюнт», «Акакій», «Дідух», «Спокушені спрагою», та багато інших – за мотивами творів О.Гріна, Л.Українки, О.Туманяна, А.Шніцлера, П.Чайковського, М.Гоголя, С.Беккета, О.Пушкіна, Т.Шевченка, В.Стефаника, Е.Хемінгуей, Г.Ібсена та театральних програм, таких як «Грація-фест», «Поет тиші» (до 90-річчя з дня народження Марселя Марсо), «Таємниці забутого театру», «Ми маємо шанс» та багато інших.

Новаторство у пошуку оригінальної форми створення художнього образу через пантоміму, драму, музику і балет, глибокий філософський підтекст сценічної дії, яка втілюється органічною грою акторів, вивірена репертуарна політика, дозволили Криворізькому академічному міському театру музично-пластичних мистецтв «Академія руху» зайняти гідне місце в театральному середовищі України, здобути повагу та визнання на міжнародній сцені.

Рішенням Національної Спілки театральних діячів України Бельському О.Г. «за мистецькі здобутки і створення унікального пластичного театру» присуджена премія «Експеримент»(1997). Він нагороджений Почесною відзнакою Міністерства культури і мистецтв України «За багаторічну плідну працю в галузі культури і мистецтв»(2003), нагрудним знаком «За заслуги перед містом» 1, 2 і 3 ступеня. У 2014р. Олександр Гнатович удостоєний високого звання «Почесний громадянин міста Кривого Рогу».

За значний особистий внесок у соціально-економічний, культурний розвиток Дніпропетровщини, вагомі трудові досягнення Указом Президента України Бельський Олександр Гнатович 2006 року, Бельська Антоніна Григорівна 2009 року, Бельський Сергій Олександрович 2015 року отримали почесне звання «Заслужений діяч мистецтв України».

Фундатори театру – династія Бельських вважають, що мистецтво дано людям як випробування духу, адже воно вчить нас відкривати інші всесвіти, і нарешті, вчить пізнавати і зрозуміти світ, в якому ми живемо.

18-20 жовтня 2019 року відбувся Всеукраїнський фестиваль театрального мистецтва у місті Кривий Ріг де відбувся показ 17 вистав: Київ, Калуша, Харкова, Херсону, Дніпра, Вірменії та Польщі.

Особливу увагу та зацікавленість привернули вистави: «Маленькі трагедії» - Кривий Ріг, «WTFun SHOW» – Харків, «Лоліта Доллі» – Польща, «Мелодія тиші» – Вірменія.

На фестивалі відбулася презентація книги «Феномен Бельського», автор Алла Підлужна, в якій розкривається життєвий та творчий шлях видатного українського режисера музично – пластичного театру, засновника і керівника унікального колективу – Криворізького Академічного Театру музично – пластичних мистецтв «Академія руху», театрального педагога, заслуженого діяча мистецтв України Олександром Бельським. 25 років тому, з народного театру пластичної драми «Театр двох А», в якому виховували, формували і плекали творчі кадри майбутніх акторів пластичної культури міста Кривий Ріг. На прикладах вистав театру «Академія руху» виховано не одне покоління глядача. Ті маленькі школярі (25 років тому) зараз самостійні, достатні, театральні виховані глядачі, ведуть своїх дітей, знайомлять з великим почуттям мистецтва пантоміми. Моєму здивуванню не було межі, коли на виставах були присутні курсанти поліцейські, військові збройних сил, робітники шахт, школярі, а головне, родинами з дітьми. Естафету виховання театрального мистецтва приймає молоде покоління.

Новаторство у пошуку оригінальної форми створення художнього образу через пантоміму, драму, музику і балет, глибокий філософський підтекст сценічної дії, яка втілюється органічною грою акторів, вивірена репертуарна політика, дозволили театру «Академія руху» зайняти гідне місце в театральному середовищі України, здобути повагу та визнання на міжнародній сцені.

УДК 811.111'373.46:355]’42

Довгопола Анна Сергіївна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Колесник Олександр Сергійович, доктор філологічних наук, професор

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СУЧАСНА АНГЛОМОВНА ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ (НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТНОГО ТА ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІВ)

В статті розглядаються англomовні військові терміни як частина сучасного газетного та інтернет-дискурсів, а також аналізуються їхні словотвірні, семантичні та прагматичні особливості. В результаті дослідження було встановлено, що військові терміни виконують переважно номінативну (дезигнативну), та кваліфікативну функції в текстах газет та онлайн-ресурсів.

Ключові слова: термінологія, військовий термін, газетний дискурс, інтернет-дискурс, прагматика терміна.

Соціально-економічні та політичні зміни провокують швидкі і значні перетворення в мовній системі засобів масової інформації, особливо в її найбільш рухомій частині, а саме лексиці. Однією з найбільш характерних особливостей сучасної мови англomовних в друкованих та Інтернет виданнях є широке використання спеціальної лексики, зокрема військової. Кінець ХХ та початок ХХІ століття відзначилися локальними війнами, терористичними актами, боротьбою з міжнародними злочинністю та іншими подіями військової сфери, які висвітлювалися у англomовних друкованих та інтернет-виданнях з використанням значної кількості лексичних інновацій.

Теоретичною базою для дослідження термінології з різних аспектів мовознавства є праці Л.Л. Нелюбіна, Г.А. Абрамової, Л.Ю. Буянової, Т.Л. Даниленко, В.В. Виноградова та інших. Вивченням

військової термінології зокрема займались М.В. Скрипник, В. С. Георгієва, Ф. Маленіца, М. Кіш, М.В. Оке, Д. Кристал, В. Лутц, С. Полет.

Вивчення особливостей формування, розвитку і функціонування предметно і понятійно-орієнтованих термінологічних систем є на сьогоднішній день однією з центральних проблем мовознавства. При цьому особливий інтерес для лінгвістів становлять широкі відкриті терміносистеми, в рамках яких можна відслідковувати взаємодію між загальнонавчальною, загальнонауковою і вузькоспеціальною лексикою.

Щодо військової термінології зокрема, то вона є недостатньо вивченою. Увагу лінгвістів більше привертають стилістично забарвлені елементи військової лексики, такі як сленг. Склад військової лексики розглядається в лінгвістиці з різних точок зору. Більшість науковців відносять до військової лексики слова та словосполучення, які передають специфічні військові поняття, а також слова, що вживаються у мовленні військовослужбовців Збройних Сил.

Проте до цих пір у мовознавстві немає чіткої дефініції військової терміносистеми. Існують лише окремі тлумачення сутності даного феномена. Частина лінгвістів наполягають на розмежуванні лексичного складу військової терміносистеми на загальнонавчальну лексику та спеціальну військову лексику.

Актуальність вивчення специфіки військової термінології зумовлена швидким та безперервним розвитком військових технологій і видів військової діяльності, що відображається у неології мовних систем (як на лексичному так і на фразовому рівнях).

А. Еліна, аналізуючи лексичний склад мови військовослужбовців, вважає, що спеціальна військова лексика охоплює військову термінологію, військово-командні, військово-ритуальні одиниці [2]. Військова термінологія включає вузькі, власне військові терміни, термінологізовані одиниці, загальнонавчальні терміни, терміносполучення та військові жаргонізми. Обов'язковою умовою є приналежність слова до класу термінів і воно мусить бути додане до наукових військових словників, а також використовуватися в офіційних та науково-професійних текстах визначених орієнтацій.

Вищевказане визначення не є остаточним. Саме відсутність чіткого визначення поняття терміна зумовлене різними підходами до вивчення цього поняття. Існують такі основні підходи до вивчення термінологічної лексики, як системний, структурно-семантичний, соціолінгвістичний, когнітивний, функціональний та прагматичний. Вони дозволяють частково дослідити природу терміна з різних аспектів.

Воєнна термінологія є периферійним шаром лексичної системи мови, в той же час має багатогранний зв'язок із загальною лексикою мови. Оскільки військова справа поділяється на окремі сфери, відповідно, відбувається виділення термінології тактичної, військово-організаційної, військово-технічної.

Військову лексику прийнято поділяти на три основні групи:

- військову термінологію, що позначає поняття, які пов'язані безпосередньо з військовою справою, збройними силами, способами ведення збройної боротьби і т. д.;
- військово-технічну термінологію, яка включає науково-технічні терміни;
- емоційно-забарвлену військову лексику (сленг), представлену словами та сполученнями, які часто вживаються в основному в усній розмовній мові військовослужбовців і є фактично стилістичними синонімами відповідних військових термінів [3].

Склад сучасної англійської військової та військово-технічної термінології, за Л. Л. Нелюбіним, не постійний. Він безперервно змінюється через зникнення з ужитку ряду слів, зміни значень, безперервного поповнення новими термінами, наприклад, у зв'язку з реорганізацією видів збройних сил, появою та розробкою нових зразків військового озброєння та військової техніки, нової стратегії ведення бойових дій тощо [4].

Також необхідно звернути увагу на істотні відмінності в англійській військовій лексиці, що вживаються в США, Англії та інших англійськомовних країнах. Це пояснюється деякими специфічними особливостями організації, озброєння, тактики збройних сил цих країн, а також певними відмінностями між англійським і американським варіантами сучасної англійської мови. Незважаючи на роботу, що проводиться у рамках НАТО, яка полягає в стандартизації та уніфікації англійської військової термінології (особливо в області тактичної підготовки і оперативної роботи), розбіжності в термінології продовжують існувати. Наприклад, поняття «об'єднання» (військова одиниця) в Збройних Силах США виражається за допомогою терміну «*large unit*», а в Англії – «*formation*». Один і той же термін може мати в США і Англії різні значення. Наприклад, «*general staff*» в США має значення «загальна частина військового штабу», а в Англії – «оперативно-розвідувальна частина штабу». Також можна помітити відмінності у військових званнях і особливо в термінах, які позначають військові звання та посади. Наприклад, Міністр оборони в США має офіційну назву «*Secretary of Defense*», а в Англії – «*Defence Minister*». Низка термінів вживається тільки в Збройних Силах США (наприклад, *Chief of Staff* – начальник штабу (певного виду збройних сил)) або тільки в Англії (наприклад, *commandos* – диверсійні для десантника частини. Деякі відмінності в орфографії і вимові вартують окремого дослідження. У англійську військову лексику входять також військові термінологічні одиниці, які є властивими для Збройних Сил Канади, Австралії і інших країн, де

англійська мова широко використовується у військовій сфері (здебільшого країн-членів НАТО та інших міжнародних військових організацій).

Процес поповнення військового лексикону залежить від таких екстралінгвальних чинників, як:

1) війни й військові конфлікти, через які поповнюється склад військової лексики тактичними та стратегічними термінами;

2) розвиток військової науки й техніки, упровадження новітніх технологій у сфері військової справи;

3) розвиток військової тактики й стратегії.

Відповідно до даних словника Міністерства оборони Сполучених Штатів Америки [4], сучасна англійська термінологія включає такі лексико-семантичні поля:

1.) Роди військ

E.g. Navy – Морські Сили, Coast Guards – Берегова охорона;

2.) Військові підрозділи

E.g. battalion – батальйон, regiment – полк;

3.) Військові звання та посади

E.g. General – генерал, Captain – капітан;

4.) озброєння

E.g. Lewis – пістолет Льюїс, machine gun – автомат;

5.) Обмундирування

E.g. bulletproof vest – бронезилет;

6.) Оборонні споруди

E.g. trench – окоп, parapet – бруствер;

7.) Засоби транспортування

E.g. man-of-war – військовий корабель;

8.) Військові дії

E.g. assault – штурм, attack – атака;

9.) Тактичні терміни

E.g. flank – фланг, wing – крило;

10.) Евакуація

E.g. evacuation flight – авіаційний загін санітарного транспорту.

З точки зору словотвору військові терміни утворюються характерними для англійської мови способами словотворення: морфологічним, що включає різні типи афіксації (*rotary – військовий вертоліт, displacement – передислокація*), словоскладання (*nuclearpowered – атомний*), конверсію (*to officer – командувати*) та абрєвіацію (*AA – anti-aircraft*); лексикосемантичним, який передбачає метафоричне або метонімічне перенесення значення (*Diesel – дизель*), його звуження чи розширення (*cruiser (any ship) = cruiser (military ship)*). Також певна кількість військових термінів з'явилося шляхом запозичення одиниць з інших мов (*нім. Blitzkrieg – Блицкриг*) [5].

Складені військові терміни можуть бути дво-, трикомпонентними. Рідше термін може складатися з п'яти чи шести елементів. Але, оскільки одною з головних рис військової термінології є стислість, то термінологічні одиниці, які складаються більше ніж з двох слів, зазвичай, мають зафіксовану в спеціальних словниках скорочену форму.

E.g. CIA (Central Intelligence Agency) – ЦРУ (Центральне розвідувальне управління);

SSPLAN (Service support plan) – план тилового забезпечення.

Найчастіше утворення скорочень пояснюється «принципом найменшого зусилля» та «законом економії мовних ресурсів». Проте пояснення абрєвіації економією зусиль мовця є неповним і недостатнім. Процес абрєвіації передусім пов'язаний з комунікативною, функцією мови і забезпечує потреби спілкування не за рахунок «закону економії зусиль», а за рахунок акумуляції інформації в комунікативних цілях та підвищення інформаційної цінності певних елементів формального мовного матеріалу.

Таким чином, абрєвіація полягає в забезпеченні передачі максимальної кількості інформації (смыслового змісту) при мінімальному використанні матеріальної оболонки мови (звукової оболонки і графічної форми), тобто в підвищенні ефективності комунікативної функції мови.

Щодо складених військових термінів то, вони утворюються відповідно таких формул

Основними структурними типами є:

а) Складені іменники:

noun + noun: *battlefield – поле бою;*

noun + preposition + noun: *man-of-war – військовий корабель;*

adjective + noun: *strongpoint – опорний пункт;*

verb + adverb: *countdown – зворотний відлік.*

b) Складені прикметники:

noun + adjective: *battlewise* – *вмілий, вправив в бою*;

noun + participle I: *target seeking* – *той, що шукає ціль*;

noun + participle II: *air-delivered* – *доставлений авіацією*;

adverb + participle I: *hard-hitting* – *той, що сильно вдаряє по цілі (про зброю)*;

adverb + participle II: *hard-fought* – *той, що веде напружену боротьбу*;

adjective + adjective: *nuclear-free* – *без'ядерний (про озброєння)*;

adjective base + participle II: *nuclear-powered* – *ядерний*.

c) Складені дієслова:

adverb + verb: *oudfight* – *перемагати*;

noun + verb: *manhandle* – *приводити в дію власноруч*;

adverb + verb: *downgrade* *понижити (про рівень боєготовності)*.

Як відзначає дослідниця військової термінології Скрипник М. В. [5] англійська мова вирізняється своєю метафоричністю, що можна пояснити тим, що військова лексика значною мірою (якщо порівнювати її з іншими лексичними групами, обмеженими у використанні) орієнтується на загальноживану лексику, в якій метафора визнається одним з головних способів найменування.

Терміни, які утворились на основі асоціативних зв'язків, більшою мірою пов'язані з побутовими предметами. Вони асоціюються за аналогією з терміном.

E.g. air cushion transporter – *транспортер на повітряній подушці*,

air pocket – *повітряна яма*,

air umbrella – *прикриття авіації та ін.*

Інший спосіб утворення це метонімічне перенесення значення на підставі реального зв'язку між власним ім'ям і іншим предметом, явищем або місцем. Наприклад, географічні назви конкретних пунктів асоціюються з визначеними навчальними закладами, наприклад: *Fort Benning* – *піхотна школа*; *Langley* – *Центральне розвідувальне управління*; *Fort Knox* – *школа бронетанкових військ*; *West Point* – *військове училище тощо*.

Що стосується вмотивованості термінів, то в сфері військової термінології широко поширена семантична вмотивованість. Типовими у військовій лексиці є випадки семантичної вмотивованості, що виникла в результаті метафоричного або метонімічного перенесення.

Згідно когнітивної теорії, метафора та метонімія є одним з основних способів пізнання і класифікації світу, коли людина інтерпретує явища однієї сфери в термінах іншого, що служить когнітивної основою формування мовної семантики нових одиниць, в тому числі термінологічних.

Щодо газетного та Інтернет дискурсів, вони тісно пов'язані з доктриною політичної коректності. Автори друкованих та онлайн-видань змушені завуальовувати певні явища військової сфери. Тоді вживання евфемічних одиниць у медійних текстах сприяє нейтралізації соціальної напруженості при висвітленні тих або інших тем.

Засоби масової інформації здатні впливати і формувати певною мірою ставлення суспільства до фактів дійсності, тому автори газетних та онлайн-публікацій часто намагаються уникати слів, що є прямою номінацією явищ, які викликають негативні емоції у людини (наприклад, смерть, війна, терористи тощо). Саме тому військова сфера є однією з найбільш евфемізованих в сучасній англійській мові.

E.g. That means we can strike the most difficult targets at speed, with high

precision and minimal collateral damage. В уривку з газети «The Telegraph» автор статті використовує евфемізм «*collateral damages*» (*супутні втрати*) замість «*deaths of innocent civilians*» (*вбивство мирних жителів*). В цьому випадку поліпшення семантики денотата за допомогою евфемізму приховує реальну негативну ситуацію.

E.g. Two peacekeepers and a civilian were killed when four or five rockets were fired into a UN base in Mali today (The Times). В цьому випадку евфемізм «*peacekeeper*» (миротворець) означає солдата, якого вислали в місце ведення бойових дій іншої країни для відновлення миру на цій території.

У публіцистичних текстах в друкованих чи інтернет-виданнях військові терміни виконують різні функції, залежно від інтенцій автора. Найпоширенішими з них є:

1. дезигнативна функція (позначення певного об'єкта чи явища);

E.g. Secretary of Defense James Mattis resigns and points to differences with Trum. (The Guardian)

В цьому прикладі «*Secretary of Defense*» виконує дезигнативну (номінативну) функцію, оскільки він вказує на посаду особи.

2. кваліфікативна функція (позначення певної ознаки);

E.g. The US Army built upgunned Strykers to take on Russia, but these hard-hitting armored vehicles may have a fatal flaw. (The Business Insider)

Цей приклад ілюструє кваліфікативну функцію військових термінів «*hard-hitting*» і «*armored*», бо тут вказуються якісні характеристики нових зразків важкого озброєння США.

3. евентив (позначення певної події у військовій сфері);

E.g. Turkey vows to press ahead with attack on Kurdish-led forces in Syria. (The Guardian)

В цьому випадку термін «*attack*» (*повномасштабний наступ*) позначає подію військової сфери.

Отже, структурний склад сучасної англomовної військової термінології не є однорідним. Серед морфологічних способів термінотворення є афіксація, словоскладання, конверсія та абревіація. Серед лексикосемантичних типів утворення переважає метафоричне або метонімічне перенесення значення, його звуження чи розширення. Також окремим видом збагачення словникового складу мови є запозичення. Специфічна риса військової термінології, яку використовують при написанні статей у друкованих та інтернет виданнях – високий ступінь метафоричності. Важлива роль метафор у функціонуванні військових термінів в газетному та інтернет-дискурсі зумовлена тим, що тексти в газетах чи в інтернеті про військові конфлікти, зазвичай, виконують емоційно-психологічну та маніпулятивну функції. Відповідно до них здійснюється вибір певних термінів, або вони замінюються іншими лексичними одиницями. А термінологічні одиниці функціонують як дезигнатори, кваліфікатори або евентиви залежно від контексту та інтенції авторів.

Наразі специфіка вживання і функціонування військової термінології не є повністю дослідженим. Отже, вивчення особливостей військової лексики дає змогу проаналізувати та дослідити механізми розвитку даної мовної підсистеми.

Список використаних джерел

1. Байло Ю. В. Особливості поняття "військовий термін" (семантичний аспект) / Ю. В. Байло // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. – 2013. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2013_3_13.
2. Елина Е. А. Социолінгвістический аспект речи персонажей-военных: автореф. дис. канд. филол. наук / Елина Е. А. – Саратов, 1997. – 17 с.
3. Нелюбин Л. Л. Учебник английского военного перевода/Л. Л. Нелюбин. — Москва : Воениз-дат, 1981. — 379 с.
4. Скрипник М. В. Мілітарна метафора як один із засобів верба-лізації концепту Україна в російських ЗМІ [Електронний ресурс] / М. В. Скрипник. – Режим доступу : <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>
5. Dod Dictionary of Military and Associated Terms. Washington, DC: Joint Chiefs of Staff, 2010.

УДК 81-13

Яковійчук Олексій Юрійович

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Задорожна Ірина Петрівна, кандидат філологічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ЗА ДОПОМОГОЮ СИНТАКСИЧНИХ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ КАРЛА ЕМІЛЯ ФРАНЦОЗА)

У статті проаналізовано особливості авторського використання синтаксичних стилістичних фігур та засобів мовної виразності для оформлення художнього тексту на матеріалі романів Карла Еміля Францоza «Der Pojaz» та «Judith Trachtenberg». Описано основні синтаксичні стилістичні засоби та фігури, а також особливості їхнього функціонування у творах. Проведено кількісний аналіз вживання синтаксичних стилістичних засобів та фігур у досліджуваних романах.

Ключові слова: індивідуальний стиль автора, синтаксична стилістика, синтаксичні засоби мовної виразності, синтаксичні стилістичні фігури

Актуальність. Творчість німецькомовних авторів Західної України часто обирається об'єктом дослідження авторського стилю з метою вивчення особливостей функціонування синтаксичних засобів в німецькій мові певного періоду. Зокрема, дослідження романів Карла Еміля Францоza (1848-1904), який провів своє дитинство та юність в мультикультурному середовищі по обидві сторони австрійсько-російського кордону, що неабияк впливало на його творчість, дає можливість розглянути особливості формування речень місцевим німецькомовним населенням та особливості функціонування німецької мови загалом і синтаксису зокрема, а також можливі відхилення від літературної мови в другій половині XIX століття на східній околиці Австро-Угорської імперії.

Мета. Дослідити особливості вживання синтаксичних структур як інструмента формування індивідуального авторського стилю.

Виклад основного матеріалу. «Індивідуальний стиль – це сукупність мовно-виразових засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших» [7, с. 304]. Таким

чином, поняття *індивідуального стилю письменника* позначає сукупність характеристик форми і змісту, що є властивими для творів окремого автора. Індивідуальний стиль є результатом авторських пошуків способу вираження власного світобачення, індивідуальної організації художнього матеріалу з метою привернення уваги до тексту та заохочення до його прочитання. Авторський стиль є складною комбінацією світогляду, сприйняття дійсності та манери зображення, використання мовного потенціалу та формально-змістових характеристик творів.

Індивідуальний стиль формує особистісний, неповторний і характерний селекційний та комбінаційний процес того, як конкретна особа використовує наявні варіанти мовно-стилістичної виразності, ґрунтуючись на психічних, ситуативних та передусім соціальних імплікаціях людського співіснування. Такий підхід до тлумачення індивідуального стилю чітко поєднується з дефініцією стилю як вибору: якщо стиль виникає через вибір мовцем засобів мовної виразності з багатьох можливих варіантів, то такий вибір відбувається під впливом особистісних характеристик мовця [4, с. 109-110]. Однак ці особистісні характеристики піддаються впливу зовнішніх факторів, тому при дослідженні авторського стилю слід враховувати всі чинники, які можуть впливати на вибір письменником певного варіанту, наприклад, соціальний та часовий контексти.

До загальної картини мовного стилю належать також довжина та структура речення. Зв'язок між синтаксичною формою літературного твору і характером його стилю є надзвичайно тісним, адже саме в структурі речення, в його обсязі, засобах розбудови та членування, а також в способі поєднання речень, переходу від одного речення до іншого реалізується задум автора та виражається його характер [6, с. 9]. Обсяг мовної форми перебуває у взаємозалежності з комбінаторними та варіативними властивостями. Чим більше є можливих варіантів, тим більше в автора є можливостей сформулювати речення.

У синтаксичній стилістиці, як відомо, досліджують стилістичні функції речень та словосполучень. В рамках синтаксичних стилістичних засобів розрізняють *синтаксичні засоби мовної виразності*, до яких належать різні види речень за метою висловлювання та будовою, а також довжина речення, та *синтаксичні стилістичні фігури*, до яких входять фігури, що виникають у результаті порушення порядку слів у реченні, редукції моделі речення або розбудови моделі речення. Особливим видом синтаксичних стилістичних фігур є засоби протиставлення – антитези.

У дослідженнях синтаксису німецької мови прийнято виділяти 5 типів речення за метою висловлювання:

- розповідне (*Aussagesatz*);
- питальне (*Fragesatz*);
- спонукальне (*Aufforderungssatz*);
- окличне (*Ausrufesatz*);
- речення, що виражає бажання (*Wunschsatz*) [1, 1600].

Стилістичний потенціал речень реалізується у можливості вибору автором певного виду для побудови власного висловлювання. Для більшості художніх творів характерним є домінування розповідних речень. Розташування дієслова на другому місці є в такому реченні стилістично немаркованим. Питальні та спонукальні речення притаманні діалогічним текстам. Окличні речення та речення, що виражають бажання, характеризуються сильним емоційним навантаженням. Наприклад:

• «*Moses hat sich mit dem Anschauen begnügen können, denn er war schon sehr alt, aber mir blutet das Herz, daß ich dieses Land nie soll erreichen können, weil ich noch so ein junger Mensch bin und gottlob so gut zum Theater passe!*» [2, с. 109] – окличне речення;

• «*Ihr Herz blutet über Rafaels Groll; welches Glück, wenn sie mit ihm versöhnt wäre!*» [3, с. 163] – речення, що виражає бажання.

За будовою в німецькій мові розрізняють прості та складні речення. На основі взаємозв'язку між складними реченнями виділяють складносурядні (*Satzreihe*) та складнопідрядні речення (*Satzgefüge*). В залежності від того, яку синтаксичну роль виконує підрядне речення, розрізняють підметові (*Subjektsatz*), присудкові (*Prädikativsatz*), додаткові (*Objektsatz*), означальні (*Attributsatz*) та обставинні (*Adverbialsatz*) підрядні речення. Підрядні частини не виступають ізольовано та можуть поєднуватися, утворюючи речення з кількома підрядними. За цим же принципом утворюються речення з підрядним та сурядним зв'язками. Часті випадки вживання певного типу речень вказують на індивідуальні особливості авторського стилю.

З точки зору стилістики довжина речення є важливим синтаксичним параметром. Довгі, складні речення використовуються коли виникає необхідність передати складні явища чи описати панораму ситуації. Довгим реченням притаманний спокійний та епічний характер. Наприклад:

• «*Karg ist dieser Landschaft jeglicher Schmuck zugemessen, der anderwärts das Menschenherz erfreut, unendlich ist rings die Ebene ausgegossen, selten erhebt sich in sachter Steigung eine Erdwelle aus der Fläche und verrinnt dann wieder in ihr; trüb und träg rollen zwischen schlammigen Ufern die Flüsse und Bäche ihre Wasser*

von den fernen Bergen her in das tiefere, noch traurigere Steppenland hinein; mancher versickert am Wege im tiefen Moor oder staut sich in einem Weiher, dessen weiter, trüber Spiegel das Schilfrohr der kleinen, schlammigen Inseln widerspiegelt und das blasse, ewig vom Dunst der Ebene getriebte Blau der Himmelslocke» [3, с. 46].

Короткі речення, на відміну від довгих, додають тексту динамічності, ритму та експресивності. Наприклад:

«Die Nebenpaare waren aufmerksam geworden. Das stachelte Herrn Wladko auf. »Ein Edelmann betrügt niemals!« riefer» [3, с. 17].

Довжина речення також може використовуватися як засіб іронії при описах чи переліченнях. Наприклад:

«Erstens ist das Mädchen schön wie die Sonne, weiß wie Schnee, rot wie Blut, frisch wie ein Fisch, dick und schwer, daß das ganze Haus zittert, wenn sie auf den Fußspitzen herumschleicht, und gesund ist sie wie das ewige Leben» [2, с. 104].

Синтаксичні стилістичні фігури завжди виникають як результат відхилення від норми, порушення синтаксичних правил. Результатом порушення порядку слів у реченні є емфаза (*Emphase*), винесення за рамки (*Ausklammerung*) та виділення (*Absonderung*). Крім цього, у результаті редуції моделі речення утворюється апосіопеза (*Aposiopese*), еліпсис (*Ellipse*) та ізоляція (*Isolierung*). До синтаксичних стилістичних фігур, які є результатом розбудови, належать лексичні, граматичні, лексико-граматичні повтори та парантези. Лексичні повтори, свою чергу, поділяють на простий контактний повтор (*einfache Kontaktwiederholung*), анафору (*Anapher*), епіфору (*Epipher*), рамковий повтор (*Rahmenwiederholung*) та анадиплозис (*Anadiplose*). Серед лексико-граматичних повторів вирізняють лейтмотив (*Leitmotiv*), перелічення (*Aufzählung*), пролепсис (*Prolepse*) та додаток (*Nachtrag*) [8, с. 147-149].

Результати дослідження. У результаті синтаксичного аналізу романів К. Е. Францоza «*Pojaz*» та «*Judith Trachtenberg*» було визначено кількість та відсоткове відношення видів речень за метою висловлювання (див. Таблицю 1), кількість та відсоткове відношення речень за будовою (див. Таблицю 2), відсоткове відношення речень за довжиною та середню довжину речень (див. Таблицю 3), а також кількість, відсоткове відношення та частотність вживання синтаксичних стилістичних фігур (див. Таблицю 4).

Таблиця 1

Кількісна репрезентація видів речень за метою висловлювання

Вид речення	К-сть одиниць	Відсоток
Розповідні речення	1903	60,3%
Окличні речення	486	15,4%
Питальні речення	382	12,1%
Спонукальні речення	197	6,3%
Речення, що виражають бажання	185	5,9%

Отже, як свідчать дані Таблиці 1, у процесі аналізу зафіксовано 1903 розповідні речення, що становить 60,3% від загальної кількості проаналізованих одиниць. Друга за чисельністю група – це окличні речення, частка яких становить 15,4% від кількості проаналізованих речень. Питальні речення (382 одиниці) складають 12,1% від загальної кількості. Найменш чисельними виявилися спонукальні речення та речення, що виражають бажання – 6,3% та 5,9% відповідно.

Домінуючим видом є розповідні речення, що є характерним для жанру роману, якому властиві описи героїв та подій, внутрішні монологи тощо. Однак, значна частка окличних (15,4%), спонукальних (6,3%) та питальних речень (12,1%) вказує на відносно велику кількість діалогів в творі.

Таблиця 2

Кількісна репрезентація видів речень за будовою

Вид речення		К-сть одиниць	Відсоток	
Прості		1563	40,5%	
Складні	Складно-сурядні	868	22,5%	
	Складно-підрядні			
		Обставинні	352	9,1%
		Означальні	196	5,1%
		Додаткові	121	3,2%
		Підметові	7	0,2%
		Присудкові	5	0,1%
		З кількома підрядними	160	4,2%
	З обома видами зв'язку	582	15,1%	

Отже, результати аналізу видів речень за будовою (див. Таблицю 2) показали, що 1563 речення (40,5% від кількості усіх проаналізованих речень) – прості. Решта речень (59,5%) є складними за своєю будовою. Кількість складно-підрядних та складно-сурядних майже однакова, що не дає змогу стверджувати, що автор в своїх творах надає перевагу певному виду зв'язку. Однак, результати проведеного синтаксичного аналізу показують певну тенденцію: індивідуальний стиль К. Е. Францоza характеризується використанням складних синтаксичних конструкцій.

Таблиця 3

Кількісна репрезентація речень за їх довжиною

К-сть слів у реченні	К-сть речень	Відсоток
1-10 слів	603	39,4%
11-20 слів	593	38,8%
21-30 слів	147	9,6%
31-40 слів	129	8,4%
41-50 слів	36	2,4%
51-60 слів	21	1,4%

Як видно з результатів відображених в Таблиці 3, 603 речення мають в своєму складі 10 або менше слів. Однак різниця між реченнями до 10 слів та реченнями від 11 до 20 досить несуттєва, і разом ці дві групи є найчисельнішими в романах даного письменника. Характерною рисою стилю письменника є використання великої кількості підрядних та сурядних речень, що безпосередньо впливає на довжину речень. Крім того Карл Еміль Француз часто об'єднує декілька речень в одне, використовуючи для цього крапку з комою. Довжина таких речень сягає 40 і більше слів.

Наприклад:

«Der Jüngling, welcher von Bergheimer durch häuslichen Unterricht für die Hochschule vorgebildet wurde, erklärte nun mit bitterer Entschiedenheit, er habe es satt, sich um seiner krausen Haare und runden Augen willen schlecht behandeln zu lassen; er werde nie wieder ein Christenhaus betreten und seinen Verkehr ausschließlich unter jenen suchen, zu denen er durch Abstammung und gemeinsames Leid gehöre» [3, 7].

Така манера вживання синтаксичних структур в творах вплинула і на середньостатистичну довжину речення в романах автора – 16 слів, що згідно класифікації Бернхарда Совінскі [5, 80], вважається реченням середньої довжини. Отже як свідчить аналіз текстів, дане значення середньої довжини речення зумовлено чергуванням діалогів, з типовими для них короткими реченнями, та довгих розповідних речень.

Таблиця 4

Кількісна репрезентація вживання синтаксичних стилістичних фігур

Тип фігури	К-сть одиниць	Відсоток
Розбудова моделі речення	284	36,1%
Редукція моделі речення	272	34,6%
Порушення порядку слів	143	18,2%
Засоби протиставлення	87	11,1%

Як свідчать дані Таблиці 4, автор найчастіше використовує синтаксичні стилістичні фігури для поширення речення. З цією метою він вдається до вживання перелічень, повторів та вставних конструкцій.

Наприклад:
«Da kommt ein anderer Fuhrmann, Krumm-Avrumele hat er geheißten, und ein großer Gauner war er, zu mir» [2, с. 5] – вставна конструкція.

Для редукції моделі речення автор використовує еліпсиси, передусім в діалогах. Наприклад:

»Pojaz«, sagt er, »wann fährst du nach Barnow zurück?«

»Morgen früh«, sag' ich.

»Und heut' nacht?«

»Schlaf' ich und ruhen die Pferde!« [2, с. 45] – еліпсис.

Для виокремлення чи наголошення певної частини речення письменник вдається до порушення порядку слів, вживаючи емпазу та винесення за рамки. Наприклад:

«Totgeschlagen ist im »Cheder« noch niemand worden, trösten sich die Leute, und das mag wahr sein, sofern man einen schlichten, klaren, durch den Galgen zu bestrafenden Mord meint. Aber langsam ist da sicherlich manches junge Leben erdrosselt worden: durch die abscheulichen Mißhandlungen roher Fanatiker» [2, с. 34] – емпазу та винесення за рамки.

Висновки. Кількісний аналіз використання синтаксичних засобів у романах Карла Еміля Францоza дозволив нам виявити особливості авторського стилю. На основі отриманих результатів ми можемо стверджувати, що письменник активно вживає синтаксичні засоби для стилістичного забарвлення своїх творів. Індивідуальному стилю автора притаманне використання складних розповідних речень середньої довжини, складних синтаксичних конструкцій для розбудови речення. Автор вдається до довгих описів та перелічень, і в той самий час, насичує свій текст діалогами, що по чергово надає тексту то спокійного, епічного характеру, то динамічності та експресивності.

Список використаних джерел

1. Fix U. Rhetorik und Stilistik / Rhetoric and Stylistics / U. Fix, A. Gardt, J. Knappe. – Berlin, New York: DE GRUYTER MOUTON, 2009. – 2552 с.
2. Franzos K. E. Der Pojaz. Mit einem Nachwort von Jost Hermand / K. E. Franzos. – Athenäum: Königstein/Ts., 1979. – 363 с.
3. Franzos K. E. Judith Trachtenberg / K. E. Franzos. – Grosdruckbuch Verlag, 2013. – 244 с.
4. Sanders W.: Linguistische Stiltheorie. Probleme, Prinzipien und moderne Perspektiven des Sprachstils / W. Sanders. – Göttingen, 1973. – 149 с.
5. Sowinski B. Deutsche Stilistik. Beobachtungen zur Sprachverwendung und Sprachgestaltung im Deutschen / Bernhard Sowinski. – Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1973. – 400 с.
6. Silmar T. Probleme der Textlinguistik. Einführung und exemplarische Analyse / T. Silmar. – Heidelberg, 1974. – 148 с.
7. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови) / Єрмоленко С. Я. – К.: Довіра, 1999. – 431 с.
8. Ризель Э. Г. и Шендельс Е. И. Стилистика немецкого языка. Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / Э. Г. Ризель, Е. И. Шендельс. – М.: «Высш. школа», 1975. – 316 с.

Добрунова Наталя Костянтинівна

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського
Науковий керівник: Садовський Леонід Вікторович, заслужений діяч мистецтв України, доцент
Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ВИСТАВА РЕЖИСЕРА К. ДОБРУНОВА «ЧОРНЕ ТА ЧЕРВОНЕ АБО МАРІУПОЛЬСЬКИЙ СКАРБ НЕСТОРА МАХНО» ЯК ПРИКЛАД УСПІШНОГО ВТІЛЕННЯ СУЧАСНОЇ П'ЄСИ

Костянтин Добрунов (1959-2015) – один з яскравих українських театральних митців кінця ХХ – початку ХХІ ст. Його режисерська діяльність пов'язана з Горлівським народним театром «Юність» (1970-1994 рр.), Донецьким національним академічним українським музично-драматичним театром (1994-1999 рр.). Та найзначнішим періодом творчості, безумовно, була діяльність в 1999 – 2015 рр. в Донецькому академічному обласному драматичному театрі м. Маріуполь, де з 2000 р. він стає головним режисером.

Ще в роки творчого становлення К. Добрунова проявилися такі риси режисерського почерку як здатність до глибокого розбору п'єси, та уміння переосмислити авторську концепцію. Такий підхід до роботи з літературним джерелом зберігався і в період роботи в маріупольському театрі, де були створені вистави різних жанрів як за класикою (авторські інсценівки творів «Дядечків сон» Ф. Достоєвського, «Анна Кареніна» Л. Толстого, моновистави за М. Булгаковим «Майстер» та «Маргарита» та ін.), так і за сучасною драматургією («Люкс-13», «Занадто одружений таксист» Р. Куні, «Примадонни» К. Людвіг та ін.).

Зокрема в 2009 р. К. Добрунов поставив виставу «Чорне та червоне або Маріупольський скарб Нестора Махно» за п'єсою сучасного драматурга Віктора Сухорукова. Автор мешкає в Маріуполі, тому не тільки активно співпрацював з режисером в процесі підготовки спектаклю, а утворив з К. Добруновим міцний творчий тандем.

Віктор Костянтинівич Сухоруков, відомий в Маріуполі журналіст, перший заступник головного редактора газети «Приазовський робочий» в інтерв'ю київській газеті «Факти та коментарі» зазначив, що приводом для написання п'єси послужив вихід книги його земляка Льва Яруцького «Махно і махновщина». В своїй книзі «Театр абсурду-1937», що вийшла в 2012 р. він детально описав дружню співпрацю з К. Добруновим.

Враховуючи походження автора п'єси, прем'єра вистави стала подією для культурного життя міста, визвала широкий резонанс серед маріупольських, донецьких та київських ЗМІ, а також була відмічена у наукових виданнях місцевих вишів.

Ознайомившись з книгою «Театр абсурду-1937», можна зробити висновок, що за час репетицій режисер К. Добрунов зробив багато важливих внесків у формування остаточного варіанту п'єси, про що свідчить сам драматург. Треба взяти до уваги той факт, що «Чорне та червоне...» – перша п'єса В. Сухорукова, тому цілком природно, що талановитому журналісту знадобилась допомога в оволодінні законами сценічності.

В співпраці з автором режисер пояснював прописні істини театру: за якими законами п'єса поділяється на акти та дії; що у ремарках повинен бути лише вкрай необхідний мінімум інформації, а інше домісляє режисер, художник та актори; що персонажі повинні логічно з'являтися у дії та зникати з неї, не

діючи в різних місцях в один і той же час. Тож до початку репетицій була проведена ґрунтовна уточнююча робота.

В процесі роботи над виставою К. Добрунов проявив себе як професіонал, який встиг досконально пізнати кожного актора та актрису, випрацювати до кожного з них унікальний підхід. Драматург відмічав, що був вражений умінням режисера при розподілі ролей керуватися виключно придатністю і корисністю конкретного актора для конкретної вистави, відкидаючи будь-які особисті симпатії. Головні ролі в виставі виконали Сергій Забогонський (Нестор Махно), Ігор Кітриш (та Вадим Єрмішин у ролі Івана Лепеченко), Євген Халіченко (слідчий відділу НКВС Остапченко), Світлана Доронченко (та Надія Хоренко у ролі Марисі) та ін.

В. Сухоруков відзначав педагогічні здібності К. Добрунова, що в процесі роботи розповсюджувалися і на драматурга. Він згадує як режисер постійно підкреслював, що літературний твір є головною основою театру, наголошував на значенні тексту п'єси та його якості: написане на папері слово оманливе і допрацьовувати текст доведеться постійно до самої прем'єри.

Особливу увагу режисер приділив і створенню візуального образу вистави. Задля поєднання історичної правдоподібності та образної точності, запросив до театру сценографа з Харкова Тетяну Савіну. Художник створила авангардні і одночасно натуралістичні декорації. Залізна конструкція-трансформер, що швидко змінює місце розвитку подій на очах у глядача, гідно підкріплювала побудовану режисером динамічну дію, темпоритм якої відповідає світовідчуттю молодого покоління з кліповим мисленням.

Попри значну увагу до літературного першоджерела, звісно, саме К. Добрунов ніс найбільшу відповідальність за втілення художнього задуму вистави. Його режисерський талант, віра в автора та здібності акторів дозволили відтворити на сцені театру важливу для міста сторінку історії. Сучасна музична вистава стала підсумком плідної праці потужного трикутника автор-режисер-актор.

Щербина Анна Олександрівна

Харківська державна академія культури

Науковий керівник: Кікоть Антоніна Андріївна, доктор культурології, професор

Харківська державна академія культури

СИСТЕМА К.С. СТАНІСЛАВСЬКОГО ЯК РУШІЙНА СИЛА ФОРМУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ШКІЛ

Система К. С. Станіславського зробила прорив в театральному мистецтві Америки ХХ ст.. Звертаючись до праць відомих теоретиків і практиків російського і американського театру (П.А. Марков, Е.І. Полякова, Л. Страсберг, Г. Клерман, С. Адлер та інш.), можна зробити висновок, що основний принцип в історії розвитку театру США кінця ХІХ- початку ХХ ст. мав комерційний характер.

Комерційна система сприяла тому, що на початку ХХ ст. театральне мистецтво Америки опинилося в глибокій кризі, його відставання від світової драматургії становило приблизно 50 років .

Московський художній академічний театр, засновниками якого стали актор, режисер і педагог К. С. Станіславський, а також режисер і драматург В. І. Немирович-Данченко вперше прибув до США в 1906 р.. Станіславський розумів важливість взаємодії з різними театральними напрямками і тому підтримував зв'язки із зарубіжними режисерами. За кордоном театр дуже швидко завоював популярність і здобув світову славу.

Даний візит російського театру був не тільки яскравою, але і революційною подією в театральному житті Америки. К.С. Станіславському почали надходити пропозиції про відкриття акторських студій в США, але він усі їх відхилив.

Актори МХТ сповідували реалізм, тоді як ряд американських драматургів від нього навпаки відходив. Драматурги О'Ніл і Райс у той час експериментували з експресіонізмом і символізмом, однак основний репертуар американських театрів складала романтичні мелодрами, поетичні вистави, комедії, поступово починають сходять зі сцени шекспірівські п'єси.

Актори Станіславського вразили Нью-Йорк глибиною почуттів і досконалістю техніки, злагоженістю виконання, які не характерною для стилю гри того часу, різноплановістю, що виявляється в характерних і вікових ролях. Здавалося, що їм під силу будь-який персонаж, вік не мав значення, вони зовсім в новій манері грали кожну роль, кожен спектакль. МХТ пробудив у американців бажання «грати глибше» і підготував ґрунт для експериментів, які врешті і визначають американську сценічну манеру.

Річард Болеславський восени 1922 р. приєднався до групи МХТ під час гастролей в США, де і залишився після її від'їзду до Москви, заснувавши в Нью-Йорку American Laboratory Theatre (ALT). Лабораторний театр складався з двох частин: чинного театру і школи при ньому, де готувалися актори.

Також викладала в Лабораторії актриса МХТ Марія Успенська. Коли в 1924р. МХТ повертався з американських гастролей, Успенська, звільнившись, залишилася в Лабораторії – вчити за системою Станіславського.

Серед перших учнів Лабораторії були Лі Страсберг і Стелла Адлер, які стали засновниками відомого цілою плеядою зрощених в ньому зірок і антикомерційною спрямованістю «Групового Театру» (Group Theatre) та зіграли ключову роль у розвитку американського театру. Тому «Груповий театр» часто розглядається як продовження напряму «Лабораторного театру» Болеславського, а значить і подальшого укорінення в Америці системи Станіславського.

Лі Страсберг, Стелла Адлер і Сенфорд Мейснер представляли три різних напрямки в інтерпретації системи Станіславського в Америці, оскільки брали за основу різні пласти його системи. Простіше кажучи, у одного на перше місце ставилися емоції, у іншої - уява, у третього – спонтанність (імпровізація).

Яскравою інтерпретаторкою системи Станіславського на сучасному етапі є Іванна Чаббак, яка осучаснила та доповнила класичну систему власними розробками.

Важливо ще раз відзначити, що взаємодія культур, вплив різних театральних напрямків і традицій є колосальний досвід як для самих акторів, так і для культурної і театральної спадщини країни в цілому.

Лавренко Наталія Олександрівна

Харківська державна академія культури

Науковий керівник: Двойченкова Ольга Яківна, заслужена артистка України

Харківська державна академія культури

ВПЛИВ ІВАНА ВИРИПАЄВА НА ФОРМУВАННЯ «НОВОЇ ДРАМИ»

В сучасному культурному середовищі – «нова драма» – поняття, що проникає в нашу свідомість у вигляді яскравих перформансів і сценаріїв до популярних кінострічок. Науковці досить не знайшли спільної точки зору щодо використання терміну «нова драма». Вже встоялася традиція називати драматургію зламу ХІХ–ХХ ст. таким чином, але протягом останніх десятиріч театр зазнав чималих змін, що призвело до появи багатьох нових драматургів, тому театральне мистецтво кінця ХХ-го початку ХХІ-го століть також здобуло назви «нова драма». «Нова драма» – це певна художня філософія, пов'язана не тільки з оновленою поетикою, але з новим розумінням театру ХХІ століття, який прагне побачити реалії сучасності, переосмислити соціальність і створити нових кумирів.

Автори «нової драми» намагаються представити життя соціуму з такими його складовими, як відчуженість, самотність, розгубленість, жорстокість. Саме цими елементами обумовлений і характер конфлікту, який вирішується по лінії Я – Соціум, не тільки в протиставленні особистості суспільству, але й досліджує їх об'єднувальний стан. І.М. Болотян і С.П. Лавлінський виділяють 4 типи сюжету «нової драми». Четвертий тип розглядає зіткнення людини з поняттям «сакрального», і головним представником цього типу автор статті визначають Івана Вирипаєва: «Четвертий тип сюжету має на увазі трьохчастинну модель: Бог і сакральне – уявлення людей про Бога та сакральне (розходиться з істиною) – «я», що викриває ці уявлення через знущання, юродство. Особливо яскраво цей тип сюжету проявляється в «жорстоких» п'єсах І. Вирипаєва» [1, С. 326].

Одним із найвідоміших драматургів сучасності світового рівня, чії п'єси ставлять у багатьох країнах Європи є Іван Вирипаєв. У 2001 році І. Вирипаєв почав режисерську працю в Центрі нової п'єси «Театр.doc». У наступному році театральна преса дуже активно обговорювала виставу «Кисень», який він поставив за своєю п'єсою. Цей період є початком діяльності цієї багатогранної і дуже талановитої людини. Хоча комплексного аналізу творчості Івана Вирипаєва в якості особливого драматургічного напрямку сучасної драматургії ще не було, існують дослідження, які так чи інакше аналізують п'єси драматурга. Марк Липовецький і Біргіт Боймерс починають дослідження творчості Вирипаєва з п'єси «Кисень», називаючи її ні п'єсою, ні концертом, ні сповіддю, а й тим, і іншим, і третім разом. «Кисень» представляв собою принципово новий тип театального висловлювання: розкладений на два голоси реп на самі що ні на є «вічні теми» [2, С. 250].

Як драматург Вирипаєв синтезує безліч традицій, починаючи від язичницької міфології та закінчуючи сучасною масовою культурою. Це і класична російська література, і зарубіжна драма ХХ століття, і релігійні тексти. Однак, використовуючи спадщину попередників, він зберігає свій творчий почерк, виділяв особливий стиль, який базується на домінанті слова. У книзі «Драма пам'яті» Павло Руднев пише: «Драматургічна майстерність Вирипаєва розвивалася паралельно з його постановочними навичками, але й впливала і на театральний ландшафт всієї країни: він завжди ставив складні завдання перед театром»

[3, С.57]. Ключовим завданням на шляху пізнання світу, існування з ним в гармонії Вирипаєв вважає повне розкриття людини, її відкритість новому.

У 2006 році Вирипаєв підкорив публіку «Ейфорією», кінодебютом, зазначеним нагородами на фестивалях у Венеції та Варшаві. Але кіно, на думку Вирипаєва, - спосіб звернутися до глядача та налагодити контакт з величезною кількістю людей. Його картини «Ейфорія», «Кисень», «Супергопер», «Танець Делі» знайшли відгук у серцях багатьох. Парадоксально, але сам Іван Вирипаєв, фільми якого отримали визнання широкої аудиторії, не вважає себе повноцінним кінорежисером, тому як основне заняття для нього – це драматургія.

Іван Вирипаєв – драматург, режисер, сценарист, яскравий представник «нової драми», який почав свій творчий шлях в кінці 90-х років минулого століття, безумовно сьогодні – одна з фігур, яка активно впливає на театральний процес. Він є одним з найбільш талановитих сучасних драматургів Європи.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день його творчість або висвітлена досить скупо в літературі або не висвітлена зовсім. Його п'єси, вистави, фільми жадані, актуальні та унікальні, але ще до сих пір, не ставали предметом вивчення, тож потребують наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Болотян И.М., Лавлинский С.Л. «Новая драма»: опыт типологии // Вестник РГГУ. – 2010. – № 2 (45). – 326 с.
2. Липовецкий М., Боймерс Б. Перформансы насилия: Литературные и театральные эксперименты «новой драмы» – М.: НЛЮ. – 2012. – 340 с.
3. Руднев И.А. Драма памяти. Очерки по истории российской драматургии. От 1950-х до наших дней. – М.: НЛЮ, 2018. – 357 с.

Андрєва Катерина Олексївна

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ФОРМИРОВАНИЕ МЕТОДА АНАТОЛИЯ ВАСИЛЬЕВА: ИГРОВЫЕ СТРУКТУРЫ

А. Васильев (1942 г.) – выдающийся современный режиссер, не только практик, но и теоретик, на протяжении нескольких десятилетий разрабатывающий методологические вопросы театра и драмы. Большое значение для становления собственного режиссерского метода А. Васильева сыграл спектакль «Серсо», поставленный в Театре на Таганке в 1985 г. В это же время А. Васильев занимался во МХАТе работой над «Королём Лиром» У. Шекспира. Спектакль не вышел, но теоретический багаж, который режиссер получил, размышляя над возрожденческой трагедией, оказался очень весомым. К «Королю Лиру» А. Васильев подходил уже не с позиций психологического реализма. Тут в полную силу начинала звучать его новая идея «игрового театра».

Ж.-Б. Мольер, В. Шекспир, Лопе де Вега, Тирсо де Молина, П. Кальдерон, Ф. Шиллер – имен драматургов и типов театров, представляющих собой игровую традицию, не перечислить. Она существовала и в глубокой античной древности, и в эпоху Возрождения, а затем романтизма, она существует и в двадцатом веке в таких текстах П. Сартра, Б.-М. Кольтеса, в новейшей драматургии.

В двадцатом столетии игровой театр представлен великими режиссерами – В. Мейерхольдом, Е. Вахтанговым, А. Таировым, П. Бруком, Дж. Стрелером, Ю. Любимовым.

В конце 1980-х – начале 1990-х годов А. Васильев определяет теоретически и начинает практиковать в своих постановках «игровой театр», который также как и психологический/ситуативный театр работает с психикой человека, но берет ситуативный театр как базу и идет дальше к отказу от ситуации, работая с идеями и концептуальным содержанием. Тут предлагается термин «игровой театр» или «игровые структуры». Игровой театр не исходит из ситуации (то есть начинает с нуля), а приходит к ней (движется к цели). На игровых законах был основан театр античности, комедия «дель арте», все формы народных площадных балаганов. Актер с куклой — вот персона и персонаж в чистом незамутненном виде.

В теории драма – это обмен противоположностей. Драматический текст на практике можно строить как борьбу или как игровой обмен. В методе, работая над пьесой, мы ищем игровой конфликт. Иногда бывает сложно найти противоположности в позициях персонажей. Их может и не быть.

Если они есть, тогда у практикующих появляется инструмент. Если противопоставления нет, встает вопрос: его нет на самом деле или мы не можем его обнаружить? Проблема состоит в отсутствии конфликта – оно приводит к отсутствию действия. Это приводит к аннуляции драмы.

В игровом театре мы находим другую природу конфликта, потому что участники изначально идут к цели в согласии, что значит, что они едины. Но противоположность нужна – и она находится в тактике ведения игры. Каждый из актеров строит своё действие на базе основного события. Тогда есть разделение на ДА и НЕТ.

Закон драми гласит: существует конфликт, который нужно сохранить. Поэтому актеры пользуются противоположностью. С началом работы над пьесой нужно произвести операции с обстоятельствами, чтобы выявить противоположности.

Например, в пьесе Л. Пиранделло «Сегодня мы импровизируем» в первом акте первой сцены противоположность между доктором Хинкфусом и Первым актером строится на том, что доктор вызывает актера на сцену по имени из реальной жизни актера – человека, а он не собирается выходить в сцену после такого представления, потому что режиссер нарушил его подготовку к роли и выход на сцену. С этого начинается конфликт актеров и режиссера, который заканчивается изгнанием режиссера из театра всей командой актеров – это и есть финал, к которому идут игроки в спектакле.

А. Васильев объясняет: «В психологических структурах слишком много значит чужой человек – персонаж. Чужой как бы находится внутри персоны, в душе, если она у него есть. За счет этого блокируется действие и пережимаются слова. В игровых структурах этот чужой человек выносятся вперед. И между персоной действующего артиста и персонажем образуется прозрачная дистанция. Персона актера ведет персонаж по дороге его роли. Как бы игровые импульсы движения. Я – актер, будто мяч ракеткой: «да – нет», толкаю персонаж. За счет этой свободы, «я – не я», возможен синтез литературного текста и психологической жизни во мне. Как бы персонаж оказывается в более свободных отношениях со мной как с персоной. Теперь слова, которые чужой говорит, находятся в сопряжении с моей жизнью. Нет, это не раздвоенная личность, где слова мешают жизни, а жизнь мешает слову. Это единая, абсолютно цельная структура – действующего лица, где слово является жизнью, а жизнь – словами. И, прежде всего, это структуры европейской драмы и игрового театра. Я их открыл еще будучи студентом в «Игроках» Гоголя. И ими пользовался в Пиранделло и Чехове, а также в Платоне и Томасе Манне» [1, стр. 26].

Игорь Яцко – сейчас главный режиссер театра «Школа драматического искусства» – ученик А. Васильева, объясняя законы игрового поведения актера, приводит пример: «Монолог «быть или не быть». Как его исполняет актер психологической школы и как актер игрового театра? Актер психологической школы, перевоплощаясь в Гамлета, помещает себя внутрь ситуации. Он не знает, на что ему решиться, что ему делать, «быть» ему или «не быть»?

Актер игрового театра выходит из этой ситуации, «выносит центр» перед собой и рассматривает две антиномии – «быть» и «не быть», играет этими антиномиями. В игровом театре – это исключение себя из обстоятельств, в которых ты находишься, и способность видеть себя со стороны. Военачальник свободен от ситуации, он видит ее всю целиком. Солдат находится внутри ситуации.

А что значит игра сама по себе? «Закон игры – это закон авантюры, – это средство для того, чтобы двигаться. То есть мы не можем к цели прийти прямо. Мы должны обманывать друг друга, зрителей. То есть играть» [2, глава 14].

Можем утверждать, что методика А. Васильева и работа в игровых построениях касается идей, а не ситуативных/бытовых вопросов.

Игровой театр изучает текст, не пытаясь заранее назвать его смысл. Актер не исполняет роль и не идентифицируется с персонажем, но исследует текст. Для актера в игровом театре текст является объектом, а не субъектом, и актер взаимодействует с текстом в большей степени, чем с ролью.

Список использованных источников

1. Андреева Е. Конспект занятий А. Васильева. – МШНК, 2016 - 2019 – архив автора, папка №4.
2. Богданова П. Логика перемен. Анатолий Васильев: между прошлым и будущим. – М.: НЛО, 2007. – 372 с.

Гребенюк Роман Вікторович

Харківський національний університет мистецтв імен І. П. Котляревського
Науковий керівник: Мельничук Людмила Юрійівна, кандидат мистецтвознавства
Харківський національний університет мистецтв імен І. П. Котляревського

ТВОРЧИЙ ДОРОБОК ЗАСЛУЖЕНОГО ДІЯЧА МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ ВІКТОРА НІКІТІНА В ДНІПРОВСЬКОМУ МІСЬКОМУ ТЕАТРІ ЛЯЛЬОК (1995 – 2019 рр.)

Віктор Миронович Нікітін, заслужений діяч мистецтв України, художник театру ляльок, сценограф та самобутній майстер-конструктор ляльок, відомий та визнаний не лише в Україні, а й далеко за її межами. Творчу діяльність він розпочав 1974 р. в якості художника-постановника в Дніпропетровському обласному театрі ляльок. З 1981 р. працював головним художником у міському театрі ляльок м. Кривий Ріг, а в 1988 р. повернувся до Дніпропетровського обласного театру ляльок вже як головний художник.

За роки творчої діяльності Нікітін здійснив постановку понад 400 вистав у 18 театрах ляльок України, а також успішно співпрацював з театрами Болгарії, Ізраїлю, Іспанії, Литви, Молдови, Німеччини,

Польщі, Росії. Вистави, створені В. Нікітіним, відрізняють оригінальність, емоційність, надзвичайна атмосфера й увага до найменшої дрібниці. Мабуть, нема такого митця в театрі ляльок, який би не прагнув створити з ним спільну виставу. Його образи в ляльках є унікальними. Здається, що ляльки Нікітіна «розповідають» більше, ніж актори.

1995 року Дніпропетровський обласний театр ляльок перестав існувати, як самостійна одиниця. Владне рішення про об'єднання двох театрів (ТЮГу та театру ляльок) в Молодіжний театр не була схвалена одностайно всім колективом театру ляльок. Групою ентузіастів, які вирішили обрати інший шлях, було створено Експериментальне творче об'єднання «Театр Актора та Ляльки» на чолі з режисером М. Овсяніковим. Усе треба було починати «з нуля» в складний період дев'яностих років минулого сторіччя. Особливо важливою для колективу стала участь у проєкті визнаного майстра В. Нікітіна, який підтримав сміливих лялькарів та їхні ідеї.

Серед перших вистав колективу, до створення яких долучився Нікітін, були «Город – это вам не джунгли», шоу-програма «З піснею повз життя», «Чудирнацька плутанина». У 2001 р. завдяки наполегливості та плідній роботі «Театр Актора та Ляльки» здобув статус міського театру ляльок, а 2005 р. відкрив стаціонарне приміщення. Тепер це Дніпровський міський театр ляльок, де незмінним головним художником є Віктор Миронович Нікітін. З набуттям статусу змінилися й можливості: можна було створювати справжні казкові вистави, завдяки тим перевагам, які надавав стаціонар (театральне освітлення, звук, комфортна зала для глядачів). На розсуд глядачів вийшли такі вистави, як: «Гулівер», «Русалонька», циркове ревю «Ляльки в цирку», «Колискова для мишеняти», в яких повною мірою проявився талант і творча вдача Нікітіна.

Він створює вистави не лише в співдружності з М. Овсяніковим. В театр запрошують інших режисерів. Так, неодноразово до театру приїздив В. Бугайов – давній друг і творчий партнер Нікітіна, з яким вони плідно співпрацювали ще за часів роботи в Дніпропетровському обласному театрі ляльок. То був потужний тандем, відомий на всьому радянському театральному просторі. Нині в Дніпровському міському театрі ляльок в цьому тандемі народжується чарівна вистава «Василіса Прекрасна і Кощей Безсмертний», зворушлива історія «Сонячний промінчик», весела та кумедна казка «Троє поросят». Для дорослого глядача в театрі зіграна «Тригрошова опера» в постановці М. Овсянікова та сценографії В. Нікітіна.

За традицією кожний новий театральний сезон Дніпровського міського театру ляльок відкривається виставою «От так Буратіно!», а в репертуарному листі театру є такі вистави, як: «Переполюх у ляльковому місті», «Шуронька- Снігуронька», «Чарівне озеро», «Лисичка-сестричка, та Вовк-панібрат», «Чарівна лампа», «Подорож за зіркою». Ляльки до казок створені власноруч Віктором Нікітіним. Кожну з них він наділяє енергією любові, навіть негативні персонажі цього майстра не страшні.

Звичайно, що на театральному просторі, фестивалях театрів ляльок роботи такого майстра не лишилися без уваги та були відзначені дипломами, нагородами. Серед здобутків останніх років – дипломи лауреата фестивалів «Подільська лялька – 2003», «Подільська лялька – 2005», міжнародного фестивалю міст-партнерів «Ми граємо в ляльки» в Самарі у 2002 та 2004 рр., Всеукраїнського фестивалю «Лялькові зустрічі» 2004 р. в Донецьку, міжрегіонального фестивалю на здобуття вищої театральної нагороди Придніпров'я «Січеславна» 2001–2009, 2017 рр.

Нині шанований фахівець, творча особистість Віктор Нікітін продовжує власну місію – нести добро, прищеплювати дітям найкращі духовні якості у вишуканій естетиці театру ляльок. Прикладом тому є зовсім нещодавнє визнання: у 2019 р. вистава «Кіт у чоботях» Дніпровського міського театру в постановці Р. Гребенюка, сценографії заслуженого діяча мистецтв В. Нікітіна отримала Гран-прі фестивалю «Січеславна» в номінації «Краща вистава для дітей».

Войтенко Мирослава Василівна

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

Науковий керівник: Бортник Катерина Віталіївна, кандидат мистецтвознавства, доцент

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ДАВНІ ФОЛЬКЛОРНІ ТАНЦЮВАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ЯК ОСНОВА ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПЛАСТИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОМУ ТЕАТРІ

Важливим засобом виразності в мистецтві сучасного музично-драматичного театру є танець. І сьогодні все частіше режисери-постановники приділяють увагу пластичному вирішенню вистави. Про це свідчать постановки таких режисерів як В. Пазі, С. Співак, Р. Віктюк та ін. Роль хореографії та пластики в межах драматичного театру досліджували такі науковці як Е. Мей, Р. Захарова, Г. Морозова,

Б. Голубовський, В. Панферова, І. Яснець, М. Суворова, О. Касьянова, В. Нікітіна, А. А. Лещинський, В. Шпаковська тощо.

Танцювальне рішення вистав українського музично-драматичного театру пов'язане з фольклорними танцювальними традиціями українського народу, зокрема території Єлисаветградщини, де розвинувся аматорський театральний рух. Синтез слова, драматичної гри, музики і танцю завжди був наявний у народних іграх та обрядах: хороводні ігри з імітацією трудового процесу, веснянки, гаївки. Гармонійне поєднання поетичного слова, мелосу і пластичного руху стало в майбутньому однією з найхарактерніших ознак майстерності актора українського національного театру, особливо музично-драматичного, де це є обов'язковою умовою.

Значну роль у популяризації народного танцю відіграло скоморошество (IX–X ст.). Скоморохи вигадували нові окремі рухи, а іноді й цілі танці, вносили ігровий елемент, насичували свої видовища акробатикою, гумористичними сценками. Найкращі зразки їхнього мистецтва послужили зародком професійної акторської майстерності й наявні у пластиці (особливо у віртуозних рухах) вистав сучасного музично-драматичного театру.

Важливу роль у розвитку хореографічного мистецтва відіграла музична освіта суспільства. У першій половині XVIII ст. було розповсюджене мистецтво народних музик, лірників і кобзарів, яких готували у співочих музично-інструментальних. Ці музиканти були знавцями цього пісенно-танцювального репертуару, який виконувався на вулиці, корчмах, весіллях та інших зібраннях молоді, тому кобзарі користувались великою повагою. Виконувались традиційні українські народні танці в минулому як під музичний акомпанемент, так і під спів самих виконавців. Багато танців називалися від перших слів пісні, під які вони виконувались. Було безліч приспівок до танців: козак, козачок, горлиця, метелиця, шумка та інші, що здебільшого мали веселий, жартівливий характер.

Оскільки аматорський театральний рух розвинувся в Єлисаветградщині, відповідно й сценічної інтерпретації танець отримав в цій місцевості. Хореографічне оформлення вистав базувалося, в першу чергу, на матеріалі танців навколишніх сіл та міст Новокиївки, Полтавки, Новомиргорода, Новоукраїнки, де мешкали переселенці з багатьох місць України. Перші танцювальні театральні вистави в Єлисаветграді були в 1830 р. і проходили в тимчасово збудованому дерев'яному балагані на міському плацу на розі Преображенської та Невської вулиць. Техніка танцю з погляду сучасного її рівня була доволі простою. Хоча тоді й не було балетмейстерів-постановників, але і розвиток дії, і кульмінація в танцях були. Єлисаветград поступово ставав театральним містом, сюди заїздили відомі на той час трупи І. Штейна, Л. Млотковського, Д. Жураховського, а місцеві аматори засвоювали їх досвід, удосконалювали своє мистецтво.

Активного впливу народне танцювальне мистецтво України зазнало й від козацьких танців. На Січі було створено танець, названий іменем їх творців — козаком. Його виконували дві особи, які вели між собою безкомпромісний двобій-змагання, де були присутні веселість, жарт, шаленство. Один козак, танцюючи, міг змагатися з музикантом і перед громадою товаришів демонструвати свої винаяткові виконавські можливості. Досвідчені козаки знали логіку танцю: вони починали рухатися повільно, відкриваючи танець простими кроками і закінчуючи наскоками й карколомними стрибками. Танцюристи взаємодіяли один з одним, намагаючись відчутти партнера та розкрити його задум.

Перших змін козацький танець зазнав, коли партнеркою чоловікові стає жінка. Особливою популярністю користувалась друга частина козака – швидка, моторна музика. Її називали козачком. Із захопленням танцювали під цю музику дівчата, взявшись за плечі або поклавши руки на талію одна одній. Танцюючи, вони крутилися або перекручувалися, злегка тримаючись за руки, якщо з дівчатами танцювали хлопці, то вони виконували окремі рухи, притаманні танцю козак, били тропака, сідали гайдука, витинали голубці. В колективному виконанні ці танці взагалі втратили свої головні риси — індивідуальність і героїзм.

На процес переродження танцю істотно вплинув український професійний та аматорський театр, що брав взірці з оперно-балетних форм танцю і не змінював його первинної образності.

У музично-драматичному театрі танець є важливим художнім засобом виразності, сприяє розкриттю головної думки вистави, виявляє глибинний сенс її художньої структури. Щодо українських національних вистав, де танцювальне рішення обов'язково має відтворювати національний колорит українського етносу, відповідати національній приналежності, відтворюючи темперамент і характер народу, звичаї та світогляд людей, які діють у запропонованих сценічних твором обставинах, точно відбивати регіональні особливості. І саме на сцені музично-драматичного театру відбулася театралізація, а згодом і професіоналізація хореографічного фольклору.

Мішеніна Наталя Іванівна

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Шейна Лариса Олександрівна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ПЕРЕВАГИ, ЯКІ НАДАЄ АНГЛІЙСЬКА ЯК ПЕРША ІНОЗЕМНА МОВА ПРИ ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ

Незважаючи на те, що англійська мова сьогодні, так чи інакше, ввійшла до життя практично кожної людини, в сучасному світі знань лише однієї іноземної мови вже може бути недостатньо. Різноманітні дослідження і опитування показують, що люди, які володіють двома і більше іноземними мовами, швидше розв'язують проблеми, планують і приймають рішення, менше піддаються хворобам мозку і мають кращу концентрацію, частіше виявляють творчі здібності [1].

Іншою популярною іноземною мовою є німецька. Вона є перевагою при прийнятті на роботу до міжнародної компанії. Після оволодіння англійською вибір часто падає на німецьку як другу іноземну. Німецька та англійська мови відносяться до однієї мовної групи, відповідно схожість мовних структур полегшує процес навчання. Значно простіше засвоювати матеріал другої мови, спираючись на знання, вміння та навички, набуті в процесі вивчення першої іноземної. При цьому можна порівнювати, аналізувати подібності та відмінності граматичних конструкцій. Англійська та німецька мови мають як фонетичні, так і лексичні, і граматичні подібності. Розглянемо їх докладніше.

Порівнюючи фонетику обох мов, помічаємо такі схожості: принцип поділу на склади в обох мовах збігається; голосні можуть бути довгими/короткими (*Lied/Lid, sleep/slip*); подвоєна приголосна вимовляється як один звук (*Adresse, digging*); наявність дифтонгів в англійській [ei], [ai], [oi], [au], [əu], [iə], [uə], [eə] та німецькій мовах [ei], [ai], [eu], [äu]. Ці феномени усвідомлюються при вивченні першої іноземної, тому не доведеться гаяти часу, щоб звикнути до нового мовного явища при вивченні другої.

В якості лексичних подібностей наведемо приклади англійських і німецьких дієслів: *find - finden* - знаходити, *learn - lernen* - вчити, *send - senden* - посилати, *fall - fallen* - падати, *sing - singen* - співати. Є багато дієслів, які не зовсім збігаються, але їх значення можна також легко зрозуміти: *help - helfen* - допомагати, *swim - schwimmen* - плавати, *wash - waschen* - мити, *begin - beginnen* - починати, *have - haben* - мати, *come - kommen* - приходити і т.д. Історія з іменниками схожа. Розглянемо такі приклади: *oil - Öl* - олія, *summer - Sommer* - літо, *house - Haus* - будинок, *price - Preis* - ціна, *winter - Winter* - зима, *glass - Glas* - скло, *friend - Freund* - друг і т.п.

В якості експерименту новачкові можна запропонувати невеликий текст на розуміння німецькою мовою: *Frau Hoffmann arbeitet im Büro. Frau Hoffmann sitzt am Computer, sendet E-Mails, telefoniert und diskutiert mit dem Chef über die Preise von Öl. Frau Hoffmann hört Musik - Rock und Pop. Sie hat Hobbys: Englisch, Italienisch und Tennis. Sie hat Freunde in Madrid und in London. Im Winter kommt sie nach Italien. Sie trinkt Wein und isst Salat mit Olivenöl. Sie tanzt und singt.* Як показує практика, труднощів в розумінні в учнів не виникає. Навпаки, процес проходить з радістю і захопленням.

При вивченні теми «Професії» новачки також легко розуміють і запам'ятовують окремі назви професій, наприклад, *manager - Manager* - менеджер, *engineer - Ingenieur* - інженер, *mechanic - Mechaniker* - механік.

Німецька мова постійно знаходиться у розвитку. Процес її оновлення проходить шляхом запозичень з різних мов – на частіше з англійської та французької. Ці запозичення представлені практично в усіх сферах життєдіяльності людини, а саме: в рекламі, світі комп'ютерів та інтернеті, в спорті, світі моди, політики, економіки, в засобах масової інформації, професійній діяльності та багатьох інших. Наступні приклади слід класифікувати як американізми – слова, запозичені з американської англійської, германізми – слова, запозичені з німецької мови, й інтернаціоналізми – слова, які зустрічаються в багатьох мовах та мають незначні відмінності, які пов'язані з особливостями вимови кожної мови. Наведемо приклади *американізмів*: *Hip-Hop, party, hobby, jeans, T-Shirt, import, poster, dealer* і т.д.; *германізмів*: *Kindergarten, Wunderkind, Gastarbeiter, Graf, Kanzler, Landschaft* і т.д.; *інтернаціоналізмів*: *address/Adresse, bank/Bank, business/Business, design/Design, disk/Disk, hit/Hit, market/Markt, media/Media, test/Test* та інші. Всі ці слова роблять мову доступною для розуміння, допомагають полегшити процес запам'ятовування при вивченні німецької мови.

Мало кого може здивувати схожість граматичних конструкцій після етапу вивчення фонетики, знайомства з лексикою, а саме: вживання і розподіл артиклів на невизначений/визначений, обов'язкова дієслівна зв'язка в реченні, наявність відокремлюваних префіксів в німецькій мові й фразових дієслів в

англійській, вживання модальних дієслів, класифікація дієслів на правильні/неправильні або сильні/слабкі, ступені порівняння прикметників та інші особливості.

Після усіх вищезазначених спостережень можна зробити наступний висновок: засвоєння німецької мови як другої іноземної відбувається значно легше при наявності усвідомленого володіння першою іноземною мовою англійською. Спрацьовують логічні асоціації, що сприяє більш швидкому оволодінню матеріалом. Подібні можливості широко використовуються в Німецькому освітньому центрі НТУ «ХП» при викладанні німецької як другої іноземної у міжнародному проекті з Магдебурзьким університетом Отто-фон-Геріке (Німеччина). Проте подальший процес навчання кидає нові виклики, а також потребує більшого узагальнення та систематизації з розробкою конкретних практичних завдань.

Список використаних джерел

1. Emilie Reas. Speaking Multiple Languages Staves Off Dementia // Nautilus magazine – May 2016. – <http://nautilus.us/blog/speaking-multiple-languages-staves-off-dementia>

Іванова Марія Олексіївна

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕАТРУ ТІНІ ТА СИЛУЕТУ ВІД ТРАДИЦІЙНОЇ СХІДНОЇ МОДЕЛІ ДО АВТОРСЬКИХ ВЕРСІЙ РЕЖИСЕРІВ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Театр тіні та силуету зародився у країнах Сходу близько двох тисяч років тому. На початку свого розвитку він мало походив на театр у сучасному розумінні цього слова, а скоріш нагадував ритуал чи обрядове дійство, які були дуже розповсюджені на островах Індонезійського архіпелагу.

Деякі дослідники вважають, що в Індонезію цей театр потрапив з Індії, і розвивався саме в індійській культурній традиції. Але є й такі, що заперечують це, спираючись на те, що зараз в Індії не існує традиції тіньового театру і важко довести, що вона взагалі колись була [1]. Ляльки ваянг-куліту (традиційного індонезійського театру тіні та силуету) мало чим нагадують людей, вони відрізняються узагальненістю форми, мають видовжені тіла, обличчя та руки, що зумовлено впливом ісламу.

На початку XI століття театр тіней з Індонезії потрапляє до Китаю, але відома китайська легенда свідчить, що ще Імператор Уди (156-87р. до н.е.) з династії Західна Хань започаткував цю традицію. Він був пригнічений смертю своєї улюбленої дружини Лі і так сильно сумував за нею, що втратив бажання правити країною. Його міністр зробив з паперу ляльку, яка відкидала тінь на фіранку і своєю подобою дуже нагадувала дружину Імператора. Той був у захваті. І саме з цього дня, за легендою, розпочинається історія театру тіней Китаю [2].

Перші ляльки китайського театру тіней виготовлялися зі шкіри віслюка і керувалися ляльководами під музичний супровід. Театр тіней швидко розповсюджувався провінціями і ставав дедалі популярнішим. На відміну від індонезійського тіньового театру, китайський театр не мав в своїй основі ритуальної, містичної складової, а слугував для розважання публіки.

Монгольські війська розповсюдили театр тіней по іншим країнам Сходу у тому числі і Туреччині. Перша письмова згадка про тіньовий театр Туреччини відноситься до XVI століття і розповідає нам історію про придворного лялькаря у палаці Топкай. Але за легендою, тіньовий театр виник там ще у XIV столітті, коли двоє будівників мечеті Карагьоз та Хадживат відволікали всіх інших від роботи своїми жартами, і султан наказав їх стратити. Проте мешканці міста так сумували за ними, що їх довелось «воскресити» у вигляді тіньових фігур, щоб розважати публіку виставами, які виконувались у приватних будинках, на вулицях та у кав'ярнях після заходу сонця та під час Рамадану. Сценки з Карагьозом та Хадживатом відрізнялися грубою сатирою, в них використовувалась лайка та багато непристойностей, що дуже розважало публіку. Відмінною рисою театру Карагьоз було те, що це завжди була імпровізація на відомий всім сюжет. Тіньовий театр Туреччини і до сьогоднішнього дня має назву Карагьоз, що перекладається як «чорне око» або «циган». З Туреччини театр тіней потрапляє до Сирії, Північної Африки та на грецькі острови.

У 1767 році французький місіонер Жюль Аллод привіз традицію театру тіней з Китаю до Європи. У світських салонах почали грати тіньові вистави та сценки, які називали «китайськими тінями». Але європейцям не вдалось перейняти не сакральні, релігійні мотиви театру ваянг-куліт, не героїко-історичний настрій китайського театру тіней, ні навіть жартівливо-сатиричні нотки театру Карагьоз, вони використовували театр тіней лише як забаву для вищих прошарків населення (театр Доменіка Серафена, театр фантазмагорії Етьєна Робера).

На початку ХХ століття театр тіней потрапляє і до Російської імперії. Необхідно зазначити, що в Росії театр тіней формувався як театр художника. Подружжя Єфімових створювали свої тінюві вистави зовсім не схожими на східні театри тіні та силуету, виявивши оригінальність погляду на тінь. «Вистави театру тіней не повинні опускатися до побутового, натуралістичного, а тим паче пародійного зображення дійсності. Сцени вистав театру тіней створюються і існують для того, щоб в душах глядачів ожив «вбитий обставинами марнотратства» світ поезії і фантазії»-стверджувала Ніна Сіманович-Єфімова [3].

В Україні прийоми театру тіні та силуету почали використовувати також на початку ХХ століття у Межигірському ляльковому театрі. Восени 1923 року за ініціативою викладачів та студентів Межигірського художньо-керамічного технікуму було здійснено постановку «Революційний вертеп». Її ініціатором став П. Горбенко. Поруч з вертепними ляльками використовували і тінювий театр. Над вертепом натягували біле полотнище, за яким актори пересували тінюві силуетні ляльки. Межигірський ляльковий театр використовував традиційні елементи українського вертепу, російського Петрушки, східного тінювого театру [4].

Також були наявними прийоми театру тіні та силуету в постановках Харківського Всеукраїнського показового театру ляльок. Художнім керівником якого у 1929 році було призначено І. Шаховця, який розпочинав свою кар'єру ще у Межигірському революційному вертепі.

Так поступово театр тіні та силуету розповсюдився по всьому світу і на сьогоднішній день розвивається за трьома основними напрямками: традиційний театр тіні та силуету (ваянг-куліт, Карагьоз), інноваційні режисерські театри (театр «Manual cinema», експерименти зі світлом Тадеуша Вербицького, сучасний японський театр тіней Ларрі Ріда), та тінюві шоу (TEULIS, Dreamway, Верба).

Список використаних джерел

1. Мерварт Л. А. Малайський театр / Л. А. Мерварт // Восточный театр. – Л., 1929.
2. Тихомирова И. Искусство Поднебесной в Таллинне: по ту сторону света театра теней / И. Тихомирова // Sputnik Эстония. – Т. – 3 февраля. – 2019.
3. Симонович-Ефимова Н. Записки петрушечника / Н. Симонович-Ефимова. – М. – Л., 1925.
4. Смелянская С., Голдовский Б. Театр кукол Украины / С. Смелянская, Б. Голдовский // Страницы истории. – Сан-Франциско. – 1998.

Кохан Людмила Йосипівна

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

Науковий керівник: Очеретовська Неоніла Леонідівна

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

Харківське музичне училище імені Б. М. Лятошинського

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М. СТАРИЦЬКОГО В ІНШИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ТРУПАХ

Після закінчення театрального сезону 1890/91 років через різке погіршення стану здоров'я та незадовільне фінансове становище М. П. Старицький залишив керівництво театром. Без свого керманіча труппа проіснувала до 1894 року, після чого остаточно розпалася. Що ж до М. П. Старицького, то, як зазначає О. І. Мар'яненко, «Михайло Петрович ще працював якийсь час по різних труппах, але тільки як режисер. А 1895 року, почувачи себе знесиленим тяжкими обставинами тогочасного театрального життя, він зовсім залишив театр і всю свою енергію, весь талант віддав літературній праці» [1, с. 125–126].

У перші роки після завершення антрепренерської діяльності (1991–1993) М. П. Старицький створює оригінальні драми «Розбите серце» (1891), «У темряві» (1892), «Талан» (1893). Останній твір автор присвятив геніальній українській акторці М. Заньковецькій; вона ж певною мірою була прототипом головної героїні – Лучицької. Показово, що «сценічне життя п'єса розпочала в бенефіс М. К. Заньковецької в Москві 26 березня 1894 р., де в той час гастролювала труппа М. Садовського» [2, с. 348], до складу якої тоді входила Марія Костянтинівна.

Слід зауважити, що загальною рисою української літератури другої половини ХІХ ст. була особлива увага до історичного минулого.

Як підкреслює О. В. Шубравська, «Зацікавлення історією рідного краю набрало усвідомленої тенденції поставити героїчне минуле на службу сучасності...» [3, с. 59]. Відомо, що М. П. Старицького також цікавила історична тематика, до якої він неодноразово звертався як у прозових, так і в драматичних творах. Особливо письменника приваблювали бурхливі події середини ХVІІ ст. Про часи війни 1648–1654 рр. він написав трагедію «Богдан Хмельницький» (про цензурні поневір'яння якої ми вже згадували) та історичну драму «Облога Буші» (1899). Темі боротьби українського народу з польською шляхтою присвячено історичну драму «Остання ніч» (1899). Історично-побутова драма «Маруся Богуславка» (1897) розповідає про легендарну героїню, уславлену в однойменній народній думі. Згадані твори М. Старицького відзначаються пошуком нового підходу до дійсності, нової стильової манери, в них гармонійно поєднано художність та історичність.

Варто підкреслити, що хоча п'єси М. П. Старицького на історичну тематику належать до драматичних жанрів, проте і в них наявні музичні елементи, якими, зокрема, є народні пісні. Щоправда, як відзначає О. В. Шубравська, українські народні пісні у цих творах М. П. Старицького виконують декілька функцій: по-перше, вони є безцінним джерелом історичного матеріалу та віддзеркаленням народних поглядів та народної оцінки описуваних подій: «Зумовлюється це самим предметом художнього осягнення подій і явищ давно минулої епохи за ідейно-естетичним кодексом народу. ... письменник змушений звертатись до праць історичних, на яких завжди лежить печать суб'єктивних поглядів автора... Найбільш надійним орієнтиром тут виступає народна творчість, в якій зафіксовані не тільки окремі події чи факти, а й реакція на них сучасників, очевидців, що дозволяє краще пізнати емоційну атмосферу епохи» [3, с. 59]. По-друге, в історичних піснях виразно звучать патріотичні мотиви. «Що ж до п'єс «Богдан Хмельницький» і «Маруса Богуславка», то в них є чимало звичайних побутових сцен, які без пісні не обходяться.

Особливо це стосується «Марусі Богуславки», названої не історичною драмою, а побутово-історичною. Окремі її сцени скидаються більше на оперету, в якій, як відомо, співи і танець поєднуються з розмовним діалогом» [3, с. 59–60].

Підсумовуючи аналіз драматургічної діяльності М. П. Старицького, підкреслимо, що, як слушно зауважив І. О. Мар'яненко, «З усіх українських драматургів він був найбільш театральним, тобто опрацьовував свою драматургічну продукцію для сценічного показу» [1, с. 126]. «Він добре знав закони і вимоги сценічного мистецтва, умів представити в людських образах і в зіткненнях їхніх характерів важливі соціальні і побутові явища своєї сучасності і далекого історичного минулого, мав неабиякий дар надавати будь-якому буденному випадку з життя українського села картинності, сценічної виразності, національного колориту» [2, с. 358].

Отже, Михайло Старицький зробив значний внесок у формування вітчизняного театру як музично-драматичного, своєю діяльністю сприяв становленню національного театрального мистецтва. Усі надбання, здобутки, яких М. П. Старицький досяг у царині музичної драматургії, є актуальними і в сьогоденнішому національному театрі.

Список використаних джерел

1. Мар'яненко І. О. Минуле українського театру : зустрічі, творча праця / І. О. Мар'яненко. – Київ : Мистецтво, 1951. – 240 с.
2. Стеценко Л. Ф. Драматургія М. П. Старицького / Л. Ф. Стеценко // Історія української літератури : у 8-ми т. / ред. колегія: В. С. Буряк, О. Є. Засенко [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1969. – Т. 4, кн. 2. – С. 327–359.
3. Шубравська О. Ідейно-естетичні функції пісні в п'єсах М. П. Старицького / О. В. Шубравська // Нар. творчість та етнографія. – 1990. – № 6. – С. 55–62.

Лубенець Тетяна Олегівна

Харківський національний університет мистецтв імені І.П. Котляревського

КОНСТРУКЦІЯ ЛЯЛЬКИ ТРАДИЦІЙНОГО ЯПОНСЬКОГО ТЕАТРУ «БУНРАКУ»

Лялька традиційного японського театру «Бунраку» є праобразом сучасної вивідної ляльки. Театру «Бунраку», що виник у XVI ст. спочатку називався «Дзьорурі». Актори цього театру мандрували невеличкими трупамі декламуючи епос і ілюструючи його розіграними сценками з ляльками.

На початку XVII ст. лялькарі перебралися до Едо (суч. Токіо), але після пожежі 1657 р., коли вигоріла більшість кварталів міста, театри ляльок перемістились в район міст Осака та Кіото, де вони остаточно осіли. Там з часом і з'явилися стаціонарні театри ляльок з добре облаштованими сценами.

У XVIII ст. японський підприємець Уемура Бунракуен узяв під свою опіку декілька мандруючих труп дзьорурі і заснував театр, назва якого походить від його імені – «Бунраку», а у 1872р. в Осаці було відкрито найбільший в Японії театр ляльок «Дозволений урядом ляльковий театр Бунраку». Цей театр функціонує і досі. Тепер він називається «Асахидза», а «Бунраку» збереглося як назва трупи.

Лялькою керує три аніматори. Головний аніматор (омодзукай) керує головою та правою рукою, молодший аніматор (хідарі-дзукай) керує лівою рукою, а наймолодший (асі-дзукай) – ногами (Бучма О. Є. Сучасна планшетна лялька як трансформація старовинної ляльки бунраку: до проблеми професійно-творчого опанування). Сама по собі лялька не має цільного людиноподібного тіла чи хоча б скелету, вона формується за допомогою, поєднаних між собою нитками, частин тіла та одягу. Як правило, ляльку збирають безпосередньо перед виставою.

Основною частиною тулуба є плечова дошка, вона забезпечує рівновагу ляльки, та завдяки їй всі три аніматори відчувають всю ляльку та один одного. Є два види плечових дощочок. Перший – для чоловічих персонажів і має квадратний виріз у центрі. У цьому вирізі підвішений менший дерев'яний квадрат з круглим отвором у середині і зазором на лицьовій стороні, через який вставляється голова. Другий трохи менше і використовується для жінок і дітей. Основна їх відмінність полягає в тому, що керування головою у ляльок жінок та дітей вставляється безпосередньо в дошку для плечей. В обох випадках руки прикріплюються до країв за допомогою товстої мотузки. Ноги також прикріплюються до країв за

допомогою двох петель, що звисають з обох боків, до яких прив'язані нитки ноги. Під одягом є шматок полотна, прикріплений до плечової дошки, що висить спереду і ззаду. На його основі розташований обруч бамбука, що формує талію ляльки. Щоб укріпити тулуб до полотна пришивають листи з товстого паперу. Одяг ляльки також пришитий до цього полотна і має важливе значення для її форми. Він надає ляльці об'єму, маскуючи відсутність верхніх частин рук і ніг.

Голова є найбільш технологічно розвиненою і різноманітною частиною форми ляльки. Більшість голів не є якимось конкретним персонажем, а є просто представником якогось типу. Голову вирізлюють з цільного шматка дерева, хоча іноді з двох, зв'язаних між собою шматків. Спочатку на ретельно відібраному шматку дерева малюють найбільш виступаючі частини, після чого приступають до різблення. Як тільки зовнішня форма вирізана, голова розбивається на дві частини. Після розщеплення голову видовбають зсередини і вставляють всі необхідні механізми, такі як рухомі очі або роти. Голова прикріплюється до маленької дерев'яної шиї.

Є дві основні варіації ніг. Перша включає в себе різьблену дерев'яну гомілку і стопу, зроблені без вигину на щиколотці. Над ним розташовується нижня частина стегон, зроблена з пап'є-маше, яка прикріплюється до гомілки бамбуковим вигином на коліні. Верхня частина ноги має струну, що виступає з її вершини, яка прикріплюється до плечової дошки ляльки. Нижня частина ноги має L-подібну металеву тростину, що виступає з нижньої задньої частини ноги. За допомогою цієї тростини аніматор керує ногами ляльки. Другий тип ноги замінює верхню частину пап'є-маше наповненою бавовняною трубкою. Це робить шарнірне з'єднання коліна менш передбачуваним і загалом слабшим, тому ця нога використовується для старших персонажів. Також є пара дитячих ніжок, побудованих таким же чином, тільки менше. Майже всі ці ноги призначені для чоловічих персонажів, оскільки як правило, «ноги» жіночих персонажів приховані під кімоно. В ситуаціях, коли нога жінки повинна бути показана, вона не приєднувалася до тіла ляльки, а виштовхувалась третім аніматором з-під спідниці в відповідні моменти, і відкидалась, як тільки вона більше не була потрібною.

Кисті різняться за своїми технічними можливостями і зовнішнім виглядом. Зазвичай права і ліва руки віддзеркалюють одна одну в технологічних аспектах, за винятком деяких спеціальних рук, таких як ті, які грають на музичних інструментах. Для того, щоб лялька могла тримати щось руками, вони мають невелику петлю з білої шкіри, прикріплену до внутрішнього боку кисті. Аніматор просуває свої пальці через петлю і тримає предмет для ляльки.

Найпоширенішим видом кисті є «рукавичка». Вона має статичний великий палець, але інші чотири згинаються в суглобах, що рухаються разом, як один блок, вперед і назад. Зап'ястя також згинається назад і вперед (Jeremy Bidgood. *The Problem Of Bunraku: A practice---led investigation into contemporary uses and misuses of ningyo joruri/ Royal Holloway, University of London, Submitted for the degree of Doctor of Philosophy*).

У давні часи прийоми оволодіння бунраку передавалися тільки від майстра до учнів і навчання тривало не менше 10 років. Але у 1972 році ситуація змінилась і відтоді студенти можуть пройти дворічний курс навчання у Національному театрі й по закінченню вони стають професійними виконавцями. Новачки розпочинають навчатись з керування ногами ляльки і з отриманням досвіду їм довіряють більш механізовані частини ляльки. Цій справі можуть навчатись лише чоловіки.

Стефанишин Олена Василівна

Кандидат історичних наук, доцент

Тернопільський національний економічний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИСТАВКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Швидкі зміни в політичному, економічному житті, науково-технічному й культурному середовищі, стрімкий розвиток технологій та інтенсивне впровадження інновацій, посилюють значення таких комунікативних заходів, як виставки (ярмарки). І хоча виставкову діяльність першочергово визначають як специфічний вид економічної діяльності, проте варто відзначити її багатофункціональність. Виставкові заходи, на сьогодні, стали надсучасним засобом для налагодження і вдосконалення міжрегіональних, міжнародних й міжкультурних зв'язків, розповсюдження й популяризації нових технологій та продуктів.

Державна політика України у сфері виставкової діяльності здійснюється Кабінетом Міністрів України, Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерством закордонних справ, а також іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади. Реалізація заходів відбувається шляхом забезпечення підготовки та проведення виставок і ярмарків на підставі

відповідного рішення з частковим фінансуванням витрат за рахунок коштів державного або місцевого бюджету.

Діюча нормативно-правова база у галузі виставково-ярмаркової діяльності визначена, насамперед загальними законодавчими актами, а саме: Цивільним, Господарським, Податковим, Бюджетним кодексами України та ін. [4]. Приміром, Законом України “Про рекламу” надано визначення терміну “спеціальні виставкові заходи” (стаття 1) [2]. У Законі України “Про культуру” статтею 15 передбачено право закладів та працівників культури самостійно визначати програми, зміст і форми виставкової діяльності у сфері культури [1].

Разом із тим, єдиним діючим підзаконним актом про виставкову діяльність на даний час є Концепція розвитку виставково-ярмаркової діяльності, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 № 1065 “Про вдосконалення виставково-ярмаркової діяльності в Україні” [3]. Згідно документу виставкова діяльність трактується як невід’ємна складова частина розвитку ринкових процесів. Вона стимулює закріплення позитивних структурних змін в економіці, сприяє науково-технічному та технологічному оновленню вітчизняного виробництва. Одним із завдань державної значущості є визначення концептуальних положень, основних напрямів та механізму забезпечення подальшого розвитку виставкової діяльності.

Концепцією також визначено мету і завдання, принципи та пріоритети виставкової діяльності. Здійснено класифікацію суб’єктів виставкової діяльності й, власне, виставкових заходів. Наведено вимоги до проведення виставок та ярмарків. Так, виставки та ярмарки класифікуються за місцем проведення (в Україні або за кордоном), за джерелами фінансування (на бюджетній, комерційній чи змішаній основі), за статусом (всесвітні, міжнародні, національні, міжрегіональні, регіональні) і за тематикою (універсальні; багатогалузеві виставки та ярмарки споживчих товарів; багатогалузеві виставки та ярмарки обладнання і технологій; галузеві виставки та ярмарки) [3]. Варто відзначити, що тематику та тип заходу (виставка чи ярмарок) визначає його організатор.

Інші пункти Концепції стосуються вимог щодо проведення виставок та ярмарків, підвищення рівня виставкової діяльності, стимулювання участі українських підприємств у виставкових заходах, ролі держави та громадськості у регулюванні виставкової діяльності, удосконалення нормативно-правової бази, підтримки українських підприємств та організацій у виставкових заходах за кордоном, забезпечення добросовісної конкуренції у сфері виставкової діяльності, її інформаційного забезпечення [3].

Таким чином, можна зробити висновки, що сучасна виставкова індустрія в Україні переживає своє становлення і потребує всебічної підтримки з боку держави. Поряд із досягненнями у виставковій діяльності (щороку в Україні відбуваються десятки заходів із публічної демонстрації здобутків тих чи інших галузей), існують й певні труднощі, пов’язані з проблемою удосконалення правового регулювання даного виду діяльності, запровадження сучасного ефективного механізму виставково-ярмаркової діяльності у відповідності до міжнародних норм, практик та стандартів та короткотерміновістю заходів. Серед шляхів вирішення означених проблем – це, насамперед, розробка єдиного основоположного нормативно-правового акту, що визначатиме принципи державної політики у сфері виставково-ярмаркової діяльності, або ж прийняття декількох спеціальних підзаконних нормативно-правових актів. Окрім цього Україні слід взяти до уваги іноземний досвід щодо проведення, організації та участі у подібних заходах, підвищення кваліфікації працівників та залучення їх до програм міжнародних обмінів.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про культуру”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 24. ст.168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2778-17> (дата звернення: 20.11.2019).
2. Закон України “Про рекламу”. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 39. ст. 181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/270/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.11.2019).
3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про вдосконалення виставково-ярмаркової діяльності в Україні” від 22.08.2007 № 1065. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1065-2007-%D0%BF> (дата звернення: 20.11.2019).
4. Дупляк Т. П. Організаційно-правові засади державного регулювання виставкової діяльності в Україні. *Ефективна економіка*. № 9. 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4308> (дата звернення: 20.11.2019).

Назаревич Леся Тарасівна

Кандидат філологічних наук, доцент

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ВІЙНА В НОВЕЛІСТИЦІ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ

У ХХІ столітті, коли Україну знекровлює війна на сході, новелістика Марка Черемшини як ніколи актуальна. Сьогодні, як і сто років тому, українці стоять перед екзистенційним вибором: бути «підключеними» до своєї генетичної пам’яті або «відключитися» від психоемоційних травм, завданих

різними катаклізмами впродовж попередніх століть. Війни, репресії, Голодомор, концтабори, політичні переслідування, аварія на Чорнобильській АЕС – спадок людини ХХІ століття. Оприяднення болю дає змогу вийти із «зони мовчання», приховування ж веде до забуття.

Література – своєрідний лік, спосіб реакції на кризові ситуації, актуалізація філософських проблем буття. Читання та аналіз малої прози кінця ХІХ – початку ХХ століть допоможе сучасникам збудувати мости порозуміння між поколіннями. У цьому можна переконаватися, занурившись у малу прозу Марка Черемшини, де виразно через експресивну манеру письма прочитується істина: війна в усі часи породжує подібні проблеми, змушує людину шукати ціннісні орієнтири, змінює її мислення. На поверхню його творів виринають такі екзистенціали, як тривога, страх, відчай, біль, страждання, приреченість, відчуженість, безнадія, провина, туга, гнів, самотність, абсурдність буття, пошуки сенсу існування, відповіді на запитання «хто я?», «де Бог?» та ін. Марко Черемшина зосереджується на духовному світі конкретної людини, закинутаї в межові ситуації. Письменник передусім індивідуалізує мовлення своїх персонажів, тому внутрішні монологи, потоки свідомості, діалоги, псеводіалоги, спогади розкривають глибинний світ людини, дають змогу зрозуміти мотиви її вчинків, виявляють її ставлення до буття. Усі тексти автора перегукуються з сьогоднішніми подіями, понад те, відзеркалюють ментальність українців. Так, ми йдемо в ногу з технічним прогресом, але за останні 100 років у головах більшості така ж безпросвітна темрява, як у черемшининих селян, які готові вигнати вчительку, бо начебто вона винна, що в криницях не стало води.

На особливу увагу заслуговує новела «Писанки». Так, перебуваючи серед затурканого, заляканого натовпу, лише одиниці здатні на праведний гнів, внутрішній бунт. Роман Мокан (головний персонаж) щойно вийшов із залу суду, він психічно подавлений поведінкою свідків. Його ніхто не підтримав. Навіть адвокат проковтнув язика. Межова ситуація, відчуття самотності, покинутості та образи спонукає Мокана до роздумів: через таких боягузів не варто жертвувати нічим: «Коби я тоту катушку ще пересидів, то абих видів, що хлопа ріжуть, як вепря, то не обізвуся, бігме, ні, ще буду кричати: келюхи з него сотайте, посічіт 'го на дрібні кусні, бо правду каже злісний, що хлоп добрий лиш печений і солений!.. Таким цапам треба України? Смоли їм у горло, ще й обухом у голову! Ти сироті за него жінку та й діти, а він з тебе кров хоче пити. То нарід? То гаде сорокاته!» [1, с.166]. Марко Черемшина розкривав переживання своїх персонажів на тлі природи, гармонійну організацію якої порушує війна. Авторські ремарки підсилюють трагічне звучання текстів. Екзистенційно напруженими є твори «Злодія зловили», «Село вигибає», «Зрадник», «Бабин хід», «Верховина», де пейзажі, нічні візії, деталі-символи, листи, пісні, голосіння увиразнюють такі екзистенційні стани, як страх, страждання, абсурдність, самотність конкретного індивідуума. У циклі новел «Село за війни» розкриті трагічні сторінки історії, показано входження суспільства у вир неспокою.

У воєнних новелах Марко Черемшина розкриває психологію людини в момент найвищого страждання, акцентує, що в кризові моменти загострюється відповідальність – обов'язок захистити рідну землю, допомогти ближньому, і виявити співчуття: «А з гори рогахами сходило у тузі село на дорогу. / Пушкарі несли на рушницях своїх обледенілих побратимів, а молодіці двигали на поясах тоту чорнобриву дущку, що більше не дише. / Село шпоталося (*дивувалося* — Л. Н.), дивом дивувалося, чудом чудувалося...» [1, с. 98]. Напрошується паралелізм: під час Революції Гідності та війни на Сході України тисячі українців, як і сто років тому персонажі Марка Черемшини, вийшли на захист своєї країни, виявляючи громадянську непокору тодішній владі, корупції, насиллю, порушенню прав людини.

Варто виокремити, в кризові моменти, зокрема на війні, людське єство проявляється сповна: добрий, який має Бога в серці, виявляє любов, співчуття, милосердя, дає руку допомоги ближньому; злий, відчуваючи безкарність і всесильність, відкидає Бога і зі зброєю в руках показує своє звірське нутро. Письменник, відтворюючи події новели «Бодай їм путь пропала», виразно провів межу між добром і злом. У нього бадіки – образ людяності та моральної чистоти, а всюдисущий Дзельман і військові – втілення підлості, зради, зла та морального звиродніння. Хіба можна вважати здоровим суспільство, де *зрада* сприймається як норма, а відстоювання правди – як зрада.

Літературознавчий аналіз новелістики Марка Черемшини зосереджений на сфері суб'єктивності людського існування. Автор перемістив увагу на внутрішнє переживання своїх персонажів. Їхня зламана свідомість та болісне світосприйняття домінує у кожному творі. Трагізм буття виявляється у мотивах страждання через самотність, розрив із землею та рідними, небажання смерті, нерозуміння та несприйняття оточенням. Через екзистенціали болю, смутку, відчаю, страху, туги, абсурду митець відтворив межові ситуації, в яких опинилися його персонажі.

Список використаних джерел

1. Черемшина М. Новели. Посвяти Василю Стефанику. Ранні твори. Переклади; Літературно-критичні виступи. Спогади. Автобіографія. Листи [вступ. стаття, упоряд. й приміт. О. В. Мишанича; ред. В. М. Русанівський]. К. : Наук. Думка. 1987. 448 с.

Розділ третій

Економіка, юриспруденція, політика, публічне адміністрування

УДК 336.713:336.77

Івіна Ірина Вікторівна

Київський національний університет технологій та дизайну

Науковий керівник: Вергун Антоніна Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

СУТНІСТЬ КРЕДИТНОГО ПРОЦЕСУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

У статті висвітлено сутність категорій «кредит», «кредитний механізм», «кредитна політика». Обґрунтована актуальність дослідження кредитної діяльності банківських установ. Наведено авторське розуміння терміну «кредитний механізм». Описано етапи надання банківського кредиту позичальнику, а також шляхи їх мінімізації ризиків, з якими може стикнутися банківська установа

Ключові слова: кредит, кредитування, кредитні операції, кредитний механізм, кредитна політика.

Аналіз останніх публікацій. Питання сутності та функцій кредитування, а також особливостей функціонування кредитного процесу присвячено багато праць зарубіжних і вітчизняних учених, а саме: Гальчинський А. [3], Добриніна А. [5], Криклій О. [8], Малахова, О. [6], Пантелєєва Н. [12], Перзеке Н. [9], Росола, У. [1], Скуратівський В. [11], Трикозенко О. [7], Хмелярчук М. [2], Шелудько Н. [4], Шпак Н. [10] та інші.

Метою статті є дослідження економічної сутності кредитного процесу комерційного банку та пошук шляхів мінімізації ризиків, пов'язаних з кредитуванням.

Вступ та постановка проблеми. Банківська діяльність є важливою складовою економічної діяльності країни, її загального розвитку. У всій сукупності банківських операцій кредитна діяльність займає одне із пріоритетних місць, оскільки доходи від її ведення являються лівовою часткою доходів банку. Сьогодні саме банківський кредит відіграє одну з найважливіших ролей в стимулюванні розвитку економіки.

Кредит – одна з найскладніших економічних категорій, характер об'єктивної необхідності якої обумовлений, з одного боку, становищем та розвитком товарно-грошових відносин, з іншого – такою специфікою її прояву, як поворотний рух вартості.

Необхідність формування ефективної та виваженої кредитної політики будь-яким сучасним банком, враховуючи реальні умови економіки пов'язана, у першу чергу, з важливістю активізації позитивного впливу кредитних відносин на обсяг грошової маси та її структуру. Уже давно доведеним є той факт, що негаразди у функціонуванні кредитної системи прямо впливають на всі економічні процеси. Саме через це сьогодні актуальним є питання щодо пошуку напрямів корегування та удосконалення механізму кредитної політики комерційних банків.

Результати дослідження. За сучасних умов господарювання кредити є невід'ємною частиною економічної системи, взаємозв'язків між її суб'єктами та важливою складовою економічних відносин. На сьогоднішній день кредит супроводжує всі стадії виробничого процесу і сприяє ефективному використанню обмежених ресурсів, а також підвищенню рентабельності виробництва.

У механізмі функціонування кредитної системи України важливе місце посідають комерційні банки, які розгортають свою діяльність в різних секторах ринку позичкового капіталу і є багатофункціональними організаціями. Банки акумулюють основну частку кредитних ресурсів і надають своїм клієнтам повний комплекс фінансових послуг, включаючи кредитування, розміщення депозитів, розрахункове обслуговування, купівлю-продаж і зберігання цінних паперів, іноземної валюти тощо [1]. Сукупність зазначених операцій отримала назву «кредитний механізм».

Значення терміну «кредитний механізм» у більшості випадків описується з врахуванням аналізу організаційних форм, методів і принципів реалізації функцій кредиту в економіці [2]. Звідси випливають такі трактування значення «кредитний механізм» в українській економічній літературі:

– сукупність принципів, організаційних форм і методів, які забезпечують умови реалізації кредитних відносин на практиці [3];

– механізм прояву функцій кредиту в сучасних умовах, а також виявленні основних тенденцій і закономірностей розвитку кредитної системи та її впливу на перебіг відтворювального процесу в умовах трансформаційних змін в економічній системі [4];

– економічний механізм реалізації власності на позичкові ресурси, що виступає в тій чи іншій організаційній формі кредитних відносин [5];

– складовий елемент господарського механізму, що включає принципи кредитування, кредитне планування і розробку кредитної політики [2].

На наш погляд, кредитний механізм комерційного банку – це сукупність взаємопов'язаних прийомів і способів, що забезпечують реалізацію кредитних функцій та кредитних відносин.

Кредитування позичальників вітчизняними комерційними банками здійснюється згідно з чинним законодавством України і відповідно до внутрішнього Положення банку. Основними елементами кредитного механізму є такі: суб'єкти, об'єкти та форми кредитування; порядок надання і погашення позик; система формування кредитних ресурсів та їх резервування; система формування і використання резервів з відшкодування можливих втрат від кредитної діяльності; економічний контроль та нагляд за ходом і результатами кредитної діяльності.

Основна робота з організації процесу кредитування може бути подана у вигляді основних етапів (рис.1). Постійне послідовне дотримання етапів процесу банківського кредитування дає можливість ретельно здійснювати контроль кредитного процесу в результаті чого забезпечувати якість банківського портфелю, а також загальну ефективність роботи банківської установи.

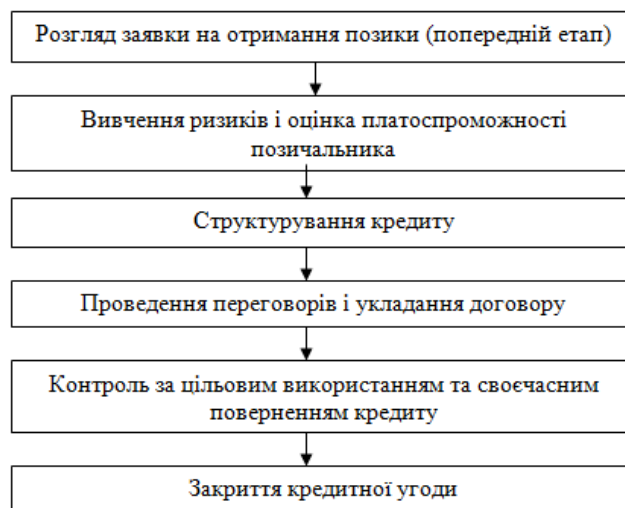

Рис. 1. Етапи процесу кредитування

Механізм здійснення кредитування визначається багатьма факторами, які включають стратегію і тактику банку, кваліфікацію персоналу банку, розміри статутного та власного капіталів, кредитну політику банку тощо. Кредитна політика завжди визначає структуру управління, порядок та правила ведення кредитної діяльності банку. Основною метою кредитування зазвичай вважають забезпечення оптимального рівня прибутковості банку від операцій із надання кредитів. Кредитна політика – це динамічне явище. Динаміка залежить від сформованих соціально-економічних умов у країні та світі. З цього випливає, що кредитна політика періодично повинна коригуватися. Всі зміни в кредитній політиці та її документарному відображенні повинні оперативно доводитися до співробітників.

Політика банку виявляється в ході проведення різних заходів і виражається в особливостях прийняття управлінських рішень щодо здійснення банківських операцій та послуг, що забезпечують цілеспрямованість, рентабельність, надійність і ліквідність банку. На політику банку впливають різні екзогенні та ендогенні фактори [6].

Для того, щоб отримати кредит, потенційному позичальнику слід звернутися до комерційного банку з кредитною заявкою. Вона має включати певний пакет документів, який змінюється залежно від типу кредитування. У даній заявці вказується ціль отримання кредиту, його сума, термін користування та термін погашення, форми забезпечення кредиту. На початковому етапі банк визначає сильні та слабкі сторони потенційного отримувача кредиту. Перш за все, оцінюється ймовірність вчасного повернення та відсотки за користування кредитом. Перелік потрібних документів залежить від характеру кредитної операції і для різних клієнтів він може бути різним.

Після того, як працівник банку вивчив документи, він повинен провести попередню бесіду з потенційним отримувачем кредиту. Слід наголосити, що саме цей етап відіграє велике значення для

остаточного вирішення питання про надання кредиту. Важливою є компетентність співробітника банку, оскільки на етапі бесіди з потенційним клієнтом варто з'ясувати важливі деталі, пов'язані із заявою про отримання кредиту. Ще одним з дуже важливих моментів на цьому етапі є те, що банку варто переконатися у достовірності документів та інформації, на підставі яких вирішується питання про надання кредиту [7].

Кінцевим етапом в механізмі надання банківського кредиту є безпосередньо його погашення. Банк проводить постійний контроль за дотриманням умов кредитного договору. Якщо фінансова діяльність позичальника погіршується або в нього виникають інші суттєві проблеми із законом, то банк приймає цілий комплекс заходів, які забезпечили б йому повернення кредиту. За невиконання або неналежне виконання прийнятих на себе зобов'язань, сторона, яка це допустила відшкодовує іншій стороні всі заповідані у зв'язку з цим збитки, а також сплачує штрафи, пеню, неустойки, які передбачені кредитним договором або законодавством [8].

Визначення базової відсоткової ставки за кредитами, навколо якої коливається реальна процентна ставка в залежності від ступеня ризику та інших відомих параметрів кредиту, є одним з найважливіших елементів у процесі банківського кредитування підприємств. Процентна ставка повинна встановлюватися на деякому розумному рівні з урахуванням цілого ряду чинників, що впливають на неї [9]. Очевидно, що кредитна ставка повинна встановлюватися на такому рівні, щоб відсотки по кредиту покривали вартість кредитних ресурсів, витрати, пов'язані з діяльністю банку і забезпечували середньобанківський рівень прибутку [9]. Тоді кредитна ставка повинна задовольняти умови:

$$x * D \geq (g + s) * D \quad (1),$$

де x – процентна ставка по кредитах;

D – сума залучених банком ресурсів;

g – середньозважена ставка відсотка, за якою залучаються ресурси банку;

s – відсоток від депозитів, що йде на обслуговування банківської діяльності (розраховується за фактом); або

$$x \geq g + s \quad (2).$$

При цьому необхідно враховувати, що частина кредитних ресурсів банку не працює, оскільки зосереджена на формування обов'язкових резервів [9]. За рахунок цього формула (1) приймає вигляд:

$$x * (1-R) * D \geq (g + s) * D \quad (3),$$

де R – розрахована фактична середня норма резервів (відношення обов'язкових резервів банку до розміром депозитів);

x – процентна ставка по кредитах;

D – сума залучених банком ресурсів;

g – середньозважена ставка відсотка, за якою залучаються ресурси банку;

s – відсоток від депозитів, що йде на обслуговування банківської діяльності (розраховується за фактом).

Однак банк не може видати в кредит всі наявні ресурси, оскільки відповідно до вимог НБУ, повинен сформувати резерв на відшкодування можливих втрат від кредитних операцій. Формування цього резерву здійснюється в повному обсязі залежно від сум кредитної заборгованості за групами ризику та встановленого рівня резерву (табл. 1) [9].

Таблиця 1

Рівень резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [10, с. 222]

Категорії кредитних операцій	Коефіцієнт резервування (за ступенем ризику)
Стандартна	2 %
Під контролем	5 %
Субстандартна	20 %
Сумнівна	50 %
Безнадійна	100 %

Таким чином, вільні ресурси банку спрямовуються на виконання кредитних операцій та формування резерву на відшкодування можливих втрат від кредитних операцій. Процентна ставка за банківськими кредитами залежить від зовнішніх і внутрішніх для банку факторів. Зовнішні визначаються політикою НБУ, до них відносяться вимоги НБУ щодо формування обов'язкових резервів, норми формування резерву на можливі втрати від кредитування, мінімальна частка власних коштів банку в його пасивах.

Внутрішні фактори залежать від ефективності діяльності самого банку. Вони можуть дати банку конкурентні переваги, дозволяючи опустити мінімально допустиму межу відсоткових ставок за кредитами в порівнянні з іншими банками і розмістити ресурси в умовах спаду ділової активності і низької конкуренції за кредитні ресурси, або отримувати додатковий прибуток від кредитних операцій, втомлюючись процентну ставку по кредитах на середньому рівні.

Основними напрямками стабілізації процесу кредитування на державному рівні можуть бути:

– зміцнення соціально-економічного становища в країні, здійснення цілеспрямованої державної політики у сфері оплати праці і формування доходів населення, соціальної підтримки незахищених верств, піднесення загального рівня життя громадян;

– постійне зміцнення довіри до банківської системи, підвищення ступеня захищеності вкладників і кредит одержувачів [11].

Разом з тим розвиток і підвищення ефективності кредитування неможливі без покращення діяльності самих комерційних банків, що доцільно здійснювати за наступними напрямками:

– необхідно більше диверсифікувати банківські продукти, розширювати їх різноманітність, проводити диференціацію їх якісних характеристик;

– підвищувати класифікацію працівників банку;

– знизити ймовірність кредитування недобросовісних позичальників і зменшити кількість проблемних кредитів, використовуючи при цьому механізми реструктуризації й списання боргу;

– підвищувати фінансову грамотність населення, задля розуміння ризиків і вигоди використання фінансових послуг;

– зменшувати ризики, які виникають при видачі кредитів [12].

Висновки. Кредит є важливим фактором підвищення життєвого рівня населення, зокрема, як один з факторів підвищення ефективності праці. Удосконалення організації кредитного процесу, на наш погляд, пов'язано, насамперед, з наявністю адекватної кредитної політики; розробкою і використанням стандартів організації кредитного процесу. При проведенні дослідження, було визначено, що кредитна політика банку як елемент загальної банківської політики тісно пов'язана з сукупністю стратегічних і тактичних рішень які приймаються в ході реалізації кредитного механізму банку.

Кредитна політика комерційного банку визначає перелік основних цілей і завдань банківської діяльності, визначає конкретні прийоми, способи і методи її реалізації з метою максимізації дохідності кредитних операцій та досягнення прийняттого рівня ризиків банківської діяльності у сфері кредитування. Визначення базової відсоткової ставки за кредитами є одним з найважливіших елементів у процесі банківського кредитування. Процентна ставка повинна встановлюватися на деякому розумному рівні з урахуванням цілого ряду чинників, що впливають на неї. Кредитна процентна ставка повинна встановлюватися на рівні, що забезпечує банку певну норму прибутку, середню для банківської системи.

Таким чином, процентна ставка за банківськими кредитами залежить від зовнішніх і внутрішніх для банку факторів. Зовнішні визначаються політикою НБУ, а внутрішні фактори залежать від ефективності діяльності самого банку. Разом з тим розвиток і підвищення ефективності кредитування неможливі й без покращення діяльності самих комерційних банків.

Список використаних джерел

1. Росола, У. В. Кредитна політика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України / У. В. Росола, Н. І. Щока, М. С. Ярмолюк // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Економіка" : збірник наукових праць / гол. ред. Т.В. Черничко. – Мукачево : МДУ, 2018. – Випуск 1(9). – С.181-188
2. Хмельярчук М. І. Кредитний механізм забезпечення макроекономічної рівноваги і стимулювання сталого соціально-економічного розвитку / М. І. Хмельярчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2013. – Вип. 1. – С. 268-277. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_1_35.
3. Гальчинський А. Теорія грошей: Навч.-метод. посібник. – К.: Основи, 1998. – 413 с.
4. Шелудько Н. М. Кредитний механізм реалізації інвестиційної політики: Автореф. дис. ... д-ра екон. наук [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=business_economic_science&id.
5. Экономическая теория [Электронный ресурс] / Под ред. А. И. Добрынина, Л. С. Тарасевича. – Доступен с: http://knigi-uchebniki.com/ekonomicheskaya-teoriya_781/213-kreditnyyumechanism-s
6. Малахова, О. Напрями оптимізації роботи банків щодо управління кредитним ризиком / Олена Малахова // Світ фінансів. – 2008. – № 2. – С. 101-113.
7. Трикозенко О.Г. Клієнтела як механізм визначення вартості комерційного банку : монографія / О.Г. Трикозенко, І.Г. Брітченко ; за наук. ред. проф. І.Г. Брітченка – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 270.
8. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку [Текст]: монографія /О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008.
9. Модель процентної ставки по інвестиційним кредитам / Н.Б. Перезеке, В.Г. Цивадзе // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 97. – С. 81-84. – Бібліогр.: 5 назв. – рос.
10. Шпак Н. О. Фінанси, гроші та кредит [Текст] : навч. посіб. / Н. О. Шпак, Н. Б. Ярошевич, О. Я. Побурко ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. – 415 с.
11. Скуратівський В. А. Реформування соціальної політики в Україні: проблеми та перспективи : навч.-наук. вид. / В. А. Скуратівський, В. П. Трошинський, П. К. Ситник, А. А. Попок, В. В. Карлова; ред.: В. А. Скуратівський, В. П. Трошинський; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : НАДУ, 2012. – 367 с. – (Б-ка магістра. Серія "Державно-управлінські реформи"). – укр.
12. Пантелєєва Н. М. Диверсифікація банківського бізнесу: стратегії, продукти та технології / Н. М. Пантелєєва // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2011. – № 22 (11). – С. 83-89.

УДК 910.1

Мартинюк Уляна Андріївна

Кандидат сільськогосподарських наук

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***Яхно Тетяна Петрівна**

Кандидат економічних наук, доцент

Львівський торговельно-економічний університет

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ГАСТРОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті охарактеризовано особливості формування гастрономічного туризму в Україні. Представлена класифікація кулінарних турів, досліджено особливості гастрономічного туризму на прикладі Закарпаття. Охарактеризовані особливості польської кухні, національних звичаїв і традицій. Також виділено перспективні для Полісся види гастрономічного туризму. Визначено сучасні глобальні тенденції розвитку гастрономічного туризму.

Ключові слова: гастрономічний туризм, Закарпаття, кухня, традиції, подорож.

Формування проблеми дослідження. Актуальним на сьогодні є гастрономічний туризм, як засіб пізнання менталітету, вікових традицій і національного духу народів через культуру приготування і вживання їжі. Гастрономічне подорож – це палітра, за допомогою якої турист може намалювати своє уявлення про ту чи іншій країні. Їжа відкриває таємницю духу народу, допомагає зрозуміти його менталітет. Вирушаючи в подорож, ми ставимо перед собою, як правило, цілком певні цілі. Мета гастрономічних турів - насолодитися особливостями кухні тієї чи іншої країни. При цьому дана мета не зводиться до того, щоб спробувати якусь рідкісну, екзотичну страву або перепробувати незліченну кількість страв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даної проблеми в Україні займалися: А. Бусигіна, Е. Маслова, І. Комарніцький, В. Федорченко, Т. Божук, Л. Прокопчук. Дослідження даних авторів представлені в аналізі цього виду туризму в історико-культурному аспекті, особливості створення регіональних туристичних продуктів на основі національної кухні та кулінарних традицій.

Мета статті. Мета статті полягає у визначенні глобальних та перспективних напрямів розвитку гастротуризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Кулінарне мистецтво – частина культури, яка базується на знаннях та навичках в області приготування їжі, проектуванні та управлінні кулінарному бізнесі, то гастротуризм – екскурсії, іноді участь у процесі приготування кулінарних шедеврів та знайомство з історією місцевої кухні.

При цьому дана мета не зводиться лише до того, щоб спробувати якусь рідкісну, екзотичну страву або перепробувати незліченну кількість страв, важливо насолодитися місцевою рецептурою, яка століттями вбирала в себе традиції і звичаї місцевих жителів, їхню культуру приготування їжі. Національна кухня – це один із важливих факторів залучення іноземних туристів в країну. Оскільки представнику іншої країни завжди цікаві національні особливості й традиції народу, які зберігаються у кулінарному мистецтві. Турист під час туристичної подорожі знайомиться з різними сортами одного і того самого продукту в різних регіонах місцевості (табл.1).

Таблиця 1

Класифікація кулінарних турів

Підвид	Особливості	Вид туристської діяльності, характер відвідуваних підприємств
<i>Винний</i>	Під час туру турист знайомиться з різними сортами одного і того самого продукту в різних регіонах місцевості	Відвідування виноградників та екскурсій на виноробні господарства з дегустацією вин
<i>Пивний</i>		Відвідування пивоварень, як великих, так і домашніх, дегустації
<i>Сирний</i>		Відвідування заводів і сирних льохів, дегустації.
<i>Шоколадний</i>		Відвідування шоколадних фабрик, дегустації.
<i>Чайний</i>		Відвідування чайних плантацій, фабрик з розфасування продуктів збирання
<i>Кавовий</i>		Відвідування різних екскурсій і дегустації

Отже, під гастрономічним туризмом у строгому сенсі слова слід розуміти: спеціальні винні і гастрономічні тури; відвідування об'єктів гастрономічного туризму (спеціалізовані музеї, сироварні, винокурні, броварні тощо); відвідування ресторанів з регіональною кухнею; відвідування кулінарних курсів при готелях, а також спеціалізованих кулінарних центрах і школах; відвідування фермерських господарств; відвідування сільськогосподарських (фермерських) ринків; продовольчі виставки та ярмарки; гастрономічні та винні (пивні тощо) фестивалі, тощо [1, 2, 3].

Кожен регіон України має свої унікальні туристичні локації та щодо кожного можна скласти безліч цікавих туристичних маршрутів. Однак, реальні показники відвідуваності, зібрані суми турзбору, витрати на розвиток інфраструктури та промоцію дозволяють визначити регіон-лідер розвинені для гастрономічного туризму. Проте, якщо ви хочете відправитись у такий досить європейський тур, наприклад, «вино та сир» і відкрити для себе нові смаки, то ідеально для такої гастрономічної мандрівки підходить Закарпаття. Закарпатська область має у своєму розпорядженні великі туристичні можливості та ресурси для організації тематичних еногастрономічних турів, пов'язаних з культурою вирощування винограду, виробництвом вина та його вживанням, а також вживанням страв національної кухні. Проте, найбільше Закарпаття вражає оригінальними смаками місцевої кухні. Так, улюбленими стравами закарпатських угорців є: перкельт, поприкаш, бограч, керезет, леґо, рокот-крумплі, торгоня, чірке-поприкаш тощо. Інтригують навіть назви, не кажучи про смак. Керуючись старовинними традиціями, кулінарна творчість краю постійно оновлюється і вдосконалюється, її таємниці передаються з роду в рід, із покоління в покоління. У Закарпатті проводять найбільшу в Україні кількість гастрономічних фестивалів на рік, а наймасовішими з них є фестивалі "Гуцульська бриндзя" у Рахові та "Червене вино" в Мукачеві, фестиваль молодого вина «Закарпатське Божоле» (Ужгород), «Конкурс різників свиней – гентешів» (с. Геча, Закарпатська обл.), «Біле вино» (м. Берегово, Закарпатська обл.), гастрономічний фестиваль вина та меду «Сонячний напій» (м. Ужгород, Закарпатська обл.), «Фестиваль ріплянки» (с. Колочава, Закарпатська обл.), «Гуцульська бринза» (м. Рахів, Закарпатська обл.). Слід зазначити, що Україна входить до п'ятірки країн Європи, де винний туризм має величезні перспективи розвитку і є всесезонним [4, 5, 6, 7].

Провідні фахівці туристичної індустрії виділяють такі сучасні глобальні тенденції розвитку гастрономічного туризму:

1. Ринок гастрономічного туризму є зростаючим. Це один із найбільш динамічних сегментів туристичного ринку.

2. «Гастрономічні» туристи – це туристи, які беруть участь у нових напрямках культурного споживання. Вони – мандрівники, які пізнають автентичність відвідуваних місць через їжу. Вони стурбовані походженням продуктів. Вони визнають цінність гастрономії як засобу спілкування, як простору для обміну досвідом з іншими людьми. Такі туристи мають вищі витрати, ніж середні, вони вимогливі, вдячні та уникають одноманітності.

3. Основою гастрономічних пропозицій є територія. Терруар – це елемент, який її відрізняє і є джерелом локальної ідентичності. Він охоплює екологічні та ландшафтні цінності, історію, культуру, традиції, сільську природу, море, власну кухню цього місця. У зв'язку з цим перетворення території на кулінарний ландшафт є однією із проблем туристичних дестинацій.

4. Основою гастрономічного туризму є продукт. Тому важливо визначити, які ресурси ми будемо перетворювати на туристичний продукт, що дасть змогу ідентифікувати цю територію.

5. Стійкість. Гастрономічний туризм здатний вирішувати проблеми культури та навколишнього середовища шляхом, що є сумісним з суто економічними аргументами. Ідея полягає не в тому, щоб створити новий недискримінаційний тиск на кулінарну спадщину, але використовувати її раціонально з огляду на стійкість. Мова йде не про «туристифікацію» гастрономії, а про створення нових пропозицій або збільшення існуючих. Тут йдеться не стільки про створення туристичного продукту для того, щоб залучити відвідувачів, а, скоріше, залучення відвідувачів до участі у власній культурній реальності певної дестинації, добре поясненій та інтерпретованій через кухню, місцеву продукцію та всі послуги й заходи, які їх оточують.

6. Якість. Туристичні дестинації, які хочуть пропагувати гастрономічний туризм, мають працювати на різних рівнях у сфері якості: захист і визнання місцевої продукції, розвиток конкурентної пропозиції, професіоналізм людських ресурсів, захист споживачів та належний їх прийом задля підвищення рівня задоволеності відвідувачів.

7. Зв'язок. Туристичні дестинації повинні сформулювати достовірний та автентичний опис своїх пропозицій на ринку гастрономічного туризму. Нині досвід туристичної подорожі не обмежується лише фактичними днями її здійснення, а починається значно раніше, з її підготовки (турист збирає інформацію, порівнює, купує). Цей досвід закінчується, коли мандрівник оцінює й ділиться своїми враженнями через соціальні мережі. Ключову роль у процесі створення гастрономічного іміджу туристичної дестинації

відіграють відомі шеф-кухарі, засоби масової інформації, туристичні путівники, гастрономічні блоги та соціальні мережі.

8. Співпраця. Необхідно, щоб всі особи, які працюють у туристичній дестинації (виробники продуктів харчування, фермери, рибалки, шеф-кухарі, ресторатори, готельєри, представники державної адміністрації тощо), брали участь у створенні туристичного продукту гастрономічного туризму [1, 3, 4, 8].

За останніх роки туристичні потоки зростають у тих регіонах, де на основі самобутніх традицій формуються спеціалізовані інтерактивні туристичні продукти: фестивалі, народні свята, ярмарки тощо. У Закарпатті, як ми пересвідчилися, у цьому напрямку досить багато зроблено, однак резерви для дальшого зростання гастрономічного туризму далеко невичерпані. При цьому головним орієнтиром має бути інноваційний підхід при розробці нових пропозицій.

Дослідження гастрономічної складової туристського продукту базується на пошуку нових шляхів організації харчування, на основних принципах брендингу території, які формують туристичний імідж місцевості, на процесі створення враження про товар у свідомості споживачів. Місцеву кухню можна розглядати як туристичний ресурс території, що дозволяє створити нові туристські продукти, відкрити нові грані туристської дестинації. Збільшення прибутку від туризму та припливу туристів прямо пропорційне зв'язку гастрономії та туризму. Поглиблене вивчення основних світових тенденцій розвитку гастрономічного туризму дасть змогу використати їх для практики розбудови вітчизняного туристичного ринку. В перспективі це сприятиме покращенню туристичного іміджу країни та зростанню туристичних потоків [8, 3, 9].

Триває епоха сироваріння і крафтового пива, тут все доволі гарно розвивається. І увага до локальних продуктів та цікавих страв дає нам наступний результат: якісно змінюються гастрономічні фестивалі, і легендарні шашлик на клейонці, смугасті намети та синя плівка ідуть в небуття, натомість приходять речі, які вже приємно бачити і ще більш приємно куштувати [10].

Висновки. Отже, гастрономічний є важливою складовою сталого розвитку туристичної сфери України, що здатні генерувати істотні економічні і соціальні виплати для учасників туристичного ринку та місцевих виробників харчової продукції та напоїв.

До унікальних відмінних рис гастрономічного туризму слід віднести наступне [14]:

- умови для розвитку кулінарного туризму мають абсолютно всі країни;
- гастрономічний туризм не носить характер сезонного відпочинку, для будь-якого часу року можна підібрати підходящий тур;
- кулінарний туризм в тій чи іншій мірі є складовим елементом всіх турів. Але на відміну від інших видів туризму знайомство з національною кухнею стає головним мотивом, метою та елементом гастрономічної подорожі;
- просування місцевих господарств та виробників продовольчих товарів - є невід'ємною частиною будь-якого гастрономічного туру.

Список використаних джерел

1. Базюк Д.І. Еногастрономічний туризм в Україні: тенденції та перспективи розвитку / Д. Базюк // Збірник матеріалів за результатами IV науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Сталий розвиток України: проблеми і перспективи». – Кам'янець-Подільський : Медобори 2006, 2016. – С. 121-123.
2. Міцко М. А. Закарпатська кухня / М. А. Міцко. – Ужгород : Патент, 2009. – 256 с
3. Базюк Д.І. Іноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні//Наукові праці НУХТ– 2012– Вип.45. – С.128-132
4. Бідзіля Ю. Проблема міжкультурної комунікації в поліетнічному інформаційному просторі (на прикладі. Закарпаття) / Ю. Бідзіля // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : філологія. – 2009. – Вип. 21. – С. 125-134.
5. Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиду туризму: підручник Ф.Ф.Шандор, М.П. Кляк. – К.:Знання,2013.-334с
6. Галушак І. Гастрономічний туризм : карпатська агроновація / І. Галушак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://trubyna.org.ua/novyny/hastronomichnyi-turyzm-karpatskaahronovatsiia/>.
7. Sajna S.Shenoy. Food tourism and the culinarytourizm. A thesis presented to the Graduate Shool of Clemson University. Advisor Dr. William, C.Norman, 2005.-210
8. Закарпатські страви на цілий рік / авт.-упоряд. І. Деяк, Ф. Шандор. – Ужгород : Мистецька лінія, 2009. – 256 с.
9. Ковешніков В.С. Винний та гастрономічний туризм: важливий потенціал розвитку економіки / В.С. Ковешніков, В.В. Гармаш // Інвестиції : практика та досвід. – 2017. – № 4. – С. 32-37.
10. Омельницька В. О. Сучасний стан ринку послуг гастрономічного туризму України / В. О. Омельницька // Економічні студії. – 2018. – № 2. – С. 121-126.
11. Міцко М. А. Закарпатська кухня / М. А. Міцко. – Ужгород : Патент, 2009. – 256 с.

УДК 338.33:658

Симоненко Олена Іванівна

Кандидат економічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОГНОСТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА

В статті розглядаються основні методи і підходи до побудови прогностичних моделей виробництва зерна, оскільки саме система зерновиробництва відіграє вирішальну роль у розвитку аграрної економіки країни. Побудова середньострокових прогнозів виробництва зерна є ефективним інструментарієм прийняття рішень та вжиття заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва та зменшення рівня ризику втрат валових зборів.

Ключові слова: урожайність, зернові культури, валовий збір, рентабельність, прогностична модель, прогноз, якість прогнозу

На сучасному етапі розвитку економічної науки актуальним завданням є вирішення проблеми побудови динамічних моделей розвитку аграрного виробництва. За останні 5 років частка продукції АПК у структурі експортної виручки України зросла з 31% у 2014 році до 39,3% у 2018. За минулий рік Україна збрала 70 млн. тонн зерна і увійшла в десятку найбільших товаровиробників світу і є найбільшим експортером зерна. Станом на 13 листопада з початку 2019/2020 маркетингового року з України експортовано 21 351 тис. тонн зернових культур, що на 6,1 млн тонн більше ніж за аналогічний період минулого маркетингового року. Закон «Про зерно та ринок зерна в Україні» [1] визнає пріоритетність розвитку ринку зерна і регламентує формування сприятливої для ринку зерна інвестиційної, кредитної, податкової, митної політики, що забезпечить стабілізацію ринкових ресурсів зерна і нарощування їх експортного потенціалу.

Виробництво зернових культур забезпечить розвиток української економіки, якщо зберігатиметься тенденція стабільно високої урожайності зернових культур.

Побудова середньострокових прогнозів виробництва зерна на основі аналізу економічного розвитку країни, очікуваних змін зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної ситуації, основних макроекономічних показників і балансів економічного розвитку ефективності виробництва зерна, визначення тенденцій і напрямків розвитку аграрного виробництва є головним пріоритетом розвитку ринку зерна. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [2].

Першим етапом побудови прогностичної моделі є ідентифікація складної системи виробництва зерна. На цьому етапі необхідно визначити складові елементи системи та описати причинно-наслідкові взаємозв'язки між ними, описати тенденції динаміки системи. Систему зерновиробництва формують такі складові, як земля, трудові ресурси, насіннєвий матеріал, мінеральні добрива та засоби захисту від шкідників, технічні засоби та паливно-мастильні матеріали. Основними показниками системи зерновиробництва є: урожайність, посівна площа, валовий збір, відносна частка кожної культури у загальному валовому зборі сільськогосподарських культур, річні запаси зерна, витрати виробництва, ціна зерна, рентабельність виробництва, тощо. Урожайність є головним стохастичним фактором розвитку виробництва зерна від якого залежить посівна площа, валовий збір, собівартість продукції, рентабельність виробництва, розміри експортних поставок.

Сучасні економічні дослідження базуються на використанні економетричних методів побудови моделей [3, 5, 8, 9]. Це пояснюється доступністю отримання статистичної інформації для проведення дослідження, розвитком економетричної методології, можливістю будувати економетричні моделі з використання таких сучасних пакетів прикладних програм як Statistica, SPSS, SAS, тощо.

Методологія прогнозування залежить від обсягу та структурного складу одиниць сукупності, якщо є об'єктивна інформація про декілька ознак системи за певний час, тоді для побудови прогностичної моделі використовують метод кореляційного аналізу. Взаємозв'язок між значеннями окремих ознак не дає можливість застосувати метод найменших квадратів для знаходження параметрів моделі (порушуються його передумови використання) і це є підставою для побудови регресійних прогнозних моделей виду

$$y_t = a_0 + a_1 x_{1t} + \dots + a_p x_{pt} + u_t \quad (1)$$

Економічні процеси характеризуються тим, що результат їх дії залежить від впливу факторів попередніх періодів, тоді використовуються авторегресійні моделі. Якщо за результатами дослідження отримали суттєвий вплив на y_t факторів p попередніх спостережень $y_{t-1}, y_{t-2}, \dots, y_{t-p}$, тоді необхідно

будувати авторегресійну модель p -го порядку. Вона має такий вигляд:

$$y_t = a_0 + a_1 y_{t-1} + a_2 y_{t-2} + \dots + a_p y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (2).$$

Побудова динамічних прогностичних моделей базується на часових рядах. [5, 7]. Їх дослідження важливо для визначення темпів і пропорцій у розвитку економічних процесів, а також закономірностей і змін економічних показників у майбутньому, тобто можливої поведінки їх у межах прогнозованого періоду. Під часовим рядом розуміють його послідовні значення за період дослідження, його можна записати у загальному вигляді: $\{y_t\}, t = 1, 2, \dots, n$, (3),

де t — період спостереження, y_t - рівні ряду. На відміну від даних вибірки, специфіка часового ряду полягає у фіксованій часовій послідовності його рівнів і тому аналіз і прогнозування динамічних економетричних моделей потребують особливих методів, які мають враховувати цю особливість.

Динаміка рядів економічних процесів у загальному вигляді описується часовим рядом y_t у вигляді суми або добутків трендової, сезонного, циклічного та випадкового компонентів :

$$y_t = \nu + s_t + c_t + \xi, \quad y_t = \nu_t \times s_t \times c_t \times \varepsilon_t, \quad t = 1, 2, \dots, n. \quad (4).$$

Тренд ν_t є не випадковою складовою часового ряду, який формує загальну тенденцію [8]. Складова s_t описує періодично повторювані за певний період часу коливання того чи іншого показника. Циклічні коливання c_t формують зміни динаміки ряду, які зумовлені дією тривалих циклів. Тренд та циклічні компоненти мають назву регулярних, або системних компонентів часового ряду і є детермінованими. Випадкова складова ε_t визначає стохастичний характер відповідного часового ряду, її аналіз є важливою передумовою прогнозування часових рядів. Короткостроковий та середньостроковий прогнози будуються на основі стохастичної складової. Прогнозування випадкової складової часового ряду здійснюється методами теорії випадкових процесів [4].

Для відокремлення детермінованої систематичної компоненти використовують згладжування часового ряду. У загальному випадку для моделювання тенденції зміни часових рядів врожайності застосовуються методи механічного і аналітичного вирівнювання. Найбільш простий прийом механічного вирівнювання ряду – це метод ковзного середнього. Для побудови рівняння тренду найчастіше використовують метод найменших квадратів і тоді, якщо доведено, що побудована модель адекватно описує реальний економічний процес, її використовують для прогнозування за методом екстраполяції тренду [6].

Другим етапом моделювання є побудова прогнозу і оцінка прогнозних можливостей моделей.

Розвиток сучасного програмного забезпечення дозволяє з високою ефективністю будувати прогностичні моделі аграрного виробництва.

Важливим критерієм оцінювання якості моделі є середня абсолютна похибка прогнозування часового ряду М.А.Р.Е.:

$$M.A.P.E. = \frac{1}{N} \sum_{t=1}^n \frac{|y_t - \hat{y}_t|}{y_t}, \quad (5),$$

де \hat{y}_t - значення рівня ряду, яке розраховане за моделлю, y_t - фактичне значення рівня ряду; N – довжина вибірки або її контрольної частини. Вважається, що прогноз має високу якість, коли рівень М.А.Р.Е. менший за 10 %, досить добру якість-від 10 до 20 %.

Розвиток сучасного програмного забезпечення дозволяє з високою ефективністю і точністю будувати прогностичні моделі аграрного виробництва. Моделі, які адекватно описують процеси в системі виробництва зерна, і практично апробовані методи прогнозування урожайності і рентабельності є ефективним інструментарієм прийняття рішень та вжиття заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва та зменшення рівня ризику втрат.

Список використаних джерел

1. Про зерно та ринок зерна в Україні Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 35. – с. 23.
2. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 25. – с. 195.
3. Афанасьев В.Н. Эконометрика : учеб. / В.Н. Афанасьев, М.М. Юзбашев, Т.И. Гуляева ; под ред. В.Н. Афанасьева. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 256с.
4. Граничин О.Н. Введение в методы стохастической оптимизации и оценивания / О.Н. Граничин. - СПб.: Изд. СПб. Ун-та, 2003. – 131с.
5. Елисева И.И. Общая теория статистики : учебник / И.И. Елисева, М.М. Юзбашев. – М.: Финансы и статистика. – 2002. – 480с.

6. Иванов В.В. Анализ временных рядов и прогнозирование экономических показателей / В.В. Иванов. – Х. : ХНУ, 1999. – 230с.
7. Кендалл М. Многомерный статистический анализ и временные ряды / М. Кендалл, А. Стюарт. – М.: Наука, 1976. – 736 с.
8. Магнус Я.Р. Эконометрика: учеб. / Я.Р. Магнус, П.К. Катыхов, А.А. Пересецкий. – М.: Дело, 2004. – 576 с.
9. Черняк О.І. Застосування коінтеграції та векторної моделі корекції похибки до аналізу, моделювання та прогнозування соціальної безпеки України / О.І. Черняк, О.В. Баженова // Економічна кібернетика. – 2004. – № 1-2. – С.21-26.

Щербакова Аліна Дмитрівна
Запорізький національний університет

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК СИСТЕМА ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ МЕХАНІЗМІВ

Соціальне партнерство, лавіруючи в категоріальних апаратах багатьох дисциплін, і як форма організації суспільного життя, як інститут, набуває широкого свого значення.

З позиції публічного управління соціальне партнерство можемо розглядати як систему, відводячи йому провідну роль в процесі соціальної взаємодії.

Система соціального партнерства включає в себе суб'єкти, якими виступають працівники, роботодавці і держава та об'єкти, що представлені соціально-трудовами відносинами між його суб'єктами.

Основу даної системи складають три елементи-регулятори функціонування суспільного простору: держава, бізнес та некомерційні організації. Кожен зі вказаних секторів відіграє важливу роль у формуванні соціального партнерства.

Партнерство виступає детермінантою розвитку суспільного простору, а тому екстраполює рівноправність на процеси виробництва та споживання ресурсів життєдіяльності. Разом з цим, партнерство відображає загальні тенденції суспільних змін. Таким чином, воно ускладнюється та набуває форму мережі взаємопов'язаних центрів впливу у відкритому інформаційному суспільстві.

Структура ж системи соціального партнерства, як визначає Д. Неліпа, базується на комунікативній, інституціональній та регулятивній, функціональній.

Комунікативна підсистема охоплює соціальні відносини, тобто ті взаємозв'язки суб'єктів соціального партнерства, які утворюються в процесі реалізації соціального партнерства. Регулятивна або нормативно-регулятивна, формує сукупність соціальних норм, які виступають регулятором соціальної взаємодії між суб'єктами соціального партнерства. Функціональна підсистема соціального партнерства спрямована на побудову механізму соціальної взаємодії між суб'єктами соціального партнерства.

Інституціональна підсистема складається з інституцій соціального партнерства та є джерелом соціальних зв'язків і соціальної взаємодії, які виникають між ними. Вона дає можливість для формування соціального консенсусу між суб'єктами соціального партнерства. Можемо зазначити, що соціальне партнерство являє собою функціональну систему, і що управління на основі соціально-партнерських відносин буде багатопарним.

Соціальне партнерство здійснюється на різних рівнях: міжнародному (мегаекономічному), національному (макроекономічному), галузевому й регіональному (мезоекономічному), виробничому (мікроекономічному).

Процес реалізації здійснюється через систему взаємних консультацій, переговорів, угод на державному, галузевому, територіальному рівнях, укладання колективних договорів на підприємствах або у їхніх підрозділах, укладання індивідуальних трудових контрактів між роботодавцем та працівником, а також через систему вирішення трудових спорів, узгодження й захисту інтересів сторін.

Таким чином, проаналізувавши феномен соціального партнерства як достатню складну систему, дійшли висновку висновку, що головна її мета полягає у формуванні збалансованих людських відносин, визнанні і підтримці автономності та самодостатності їх учасників, задля досягнення взаємовигідних результатів. Основу ж даної системи складають три елементи-регулятори функціонування суспільного простору: держава, бізнес та некомерційні організації. Взаємодія яких і визначає розвиток системи і втрата одного з цих елементів може призвести до краху даного утворення.

Гаватюк Людмила Станіславівна

Кандидат економічних наук

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Вітюк Марія Степанівна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Орлик Яна Володимирівна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

МЕТОДИ ОПТИМАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ В ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМАХ

Економічні відносини, які в значній мірі формуються в умовах невизначеності й нестійкості середовища, вимагають високоефективних засобів і методів управління господарською діяльністю. На сьогоднішня ефективна системою управління в економіці є логістика. Важливим завданням у логістиці є управління запасами підприємства. Оптимальна система управління запасами при ефективному вкладенні оборотних коштів і зменшенні витрат на зберігання запасів дозволяє забезпечити безперервну роботу виробництва й безперебійне обслуговування споживачів.

Питання, зв'язані з проблемами управління запасами на підприємствах, знайшли своє відображення в роботах наступних авторів: А.Д. Чудаков, Ю.М. Неруш, Б.А. Анікін, Ю.В. Пономарьова, А.А. Канке та багато інших.

Запаси – це матеріальні цінності, що очікують виробничого або особистого споживання, форма існування матеріального потоку, що знаходиться в певний час у певній місці [1, с. 189]. Запаси вважаються невід'ємним компонентом господарських процесів – вони беруть участь у всіх фазах діяльності підприємства.

Існує багато причин, чому фірми йдуть на створення запасів. Основним доводом є те, що на підприємстві повинна бути певна кількість матеріальних ресурсів для підтримки виробничого процесу. При відсутності необхідного запасу підприємство може понести великі збитки.

Є й інші причини для створення запасів, наприклад:

- потреба в захисті від підвищення закупівельних цін;
- можливість економії на транспортуванні;
- можливість економії на одержанні оптових знижок при завищенні закуповуваної партії;
- необхідність безперебійного обслуговування споживачів в умовах сезонного коливання попиту або несподіваного росту обсягів продажів [2, с. 130-131].

Однак запаси можуть й негативно впливати на діяльність підприємства, особливо якщо їх рівень вище необхідного. Головним негативним наслідком наявності запасу в організації є збільшення поточних витрат. Запаси в процесі створення й підтримки їх рівня супроводжуються наступними витратами:

1) на управління запасами – це витрати по оформленню замовлення, витрати по оформленню договору поставки й комунікації з постачальниками, транспортні витрати, витрати по складуванню й одержанню замовлення;

2) на зберігання, які тісно зв'язані зі складськими функціями й представлені наступними видами: амортизація основних фондів, використовуваних на складах; використання матеріалів, палива й енергії для реалізації складських функцій; оплата праці; оплата сторонніх послуг. Звичайно сукупні витрати на зберігання вважаються постійними й виражаються через відсоток від вартості товару;

3) від старіння запасів. Процес зберігання продуктів може викликати зміни їх фізико-хімічних властивостей. Втрата споживчої цінності викликає негативні економічні наслідки у вигляді витрат від старіння запасів [3, с. 290].

Ці витрати можна мінімізувати за допомогою детального вивчення ринкової ситуації, обсягу й структури попиту, тенденції розвитку технічного прогресу.

Управління запасами у виробничих системах базується на ідеї інтегрованого підходу, якому притаманні такі фундаментальні концепти: системна цілісність, яка включає різні складові потокового процесу; багатоланковий і багатопаровий потоковий процес руху матеріальних, трудових, інформаційних і фінансових ресурсів.

Отже, управління запасами вітчизняних підприємств має бути спрямоване на визначення їх оптимального обсягу та зниження витрат, пов'язаних з їх утриманням. Основні моделі управління запасами базуються на певних припущеннях та не враховують обмеженості терміну придатності як сировини, так і кінцевого продукту, що в загальному випадку призводить до збільшення витрат на зберігання матеріальних ресурсів на величину суми зіпсованої продукції у грошовому виразі. Таким чином, правильно обрана та продумана система управління запасами є гарантом не тільки побудови оптимальної моделі управління

підприємством, а й збереження та розширення ринку збуту продукції, зменшення оборотних коштів, що звичайно приводить до збільшення прибутку підприємства.

Список використаних джерел

1. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент. Київ: Ельга Ника Центр, 2004. 653 с.
2. Старостенко Г. Г. Методологія фінансового аналізу діяльності суб'єктів господарювання. Вісник Хмельницького національного університету. Хмельницький. – 2010, № 1, Т. 1. с. 35-39.
3. Дьомкіна О.В. Оцінка ризиків при інвестиціях у розвиток персоналу підприємства на основі методу аналізу ієрархій. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2015. № 1 (30). С. 485–494.
4. Пономарьова Ю.В. Логістика: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 192 с.

Кравцова Вікторія Євгенівна
Луганський національний аграрний університет

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ – НЕВІД'ЄМНА УМОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ГОСПОДАРЮЮЧОГО СУБ'ЄКТУ

Управління персоналом – стратегічна функція, що передбачає розроблення кадрової стратегії, підбір персоналу виходячи з філософії підприємства, заохочення колективних зусиль, спрямованих на його розвиток, стимулювання з урахуванням якості індивідуальної діяльності, мінімізацію трудових затрат і створення позитивного соціально-психологічного клімату на робочих місцях [1].

Тривалий час поняття «управління персоналом» у вітчизняній управлінській практиці було відсутнім, хоча в системі управління кожної організації існувала підсистема управління кадрами та соціального розвитку колективу. Однак роль їх у системі управління персоналом була і залишається поки ще незначною, діяльність їх має здебільшого формальний характер.

Організація роботи з персоналом являє собою створення системи внутрішньо-організаційної взаємодії з метою підвищення продуктивності ресурсів і зростання продуктивності праці. Ця система охоплює зміцнення моральних цінностей і правил взаємостосунків людей у колективі, оптимізацію структури персоналу у вигляді складу органів управління та взаємозв'язків між працівниками, сукупність документів, що регламентують діяльність персоналу, методи та засоби наукової організації праці, методологію лідерства та формування колективу, що ефективно працює.

Якісна організація управління персоналом повинна враховувати декілька ключових положень, а саме: високий професійний рівень та кваліфікованість як управлінського персоналу, так і виконуючого; налагоджена система мотивації працівників; формування у працівників навичок високої продуктивності праці та відданості підприємству [1].

Дослідження, проведені на вітчизняних підприємствах різних форм власності та структури господарювання, дали змогу сформуванню низку проблемних аспектів з управління персоналом, актуальних на сьогоднішній день. Таким проблемами є:

- незадоволеність працівниками рівнем своєї заробітної плати;
- низький рівень кваліфікації працівників через так звані «пільгові» умови прийому на роботу (знайомство, родинні зв'язки та інші фактори);
- гендерна несумісність та нерівність, що викликає дисбаланси в трудовому колективі;
- сезонність праці, що призводить до збільшення рівня бідності та ускладнює процес кар'єрного планування;
- високий рівень плинності персоналу тощо.

Ураховуючи узагальнені проблемні аспекти з управління персоналом сучасних суб'єктів господарювання, а також індивідуальні, властиві конкретній організації, слід зазначити, що ефективна система управління персоналом на підприємстві повинна включати: періодичні інноваційні та капітальні вкладення в розвиток трудового потенціалу працівників для максимізації їх продуктивності праці та особистої інтелектуальної реалізації.

На сьогоднішній день існує досить багато підходів щодо визначення поняття «управління персоналом», де одні автори оперують метою і методами, за допомогою яких можна досягти цієї мети, тобто акцентують увагу на організаційній стороні управління, в той час як інші відзначають змістовну частину, яка відображає функціональну сторону управління [2].

Список використаних джерел

1. Дериховська В.І. Взаємозв'язок розвитку персоналу та стратегії управління персоналом / В.І. Дериховська // Бізнес Інформ. – 2013. – № 7(426). – С. 341–347.
2. Лук'янихіна О.А. Методи оцінювання ефективності системи управління персоналом організації / О. А. Лук'янихіна, В. О. Лук'янихін, І. О. Кіясова // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2008. – №1. – С. 26-33.

Клейно Сергій Русланович
Луганський національний аграрний університет

ПРИНЦИПИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА

Однією з найбільш важливих умов забезпечення життєдіяльності підприємства в умовах ринку є якість системи менеджменту, яка значною мірою визначається раціональністю його організаційної структури управління.

Організаційна структура управління як невід'ємна складова системи економіко-організаційних відношень суб'єктів господарювання, визначає умови розвитку їх різних підрозділів, відіграє провідну роль у досягненні визначених цілей і в значній мірі обумовлює порядок взаємодії цих ланок, можливості використання переваг від постійного оновлення всіх їх складових.

Удосконалення організаційної структури це безперервний процес, що диктується як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, зокрема ринковими відносинами в народному господарстві, умовами і розширенням міжгалузевих зв'язків всередині країни і міждержавних господарських контактів, розвитком спеціалізації та кооперування виробництва, розвитком науки і техніки.

Суттєвими характеристиками механізму удосконалення організаційної структури управління, що відповідають за правильне її функціонування, без яких вона не виконувала б свого призначення, є принципи. Їхня особливість проявляється в потенційній здатності забезпечити активну діяльність механізму в напрямку досягнення цілей. До основних принципів формування механізму удосконалення організаційної структури управління віднесено такі [1, 3, 5,6, 7]:

- принцип цілепокладання передбачає, що організаційна структура управління повинна відповідати цільовій орієнтації підприємства;
- ланки організаційної структури управління будуються для забезпечення досягнення встановлених цілей, тобто маємо принцип пріоритету функцій над складом ланок;
- відповідність суб'єкта та об'єкта управління;
- принцип адаптивності організаційної структури управління до змін зовнішнього і внутрішнього середовища;
- принцип повної координації структурних підрозділів різних рівнів;
- принцип мінімуму складності при побудові організаційної структури управління;
- принцип межі автономності, тобто забезпечення цілісності та єдності підприємства при відносній автономності кожного структурного елементу організаційної структури управління;
- принцип поєднання централізації та децентралізації, що дозволяє забезпечувати ефективне функціонування всього підприємства з певним рівнем структурної гнучкості й можливістю самостійного реагування на рівні окремих ланок;
- принцип взаємоузгодженості вертикальних і горизонтальних структурних одиниць організаційної структури управління;
- принцип єдності розпорядження передбачає персональну закріпленість повноважень розпорядництва за всіма питаннями на будь-якому рівні управління; принцип діапазону контролю, що забезпечує відповідну керованість і скоординованість функціонування організації, при відносній автономності підрозділів;
- принцип збалансованості обов'язків, прав і відповідальності кожної структурної одиниці організаційної структури управління;
- принцип забезпечення кваліфікованості управлінських кадрів відповідно до нових функцій в організаційній структурі управління;
- принцип охоплення контролем передбачає забезпечення відповідного рівня норм керованості підприємством, комплексний підхід дозволяє розробити комплексний організаційний проект, тобто організаційні зміни необхідно проводити по всіх ланках керівництва підприємством у їх взаємодії;
- принцип урахування негативних реакцій персоналу передбачає розробку заходів для усунення можливої негативної реакції колективу підприємства на організаційні зміни;
- правова регламентація передбачає, що створення будь-якого підрозділу завжди детерміновано (зумовлено) і має бути закріплено правом, з дотриманням усіх рішень і постанов вищих керівних органів у частині розподілу обов'язків і персональної відповідальності;
- принцип економічності полягає в досягненні бажаного результату при мінімальних витратах всіх видів ресурсів.

Усі перелічені принципи є елементами цілісної системи механізму удосконалення організаційної структури управління, які за допомогою синергійного ефекту підсилюють один одного, полегшуючи дію механізму і скеровують його рух у правильному напрямку.

Список використаних джерел

1. Бондарчук Л. В. Формування ефективного організаційно-структурного механізму управління машинобудівним підприємством / Л. В. Бондарчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 4, Т. 1. – С. 27 – 30.
2. Воронин С. И. Организационное проектирование : учеб. пособие / С. И. Воронин. – Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2001. – 105 с.
3. Захарчин Г. Механізм формування організаційної культури на підприємстві / Г. Захарчин // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 241 – 248.
4. Кузнецов Ю. В. Теория организации : учебник для бакалавров / Ю. В. Кузнецов, Е. В. Мелякова. – М. : Издательство Юрайт, 2013. – 365 с.
5. Кумпилова Б. А. Принципы совершенствования организационной структуры предприятия / Б. А. Кумпилова // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 5: Экономика. – 2009. – № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/printspu-sovershenstvovaniya-organizatsionnoy-struktury-predpriyatiya>
6. Продіус І. П. Удосконалення організаційної структури управління промислового підприємства / І. П. Продіус, М. П. Пріступа // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 3-4 (4-5). – С. 17 – 22.
7. Смачило І. І. Принципи формування та структура механізму управління сталим розвитком підприємства / І. І. Смачило // Економіка розвитку. – 2013. – № 3 (67). – С. 79 – 82. 8. Сурмин Ю. П. Теория социальных технологий / Ю. П. Сурмин, Н. В. Туленков. – К. : МАУП, 2004. – 608 с.

Квітка Антон Володимирович

Кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Олійник Ярослава Валеріївна

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

РЕКЛАМНА КОМПАНІЯ ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТІВ

Неможливо уявити сучасність без реклами. Вона є будь де, кожен хвилину свого життя ми стикаємося із рекламою на вулиці, в інтернеті, в магазині, у міському транспорті, вона є на екранах телебачення, на різних концертах і навіть у тих місцях де ви не здогадуєтесь. Інколи винахідливість рекламодавців захоплює нас повністю.

Основою розвитку рекламної індустрії виступає виникнення і розвиток безлічі нетрадиційних форм реклами, що, обумовлено у першу чергу промисловою революцією [1]. «Прийшов час, коли реклама в деяких руках досягла статусу науки. Вона заснована на фіксованих принципах і досить точна. Причини і наслідки аналізуються доти, поки вони не будуть добре зрозумілі » [2].

Рекламна кампанія – це основа рекламної діяльності. Створюється вона заходами, які об'єднують єдиною метою і охоплюються визначеним часом, та пропорційно поділені у часовому вимірі так, щоб доповнювати один одного.

Ф. Котлер наводить таке узагальнене визначення «рекламної кампанії»: рекламна кампанія – це системно організовані рекламні заходи, що специфічно визначені маркетинговою програмою рекламодавця та особливостями цільової аудиторії [3].

Метою будь-якої рекламної кампанії є отримання певних реакцій споживача. Рішення, яке приймається організацією для проведення рекламної кампанії залежить від життєвого циклу товару: ціною, стратегією підприємства, брендом, конкурентоспроможністю на ринку. Рекламні компанії по різному представляються в залежності від маси споживачів товару, і в залежності від користування особистого чи загального.

Оскільки університети знаходять необхідність звертатися до постійно зростаючої та різноманітної бази студентів, успішні маркетингові дії стають все більш важливими видами діяльності установи. Зараз університети мають більше намагатись відмежуватися від установ-конкурентів. Успішний бренд може допомогти збільшити кількість заявок, розширити можливості збору коштів та інші результати.

Сьогодні для ефективного стратегічного планування та управління брендом потрібно більше традиційна реклама, маркетинг або розробка ідентичності. Установи, які займаються освітньою діяльністю, представляють та керують уніфікованими повідомленнями про бренд, а саме зберігають та утверджують лояльність серед своїх студентів, їх батьків, персоналу, викладачів, випускників та інших [4].

Відповідно метою рекламної діяльності будь-якого ЗВО є поширення та створення саме всередині колективу, а особливо серед широкої громадськості всебічної інформації про його діяльність та формування відповідного позитивного іміджу ЗВО як навчального, наукового та культурного центру.

Підвищений інтерес до вищого навчального закладу і стає результатом подібної діяльності. Такий інтерес стає помітним з боку студентів і тим самим збільшується набір на навчання.

У прагненні максимально отримати прибуток і забезпечити можливість реклами, маркетингові команди та рекламні агенції зосереджуються на дослідженнях ринку. Важливість маркетингових досліджень така, що ніхто не може їх ігнорувати. Знання цільової аудиторії та розуміння їх потреб допомагають маркетинговим командам більш організовано ставити свою кінцеву мету. Дослідження ринку також допомагає у запуску продукту відповідно до вимог ринку. Процвітати на конкурентному ринку, перевершуючи конкурентів дуже важливо, саме для цього і потрібне ефективне дослідження ринку.

Якщо узагальнити вище наведене, то можна зробити висновок, що рекламна кампанія – це доволі не легкий, своєрідний процес, який займає багато часу, і повинен бути гарно продуманий, для того, щоб реалізувати все задумане.

Рекламна діяльність вищих навчальних закладів повинна бути гарно спланована, і мати чітку структуру та план.

Задля того, щоб досягти найбільших успіхів у досягненні поставленої основної мети, якою виступає приваблення, якомога більшої кількості студентів, університети повинні чітко розуміти, склад конкурентного ринку, і які переваги вони надають.

Реклама виступає, у сьогоdnішньому світі, основною рушійною силою, та надає переваги сильнішим на цьому ринку.

Список використаних джерел

1. Сэндидж Ч. Реклама: теория и практика / Ч. Сэндидж, В. Фрайбургер; пер. с англ. - М.: Прогресс, 1989. - 540 с
2. Claude C. Hopkins Published by Carl Galletti Phoenix, This illustrated edition: Copyright © 2008, 2017 by Carl Galletti
3. Котлер, Ф. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер. – 12-е вид., перероб. і доп. – СПб.: Пітер, 2007. – 816 с.
4. Higher Education and the Challenges of Communication.” Noir sur Blanc White Paper. p. 26. <http://www.case.org/Documents/Browsebyprofessionalinterest/HigherEdandCommunicationEnglish.pdf> p. 27-29.

Сергієнко Станіслав Геннадійович
Луганський національний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ НАБОРУ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Набір кадрів – процес пошуку потенційних працівників і формування бази даних про них для наступного залучення на вакантні або на ті, що стануть вакантними, посади і робочі місця. Набір кадрів полягає у формуванні необхідного їх резерву і за своїм змістом є офертою для потенційних працівників організації.

Мета набору кадрів полягає в створенні необхідного резерву кандидатів на всі посади і спеціальності. Необхідний обсяг роботи з набору значною мірою визначається різницею між наявною робочою силою і майбутньою потребою в ній. При цьому враховуються такі чинники, як вихід на пенсію, плинність, звільнення у зв'язку із закінченням терміну договору найму, розширення сфери діяльності готельного господарства.

Для повноцінного комплектування персоналу компанії необхідно враховувати усі можливі особливості джерел, засобів та методів пошуку працівників, зіставляти таку інформацію з потребами, фінансовим становищем, особливостями виробництва та праці підприємства для прийняття виважених рішень про використання комплексу засобів, які дозволили б якнайшвидше та найякісніше знайти та залучити до роботи необхідних спеціалістів.

На сьогодні існують кадрові агенції, які здійснюють підбір кадрів за професійно-кваліфікаційним принципом, на основі критеріїв, які визначають професійні та ділові якості претендента. Якщо ви звертаєтесь в правильну компанію, яка має досвід роботи на ринку праці і в підборі персоналу, має відгуки від своїх клієнтів - роботодавців, має напрацьовану власну базу резюме, можете бути впевнені, що швидкість виконання компанією пошуку персоналу буде прийнятною для вас. Правильність підбору персоналу багато в чому залежить від компетентності менеджерів, ви повинні розуміти, що розмістити вакансію, з правильною презентацією посади в ній, це лише частина роботи. Більш складна робота починається на етапі вибору кандидатів. Рекуртер повинен бути компетентніший в тій сфері, в якій він шукає фахівців, у нього має бути відповідна освіта та наявність професійних знань і навичок. Адже те, наскільки фахівець рекрутингової компанії правильно оцінить рівень знань і професійних навичок кандидата на вакансію роботодавця, залежатиме, чи той буде обраний кандидат чи ні [1].

Окрім ефективних методів підбору персоналу необхідно мати уявлення, також і про помилки, яких припускаються роботодавці. Помилки, які допускаються на етапі підбору об'єднують у кілька категорій:

- неточно складений опис вакансії;
- недооцінка складності підбору конкретного фахівця, величини витрат або термінів;
- не повне визначення рівня вимог до кандидатів;

- недостатнє фінансування на підбір персоналу;
- невихід обраного кандидата на роботу.

Помилки, що здійснюються на етапі підбору можна усунути шляхом чесного і відкритого обговорення з кандидатами всіх можливих сценаріїв розвитку подій. Менеджер з персоналу повинен заздалегідь розрахувати потенційний ризик і мати запасного кандидата, який у випадку необхідності зможе зайняти вакантне місце [2].

Список використаних джерел

1. Іванова С. Мистецтво підбору персоналу / С. Іванова. – М.: Альпіна бізнес букс, 2007. – 281 с.
2. Веснін В.Р. Основи менеджменту / В.Р. Веснін. – М.: Інститут міжнародного права та економіки ім. Грибоєдова, 2009. – 480 с.

Кондрашева Олена Миколаївна

Коледж інженерії та управління Національного авіаційного університету

Ковальова Євгенія Вікторівна

Коледж інженерії та управління Національного авіаційного університету

ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Сучасна економічна освіта базується на основі поєднання теоретичного та практичного навчання з урахуванням новітніх технологій викладання. Саме тому необхідним є застосування активних методів навчання та використання нових інформаційних технологій та інноваційних методів викладання економічних дисциплін.

Провідна роль у підготовці компетентних фахівців-економістів надається активним інноваційним методам навчання та інформаційним технологіям. Завдяки їх застосуванню стає можливим наочний зв'язок теорії з практикою, розвиток вмінь, навичок та компетенцій, самостійно приймати рішення та нести відповідальність за їх виконання.

Найбільш ефективними активними методами в процесі викладання економічних дисциплін з точки зору формування фахових компетентностей є ділова гра та метод кейсів.

Ділова гра є моделюванням конкретної (наприклад, конфліктної) та актуальної ситуації, яка виконується за визначеними правилами, вихідними даними і методиками. Тобто, можна сказати, що ділова гра є моделлю реальної життєвої ситуації.

Основна функція цих ігор полягає у практичному навчанні, а саме чим ближча ігрова діяльність студентів до реальної ситуації, тим вища її навчально-пізнавальна ефективність.

Ділові ігри використовуються як своєрідні економічні моделі, призначені для відтворення господарських процесів, виявлення та узгодження господарсько-економічних інтересів учасників цих процесів, для відпрацювання навичок обґрунтування і прийняття рішень, закріплення й контролю якості професійних знань, формування вмінь для їх використання в практичній професійній діяльності, дозволяє моделювати різні реальні економічні ситуації.

За рахунок ділових ігор у студентів всебічно розвиваються професійні задатки і комплексно формуються потрібні для подальшої фахової економічної діяльності вміння, навички та компетентності.

Не менш важливим є використання в викладацькій діяльності методу кейсів. Суть даного методу кейсів полягає в наступному: отримані студентами теоретичні знання та навички практично застосовувати і приймати компетентні рішення при розв'язанні бізнес ситуацій, тобто формувати нове фахове мислення.

Отже, метод кейсів, використовує реальні економічні, соціальні та бізнес ситуації. Студенти повинні проаналізувати ситуацію, визначити сутність проблеми, запропонувати основні шляхи її вирішення та обрати кращий альтернативний варіант.

Метод кейсів дозволяє вирішити такі завдання: виділення комплексу проблем певної ситуації, визначення її структури; визначення чинників, що зумовили виникнення даної ситуації; моделювання та прогнозування майбутнього стану ситуації; розробка рекомендацій та програми дій стосовно вирішення конкретної проблеми.

Ефективність використання даного методу кейсів полягає в стимулюванні індивідуальної активності студента, застосуванні теоретичних знань при виконанні ситуаційних завдань, а також формуванні практичних компетентностей студента, що забезпечить високий рівень розвитку майбутніх фахівців.

Таким чином, застосування активних методів сприяє удосконаленню аналітичного мислення студентів, тобто результатом є не лише знання й навички професійної діяльності, а також формування фахових компетентностей.

Можна виділити основні фахові компетентності, які отримують студенти під час використання активних методів при вивченні економічних дисциплін:

- розв'язувати типові спеціалізовані задачі та практичні проблеми та нести відповідальність за результати своєї діяльності;
- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- застосовувати знання в практичних ситуаціях, виявляти, ставити та вирішувати завдання;
- використовувати інформаційні і сучасні технології при вирішенні професійних завдань;
- продуктивно працювати автономно чи в команді;
- відповідати за свої вчинки та рішення.

Отже, дані методи сприяють підвищенню рівня засвоєння теоретичних знань та застосування їх на практиці, вчать студентів до креативного мислення, стимулюванню активності студентів та їх зацікавленість у навчальному процесі і формуванню фахових компетентностей.

Феофанова Елеонора Андріївна

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Науковий керівник: Бусол Олена Юріївна доктор, юридичних наук, старший науковий співробітник

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

МОДЕЛІ СУДУ ПРИСЯЖНИХ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СКЛАДУ

*«Судовий орган, який заслуговує поваги з боку великого народу
протягом століть, який сприймається у всіх країнах,
при всіх формах державного управління,
не може не відповідати духу справедливості...»*

А. Токвіль «Демократія в Америці»

У сучасному світі існує дві основні моделі суду присяжних – англо-американська і континентальна, кожній з яких притаманні риси, що характеризують історико-правові, політичні, соціально-психологічні чинники розвитку законодавства та доктрини.

Основна відмінність, що дозволяє чітко їх поділяти, полягає у розмежуванні компетенції присяжних і (професійних суддів), особливостях формування суб'єктного та кількісного складу.

В англо-американській правовій традиції суд присяжних розглядає кримінальну справу в складі професійного судді та колегії присяжних засідателів; при цьому вердикт про винуватість чи невинуватість підсудного ухвалюється колегією присяжних без участі професійного судді.

При суб'єктному формуванні колегії присяжних засідателів пріоритетним є майновий ценз та ценз активного виборця (у США).

Класичною для даної моделі є кількісний склад з 12 засідателів, але в США кількість присяжних засідателів може регулюватися законодавством окремого штату.

Континентальна модель суду присяжних характеризується єдністю колегії суддів (що складається з професійних і непрофесійних суддів), які спільно вирішують питання як стосовно факту вчинення злочину (питання факту) і розглядають питання кваліфікації злочину і покарання підсудного (питання права).

Розглядаючи особливості формування складу суду за участю присяжних у Франції (суд асизів) та Німеччині (суд шеффенів), слід зауважити на наступні розбіжності, які існують в континентальній моделі: суд Німеччини складають два шеффена і двоє або троє професійних суддів, а французька модель є більш складною – суд у власному розумінні, який в свою чергу являє собою голову і двох асесорів, і журі присяжних засідателів.

Спільною рисою є той факт, що умовно називається судом присяжних в силу данини історичним традиціям. Являючи собою форму участі народу у здійсненні правосуддя, змішана колегія суддів не містить іманентних ознак суду присяжних щодо розмежування компетенції професійних і непрофесійних суддів.

Суд присяжних як форма безпосередньої участі народу у судовій владі на теренах України формувалася під впливом реформ Російської Імперії, Австро-Угорщини та Речі Посполитої.

Характерною ознакою є те, що не заважаючи на вже існуючий історичний досвід існування суду присяжних на українських територіях, законодавці Незалежної України відмовились від класичної моделі, ввівши змішану.

Конституція України (ст. 5, п. 4 ст. 124, ч. 1 ст. 127, ч. 2 ст. 129) створила правові підстави для запровадження в Україні суду присяжних. А з прийняттям у 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу необхідність участі народу у справленні правосуддя набула практичного характеру.

Змішана модель суду присяжних, яка передбачена чинним законодавством України, розглядається багатьма науковцями як така, що в перспективі потребує трансформації.

Зокрема проблемним залишається питання кількісного складу колегії суду присяжних, що наразі ототожнена з інститутом народних засідателів. Науковцями наголошується на важливості перегляду даного питання на законодавчому рівні та необхідності впровадження класичної моделі формування суду присяжних, яка вже була випробувана судовою реформою 1864 р. і довела свою життєздатність.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.11.2019).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 14.11.2019).
3. Шишкін В. І. Судові системи країн світу: навч. посіб. Вид. 1. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 320 с.
4. Яновська О. Г. Суд присяжних в системі гарантій захисту прав людини. *Вісник Академії адвокатури України*. 2005. № 1. С. 93–98.
5. Щерба В. М. Відбір присяжних у суді. *Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.*, 5 лип. 2013 р. Київ: К., 2013. С. 87–89.

Новохатський Ярослав Олегович
Луганський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ ТОРГОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Одним з ключових факторів економічного середовища, який впливає на забезпечення ефективного менеджменту персоналу, є заробітна плата, адже її високий рівень для працівника є головним мотиваційним чинником, який стимулює його підвищувати кваліфікацію і розвивати творчий потенціал. Протягом 2006-2017 рр. в економіці України спостерігалася тенденція зростання середньомісячної заробітної плати, але водночас темпи її росту були найнижчими за період з 2011 по 2014 рр.

Необхідно зазначити, що середня заробітна плата працівників, нарахована за одну оплачену годину, становила, наприклад, в 2018 році 57,41 грн., що на 15,13 грн. більше порівняно з 2016 роком. Найвищий рівень оплати мали працівники віком 25-44 років, найнижчий – працівники віком до 25 років та віком 60 років і старше. Така низька заробітна плата для молоді пояснюється браком кваліфікації та практики на початку професійної кар'єри. Що стосується працівників-пенсіонерів – така тенденція вказує на зосередження їх зайнятості на низькооплачуваних роботах.

Такий рівень заробітної плати для працівника – це головний мотиваційний чинник, який стимулює його підвищувати кваліфікацію і розвивати творчий потенціал.

Даний аналіз дає загальну оцінку ситуації по заробітній платі серед підприємств, що функціонують на території України в період з 2013-2018. Підприємство ФОП Сластніков почитає свою діяльність на ринку з 2013 року. Для залучення кваліфікованих кадрів серед наявного ринку праці, менеджментом персоналу було прийнято рішення запропонувати початкову ставку заробітної плати вище середньо ринкової на 15-20%. А саме, 2013-2016 функціонування, заробітна плата на підприємстві ФОП Сластніков дійсно була вище середньо ринкової на 15%. Що зображено у табл. 2.2. Проте варто зазначити, що в період 2016-2017, заробітна плата на підприємстві ФОП Сластніков. Знизилася до середньо ринкової, а в період 2017-2018 була нижче середньо ринкової на 3-5%.

Необхідно зазначити, що зростання заробітної плати у 2015-2017 рр. відбулося внаслідок підвищення рівня використання робочої сили, а саме, зменшення майже на 30% кількості працівників, які знаходились у відпустках без збереження заробітної плати. Проте, кількість працівників, переведених з економічних причин на неповний робочий день (тиждень), збільшилась на 8,4%. Це не тільки вказує на планове скорочення витрат на персонал, але й негативно впливає на забезпечення ефективного менеджменту персоналу, адже неповна зайнятість не сприяє набуттю стійких навичок та вмінь.

Досліджуючи умови забезпечення ефективності менеджменту персоналу важливим є аналіз освітньо-кваліфікаційного потенціалу зайнятого персоналу. Освітньо-кваліфікаційний потенціал зайнятого населення відповідає наступним кількісним показникам: 55,2% з них мають вищу освіту (у тому числі 36,2% – повну вищу), ще 21,8% – професійнотехнічну, лише 4,9% мають рівень освіти нижче повної загальної середньої. Серед жінок частка осіб з вищою освітою сягає 62,6%, у тому числі 39,6% мають повну вищу освіту (у чоловіків відповідно 46,6% та 32,2%) .

Необхідно зазначити, що в сучасних умовах фінансово-економічної та політичної нестабільності з метою максимального заощадження коштів в країні існує висока ймовірність зниження підприємствами інтенсивності розвитку персоналу, що нерозривно пов'язано з процесами забезпечення ефективності менеджменту персоналу.

Останнім часом на ринку праці України спостерігається також незначне заміщення попиту працівників з професійно-технічною освітою попитом на працівників з вищою освітою. Так, незважаючи на поступове скорочення облікової кількості штатних працівників, відбуваються стрибкоподібні зміни чисельності персоналу з вищою освітою.

Таким чином, проведений аналіз зовнішнього середовища дозволяє констатувати наявність в нашій державі такої ситуації, коли економічні, політико-правові і, частково, соціокультурні фактори не створюють сприятливі соціально-економічні умови забезпечення ефективності менеджменту персоналу. Окрім цього, дані офіційної статистичної звітності переконливо свідчать, що працівники орієнтовані передусім не на інтелектуально-інноваційну працю, а на отримання доходу для виживання.

Гончаренко Тетяна Ігорівна

Луганський національний аграрний університет

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Аграрний сектор є одним із найважливіших у національній економіці. Використовуючи всій значний потенціал, аграрний сектор України в остання роки демонструє стабільну позитивну динаміку і дедалі більше нарощує обсяги виробництва сільськогосподарської продукції. Практично завершилося формування структури виробництва та системи його організації в процесі змін інституційного середовища.

Спостерігаючи за сучасними тенденціями розвитку господарської діяльності України можна сказати, що сфера аграрного господарства України складає значну частину валового внутрішнього продукту тому є важливою стратегічною галуззю української національної економіки. Нині наша держава є однією з країн-лідерів за обсягом виробництва та експорту деяких видів сільськогосподарської продукції.

Україна має значний фонд родючих земель, який знаходиться у розпорядженні сільськогосподарських підприємств. При загальній території України 60,3 млн. га, площа сільськогосподарських угідь становить 48,6 млн. га.

Щодо земельних відносин, в Україні ще не в повній мірі вирішені питання щодо формування ринку землі:

- не визначено місце землі в системі економічного обігу;
- не створено належних умов для реалізації громадянами права власності на землю;
- потребує удосконалення інфраструктура ринку землі.

Серед напрямків інноваційного розвитку аграрного сектора слід визначити такі:

1. Створення та впровадження у виробництво високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, нових порід тварин і птиці.
2. Стимулювання агроекологічної діяльності, зокрема розвитку альтернативного органічного агровиробництва.
3. Формування високоосвічених професійних кадрів [1].

Таким чином, Україна – це країна з потужним агропромисловим потенціалом та величезними перспективами розвитку сільського господарства. На сучасному етапу розвитку сільськогосподарського виробництва, Україна повинна розвивати виробничі потужності сільського господарства, щоб у найближчі декілька років наша сільськогосподарська продукція могла вільно конкурувати з продукцією інших розвинутих країн на світовому ринку.

Список використаних джерел

1. Саблук П. Т. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2009. – №12. – С. 3-13.

Наукове видання

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК

Збірник наукових праць

Випуск 29-30

Видання українською, російською та англійською мовами

Відповідальний секретар – Гончаренко Т. І.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ №23259-13099ПР від 19.04.2018

Видавець СГ НТМ «Новий курс»
Вул. Манізера, 3, м. Харків, 61002, Україна
Тел. 097-044-03-09, E-mail: nr1989@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №6392 від 07.09.2018

Підписано до друку 25.11.2019. Формат 60x90 1/8
Папір офсетний, 80 г/м². Гарнітура «Times New Roman»
Друк. арк. – 11,7. Наклад 30 прим.